

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Egon Bork – sprogmanden

En beretning om min far, Egon Bork,
og hans far og farfar, Hans Bork og Søren Bork

Pia Sigmund

Egon Bork – sprogmanden

En beretning om min far, Egon Bork,
og hans far og farfar, Hans Bork og Søren Bork

**Egon Bork – sprogmanden
En beretning om min far, Egon Bork,
og hans far og farfar, Hans Bork og Søren Bork**

**Forlaget Ravnerock
Egensevej 42
DK-5450 Otterup
Tlf. 64824939 el. 41424939
www.ravnerockforlaget.dk**

Grafisk tilrettelæggelse: Nina Sigmund

1. udgave 2017

Tryk: FT-Tryk

ISBN: 978-87-93272-33-0

Pia Sigmund

Egon Bork – sprogmanden

En beretning om min far, Egon Bork,
og hans far og farfar, Hans Bork og Søren Bork

Søren Hansen Bork, landsbyskoledegn i Nordslesvig, 1841-1891

Hans Sørensen Bork, opfinder på Nørrebro, 1872-1945

Egon Bork, sprogmand i Danmark og verden, 1902-1989

For at forstå et menneske må man kende dets rødder

Min Fars store drøm var at bygge bro mellem Vest og Øst i en tid, hvor de to parter stod fjendtligt over for hinanden. Med sin store ildhu og entusiasme lykkedes det for ham. Han fik folk til at tale sammen og arbejde sammen. Han brød koden.

Men hans egen far, Hans Bork, og hans farfar, Søren Bork, måtte opgive deres livs store drømme. Begge led nederlag og måtte trække sig ind i sig selv, dybt sårede. Far var stærkt præget af deres skæbne, og derfor begynder historien om Far, Egon Bork, om de to, Søren og Hans.

Søren Hansen Bork, landsbyskoledegn i Nordslesvig, 1841-1891

Hans Sørensen Bork, opfinder på Nørrebro, 1872-1945

Egon Bork, sprogmand i Danmark og verden, 1902-1989

Forord

Min Far var en fantastisk mand. Han var højt begavet, han udnyttede sine evner til fulde, han udviklede sig hele livet. Et mere virksomt og energisk og udadvendt menneske kan nok ikke findes. Nysgerrig og åben og kreativ og praktisk. Han opnåede mange store ting, i Danmark og i udlandet, og efterlod sig bøger og organisationer, der stadig lever i bedste velgående nu snart tre årtier efter hans død. Jeg har mødt mange af hans "gamle" elever, der begejstret fortæller om hans undervisning. Han var en super pædagog.

Al hans virksomhed optog ham stærkt og døgnet rundt, men inderst inde var han præget af det, han kom fra: Hans far Hans, opfinder og drømmer, hans farfar Søren, landsbydeggen fra Nordslesvig, der måtte opgive sin tilværelse og skabe sig et nyt liv i et nyt land, moderen Lina, naturligvis, pigen fra Tyskland, der hele livet følte sig uvelkommen i Danmark, og farmoderen Meta med den rastløse energi. Både Hans´ og Søren's liv knækkede, da de var 49 år gamle, mens Far brød koden og fortsatte sine mange engagementer med fuld styrke, til han var langt over 80. Fars rødder er vigtige for at forstå hans liv og hans virke. Han stammede fra to grene, vidt forskellige, ja, nærmest diametrale. Den sønderjyske gren med stærk dansk nationalfølelse, opfindsomhed og kreativitet, musikalitet og håndværkssnilde. Og den livlige rhinlandske del, præget af stærk familiefølelse, hjælpsomhed og trykthedssøgen. Han var komplet tosproget, dansk og tysk. Han byggede bro over den indbyggede modsætning, og den blev forudsætningen for hele hans professionelle karriere.

Han er stadig kendt som redaktør af Gyldendals dansk-tysk og tysk-danske ordbøger i mere end 50 år. Han er kendt som en fantastisk pædagog, en pioner indenfor sprogundervisning og en utrættelig foreningsmand.

Men endnu vigtigere er hans drøm om mellemfolkelig forståelse. Ingen havde troet, at det skulle være muligt at opbygge en stor international tysklærerforening i Den kolde krigs tid, hvor Vest og Øst ikke talte med hinanden og var fulde af mistro over for hinanden. Men det var Fars drøm, og han gennemførte den. Jeg tror, at han hermed – ud fra sin position – gjorde Søren's landsforvisning fra Nordslesvig, Linas dårlige oplevelser og Hans´ nederlag gode igen. Og det med så meget desto større gennemslagskraft, for nu handlede det om at få tusindvis af tysklærere i hele verden til at tale sammen og arbejde sammen. Via lærerne nåede den internationale samforståelse ud til millioner af elever.

Jeg vil begynde historien om Fars liv med at fortælle om Søren og Hans for at vise, hvor han kom fra, og hvad han ville.

Alle kilderne

Far blev født i 1902 og døde i 1989, og sådan kom han til at opleve næsten hele 1900-tallet. Han var aktivt og videbegærligt med i mange opfindelser og megen nytænkning igennem århundredet. Århundredets mand kunne man kalde ham. Jeg har samlet på Fars liv i mange, mange år. Jeg spurgte Far om mange ting og bad ham fortælle, og jeg skrev mange af hans svar ned, så længe han levede. Han fortalte mig om sine forældre og den øvrige familie, og han sørgede for, at jeg fik tekster til en stor del af de mange fotos, som han selv fotograferede, lige fra han var en lille dreng.

Jeg forbavsnes og røres og varmes af hans tillid til mig. "Kære biograf" kaldte han mig. Han må have vidst, at jeg ikke bare lagde kassen med papirer og bøger og de mange interviews til side, men at jeg gjorde noget ved det. Jeg er taknemmelig over, at jeg når at skrive om hans liv og hans aktiviteter; jeg er trods alt blevet 76 år i mellemtiden. Men når jeg igen og igen ser på alt, hvad han nåede, bliver jeg smittet af hans energi og lyst til at få de vigtige ting fra hånden, som jeg er begyndt på. Skriftet om Fars liv er vigtigt.

I 1983 begyndte jeg at interviewe nogle af de nærmeste familiemedlemmer om deres liv og samarbejde med Far, og senere kom flere af hans kolleger og venner til. De fleste optog jeg på bånd. Efter 1989 gav Mor mig Fars omhyggeligt katalogiserede gule konvolutter med påskrifter som Kuriosa, Bøgernes salgstal, Husvagt, Illegalt. På den måde samlede jeg en stor kasse med Fars liv.

Jeg har altid været fascineret af hans liv og af hans kreativitet og energi og nysgerrighed. Men som barn var jeg næsten for tæt på til at danne mig et godt indtryk. Barnet ser de daglige småting klart, men de vigtige linjer og helheden er ikke til at få øje på. Barnet lytter måske med et halvt øre til historierne, fordi andre og nærmere sager presser sig på. Han fyldte meget i vores daglige liv. Jeg følte mig meget lille og meget uvidende i forhold til ham. Men efterhånden som min historiske trang voksede sig større, voksede også min lyst til at skabe et billede af alle de stumper, der fandtes, af denne voldsomt mangfoldige mand. Han var selv historiker af sind og meget bevidst om at samle dokumentation. Han lavede f.eks. et fint fortællende billedalbum, som er en af mine kilder.

"Han var en vellykket blanding af nordtysk grundighed og dansk urbanitet, og dertil kom et musisk sind, en optimistisk natur og et venligt, gæstfrit sindelag."

Rudolf Zellweger

"Det er ikke enhver beskåret at få så rigt et liv og så helt et liv som Bork."

Harald Jakobsen

"Ingen troede på det, men han blev ved, til det lykkedes. Det var en utrolig arbejdsindsats. Han har haft det dejligt med det!"

Elva Stenestad

"Hvad der gør ham speciel, er netop, at han er tidløs, konstant ført á jour, som hans egne ordbøger, af en evigt ung nysgerrighed og åbenhed."

Henning Heyden

"Man står en dag i sine egne tanker ved Nørreport Station. Med et bliver ens fine tankespind gennemboret af en munter og med fuld stemmekraft fremført hilsen. Måger og duer flygter. Hvad er det? Jo, op fra underverdenen stormer en af landets ældste ynglinge, Egon Bork. Vitaliteten lyser ud af ham og får en til for en stund at glemme sine funderinger om den sig nærmende folkepension ..."

G. Saxild

Søren Hansen Bork, degn i Sommersted skole 1874-1885

Kendt skyldig i statsfjendtlig, politisk demonstration

Uret og uretfærdigheden

Der hang et stort gammelt ur på væggen i mine forældres hus. Min far trak det op hver søndag. Han fortalte mig tit historien om uret og om uretfærdigheden. Hans farfar, Søren Bork, var en dygtig og afholdt lærer i Sommersted i Nordslesvig. Men han blev fradømt sit embede ved domstolen i Slesvig og måtte udvandre med sin familie til Kongeriget. Han havde ellers kort tid forinden fået en belønning på 300 Mark for at undervise godt på tysk. Eneste grund til dommen: Han havde ladet sin 16-årige datter Margrethe deltage i "de sønderjyske pigers tog", en uges besøg i København i 1884. Margrethe ville så gerne; hendes veninder Marie og Christine Skau arrangerede rejsen, og de skulle 300 piger af sted. Først sagde Søren nej, han var jo preussisk embedsmand, men landsbyens præst overtalte ham. "Ja, så på Deres Ansvar, Hr. Pastor." Men præstens ord blev knap nok nævnt ved retten i Slesvig. 44 år gammel måtte Søren Bork begynde et nyt liv i Danmark. Han søgte stillinger overalt, men hver gang blev han nummer to. Ingen ville have "tyskeren", indtil et par behjertede mænd lagde et godt ord ind for ham i landsbyen Vindinge ved Roskilde. Han fik ikke lang tid som dansk lærer, han blev syg og døde 49 år gammel. Da var det yngste af de fem børn, Holger, ni år gammel.

Uret var en afskedsgave "Fra trofaste Venner i Sommersted Sogn".

Eneste grund til dommen? Den bagvedliggende grund blev naturligvis ikke omtalt officielt. Målet var, at al undervisning i Nordslesvig skulle foregå på tysk.

Afskedigelsen var et led i fortyskningsprocessen af Nordslesvig. Myndighederne ledte efter årsager til at afskedige de dansksindede embedsmænd i preussisk tjeneste.

Sørens liv

Søren Bork blev født 14.10.1841 på en gård i Bojsnap ved Jels. * Han blev uddannet som lærer fra Tønder Seminarium i 1863. Han giftede sig med Mette (som senere kaldte sig Meta) Nissen fra Rundbjerg i 1867. Der kom seks børn, Margrethe (1868), Peter (1869), (Anna) Helene (1870, død af difteritis 3 år gammel), Hans (1872), Anders (1875) og Holger (1881).

"Allerede i februar 1867 krævedes det, at bl.a. nordslesvigske lærere, der var blevet siddende i ret stort tal, skulle aflægge troskabsed til kongen af Preussen. ... Det er tydeligt, at spørgsmålet om edsafleggelse for mange lærere var en hård psykisk belastning." 1)

Ungdom

Gården Bojsnap

"Min far blev født i Jels sogn i en naturskøn egn lidt syd for Kongeåen. Hans far havde en stor gård, der hed Bojsnap. Mærkeligt nok fik ingen af sønnerne gården, men en datter, som blev gift med en bestyrer på gården, der hed Kongsted. Han var stærkt agrarisk præget, og jeg husker en hidsig diskussion med ham om, hvorvidt andre mennesker end bønder havde lov til at eksistere. Det mente han ikke.

Bojsnap har senere været på andre hænder. Også en tysker "op fra det sønden" har ejet den, og da nationalstriden rasede, anså det jo for en stor skam, at den gamle slægtsgård skulle komme i tysk eje," fortalte Holger mange år senere. Søren hjalp med i arbejdet på gården, han var en usædvanlig kvik dreng. Som 17-årig begyndte han på lærerseminariet i Tønder. Hans første embede var som degn i Jels Skole 1863-67, dernæst fik han embede i Anslet 1867-74, og endelig kom han til Sommersted 1874-1885.

Sønderjylland, også kaldet Nordslesvig, blev en del af Preussen i 1864. Grænsen til Danmark blev trukket ved Kongeåen. Jels, Anslet og Sommersted ligger i den nordligste del af Nordslesvig, ikke langt fra Christiansfeld. Søren måtte beslutte sig for at blive preussisk embedsmand. Det er nok ikke faldet ham let, men han holdt af sin egn og sin landsdel, så han ville blive og måtte derfor aflægge ed til kongen af Preussen. 1)

Familien Bork. Søren og Meta Bork og deres børn i 1876. Bagest Margrethe, foran Peter og Hans og på skødet lille Anders.

Hans og Anders Bork

Degnen

En dygtig Dirigent og en meget dygtig Lærer.

Margrethe: *"Da jeg var omkring 5-6 Aar fik Fader et større Embede som Førstelærer i Sommersted, og Skolebørnene i Anslet sørgede. Af disse Børn fik Fader det lille Sølvbæger til Afsked.*

I Sommersted var der en stor Lærerbolig til Førstelæreren og navnlig var der dejlig Plads til os Børn at røre os paa; - der var foruden Urtehave og Blomster en stor Frugthave med mange gamle Frugtræer som bl.a. ogsaa kunde bruges til at klatre i - foruden at de bar en Mængde Æbler - dog med Undtagelse af hvert 4de Aar, som var "Oldenborreaar".

Da kom der om Foraaret naar Træerne stod i Blomst, saadanne Sværme af Oldenborrer ind over Landet, at man maatte tænke paa Ægyptens Græshoppeplage. Naar man gik Tur om Aftenen kom de flyvende i saadanne Masser at man ikke kunde undgaa at faa dem ind i Ansigtet hvor man fik et kraftigt Stik af deres haarde spidse Snude.

Naar de saa kom til en Frugthave indlogerede de sig der og tog for sig af Retterne i Form af Blomster og Blade saa længe der var noget tilbage - hvorpaa de satte sig til at sove i tykke Lag paa Grenene.

De sov endnu naar Børnene kom i Skole - og saa kom Hævnens Time over dem - for de skulde jo udryddes. Naar saa Skolebørnene kom, klatrede de store Drengene op i Træerne.

Moder maatte levere Lagner - og saa blev de sovende Oldenborrer rystet ned af Træerne, samlet i Lagnerne og hældt ned i en Vaskekedel med kogende Vand, og dette gentog sig saa længe Invasionen stod paa."

11 år var Søren Bork lærer i Sommersted. En central figur i sognet der kendte alle, og selv var kendt af alle, og som sang for i kirken hver søndag. Man mødtes på kryds og tværs, også i sangforeningen. Sommersted Sangforening havde sin egen mandskvartet:

"Sangene blev indøvede af daværende Degn Bork i Sommersted, som var en dygtig Dirigent og ogsaa en meget dygtig Lærer. De fire bedste Sangere var fra Kastvraa, en Repræsentant for hver Stemme: Hans Degn, senere udvandret til Amerika og vistnok død der, sang en meget god første Tenor. Afdøde Chr. Michaelsen og ligeledes afdøde Mads Juhl, to meget bekendte Mænd, sang henholdsvis anden Tenor og første Bas, medens den endnu levende A. Petersen dengang var i Besiddelse af en kraftig Stemme for anden Bas. Vi sang mange kønne Sange, men

Søren i seminarletiden, omkring 20 år gammel

de maatte vælges med Forsigtighed. De skulde være "harmlos", maatte ikke være politiske; Fædrelandssange maatte man ikke synge, det tillod Dirigenten ikke, skønt baade han og alle Medlemmerne var kærnedanske Mænd." 2)

Margrethe: "I Sommersted var det ikke som i Anslet en Selvfølge at alle var dansksindede; en Del tyskere var ansatte ved Jernbanen, Stationsforstander, Tolder o.fl.; og to meget store Gaarde, Refsø og Stougaard ejedes af Tyskere – foruden at Præsten var en gammel "Slesvig-Holstener". Men ogsaa en Del af den øvrige Befolkning var tysksindede. Det gjorde dog ikke megen Forskel i det daglige Samliv, og vi Børn havde lige gode Kammerater i begge Lejre; ligesom Fader og Moder havde Omgang med baade danske og tyske Familier.

Fader var meget anset som Lærer og en tidligere Elev har en Gang sagt til mig: "Din Fader lærte os meget mere end alle de andre Lærere i Omegnen lærte deres Elever." – Fader havde ogsaa lavet et privat Kursus for Elever som gerne vilde lære noget mere tysk – og faa mere Rutine i Sproget end Skolen kunde give dem."

Skolen

Holger gik i skole hos sin far i landsbyskolen i Vindinge: "Det var en gammel eenlænget, stråttækt, hvidkalket bygning, hvor skolelæreren eller degnen havde sin private bolig i den ene ende. Fire ret små stuer med et tagkammer ovenpå. Og i den anden ende af huset den store skolestue, femfags, med en stor tromlekakkelovn i den ene ende og et kateder med landkort ovre i den anden. Degnen var en lang knoklet skikkelse med skipperskæg om halsen, og med et par mægtige hænder og en skarp lidt spids næse, som der om vinteren tit hang en lille klar dråbe under.

Degnen var enelærer og underviste uden hjælpelærer i alle fag: religion, geografi, historie, dansk, regning. Han havde i sjælden grad det levende ords magt. Når han gik op og ned i den smalle gang med pigernes borde på den ene side og drengenes på den anden side og fortalte os om Abraham i Mamrelund og om hans og Sarahs besøg af Vorherre og hans ledsagere, eller om drabet på Knud den Hellige, eller om alverdens skønne, eventyrlige steder og riger, så gestikulerede han med sine lange arme og ligesom formede begivenhederne og tingene for os med de store malende hænder.

Illustration af Sommersted Skole

Sommersted Skole

Eller i regning. Som han dog kunne gøre tallene til små grinagtige væsener, der havde deres eget liv. Han kunne fortælle om tallene og lave kunster med dem, så de stod som levende kammerater for os, og de fire regningsarter blev overkommelige selv for de tungt begavede. Og så henimod frikvarteret eller straks om morgenen, så kunne han tage violinen og buen fra et hemmeligt, låst rum i katederet og spille op til en fædrelandssang eller en salme, og til violinens toner klang hans baryton og børnene stemmer.”

Vindinge skole blev bygget i 1857 og blev brugt indtil 1904. Skolestuen i den ene ende (til højre), og i den anden ende havde degnen fire værelser. En del af degnens indtægt kom fra skolelodden på 16-17 tønder land, på nordsiden af Øster Vindingevej. Jorden var "af let bonitet". Sandsynligvis havde Søren og Meta også heste og køer i staldbygningen bag skolen. Husets adresse er Tingvej 23 A. Det blev sidst solgt for et år siden for 2.950.000 kr.

En noget stejl karakter

Søren var en rigtig pædagog, en god fortæller, en velforberedt og vidende lærer, altid velovervejnet og retfærdig. Han var noget stille og indadvendt. Holger fortalte, at han altid var strengest mod sine egne børn, og at Holger selv måtte skære ris til sin egen rumpe.

Han var høj og rank, Mette lille og lidt rund i det. Vennerne kaldte dem koteletten, hvor han var benet og hun kødet.

Han lærte Mette at kende i seminarietiden. Hun var husholdningselev hos forstander Cornelius Appel på Tønder Seminarium. En sen aften var hun ved at falde i søvn, da nogle seminarieelever kom støjende hjem. De havde fået nogle punser. Hun hørte Søren sige: *"Tys, stille, Mette sover."* Han blev vist noget til grin.

*"Han var en noget stejl Karakter. Vi fik dengang den bekendte Stegelmann** til Skoleinspektør, og ved et Besøg i Sommersted Skole paalagde han os blandt andet at bruge spidse Bogstaver i Skolen, men Degn Bork sagde: "Jeg kan ikke forandre min Haandskrift!" Saa sagde den gamle Præst: Nej, det er ikke let "aa lær gammel Hund Kunst!" 3)*

Lørdag, den 21 Juni
Afbjerg fra Frederiks, Kl. 11—12, Aften.

Søndag, den 22 Juni
Ankomst til Bellevue mellem 1—2, Eftermiddag
Morgeselskab af Væstere, hos hvem Dagen tilbringes.

Måndag, den 23 Juni
Afbjerg til Kjøbenhavn med Toget 10¹/₂ fra Kjøbenhavn
og 10¹/₂ fra Løngby og efterfølgende Stationer. Ved
Ankomsten til Kjøbenhavn optages Gjæsterne for hele Dagen
hos Familier, der ledsage dem omkring på Mønstre n. l.
og Aftenen ender i Tivoli. Afbjerg Kl. 11.

Tirsdag, den 24 Juni
Med samme Tog om Morgenen til Kjøbenhavn for at
komme Mønstre n. l. Dagen sluttes med en Fæst i Sommer-
lyst. Programmet for disse to Dage meddeles ved
Ankomsten til Kjøbenhavn. Afbjerg Kl. 11.

Onsdag, den 25 Juni.
Dagen tilbringes hos Væstrene. De finde foretage 14-
Fugter til Skoven og Dagen ender med et Fællesskift
i Skolebyg, Kl. 6 præcis, hvorefter Studenterforeningen
afslutter.

Torsdag, den 26 Juni.
Aftener Kæretog fra Løngby, Øjeblikke og Hellerup
Kl. 9 til Skoleby, hvor først Musikken loenges; derpa
spises til Middag hos Familier og senere toges med Ekstra-
tog til Løngby; derefter Fællesskift i Hørlødsdal.
Afbjerg derfra Kl. 9¹/₂. — Om Aftenen gaar Toget
kun til Kjøbenhavn og er der fra Kl. 11 saa de næsten-
lige Tog kunne benyttes.

Fredag, den 27 Juni.
Afbjerg fra Hellerup, Øjeblikke og Lyngby Kl. 9 til
Frederiksberg. Ankomst Kl. 10. Skiftet løses. Fæstet i
Skolebyen. Kl. 1¹/₂ kjøres til Hillerød, hvor Skiftet løses.
Middag hos Familier i Byen. Dagen sluttes med en Fæst
i Pavillonen i Skolebyen. — Om Aftenen gaar Toget op-
saa til Charlottenlund og Kjøbenhavn. Afbjerg Kl. 11.

Lørdag, den 28 Juni
Afbjerg fra Bellevue om Formiddagen, Kl. 8.

Mette Bork

Mette, min oldemor, var optændt af danskhed og lagde ikke skjul på sit sindelag. Hun var mindre diplomatisk end Søren: I 1884 kørte en lang række vogne forbi skolen i Sommersted, fyldt med sønderjyder, der havde været på udflugt til Vestjylland.

”Paa det Tidspunkt da de begejstrede dansksindede kom hjem og skulde køre forbi Skolen havde Moder fundet paa at sole Sengeklæder paa den Tjørnehæk mellem Haven og Vejen som Vognene skulde passere. Hun havde anbragt røde Dyner og hvide Lagner paa en saadan Maade at det mindede om Danebrog. Ideen indbragte hende et højt Hurra – og saa var Maalet naaet,” skrev Margrethe senere.

Margrethe skrev til mig: *”Moder var ligesom Fader af gammel Bondeslæggt. Hendes Fader havde en Gaard i Branderup Sogn som hed Rundbjerg – et Sted som siden min Barndom har staaet for mig som den mest idylliske Plet paa Jorden. To gamle knudrede Egetræer dannede Porten ind til den dejligste grønne Eng som var saa blød at gaa paa, at jeg somme tider var bange for at synke igennem. Bag ved Engen kom et Stykke Skov og derigennem rislede en lille Bæk som jeg elskede at staa og høre paa. Paa denne gamle Gaard var Moder altsaa vokset op som den ældste af syv Søstre – senere kom der en Broder – Onkel Nikolai, som overtog Gaarden. Moders Fader, din Tipoldefader, var en gammel Kæmpe; jeg husker at jeg saa ham, da han var over 90 Aar, gaa og slaa Græs paa Marken med Le – et Arbejde som kræver mange Kræfter, - og de fleste af hans Børn blev ogsaa gamle, saa jeg slægter aabenbart den Familie paa. Du kender Dinne som Du og Lone har besøgt, hun er en Datter af Onkel Nikolai paa Rundbjerg. Da hendes Forældre begge var døde, overtog Dinne Bestyrelsen af Gaarden, som imidlertid var blevet dobbelt saa stor, da Onkel havde købt Nabogaarden ogsaa. Den Søn som skulde have overtaget Gaarden var falden som tysk Soldat i første Verdenskrig, og en yngre Søn Valdemar, havde bosat sig paa Rurup Møllegaard.”*

Stormfloden

Mens familien Bork boede i Anslet, i november 1872, oplevede de stormfloden over det sydlige Danmark. Vandet i den sydlige del af Østersøen steg i løbet af få timer tre meter. Anslet ligger tæt ved Lillebælt. Søren hjalp med i redningsarbejdet.

Margrethe: *"Jeg kommer tilbage til din Oldefader som straks da han havde faaet sin Eksamen fik Embedet som Lærer i Anslet ved Lillebælt og giftede sig – og der blev jeg født i 1868. Jeg husker godt Omgivelserne dér fra mine første Leveaar, men den første klart bevidste Erindring jeg har er fra Stormfloden i 1872. Jeg kom i Mørkningen ind i Dagligstuen og saa Fader med mørk Mine vandre frem og tilbage i Stuen, idet han en Gang imellem standsede ved Vinduerne og saa paa det frygtelige Vejr som rasede derude. Man kunde ikke fra Skolen se Stranden, men Fader vidste at der foregik frygtelige Ting dernede. Beboerne af Husene flygtede fra Vandet op under Taget saa højt de kunde komme, men Stormen og Vandmasserne væltede Husene og rev dem bort som Pindebrænde med Indbo og alle de Mennesker som ikke havde reddet sig bort i Tide. Efter Stormfloden kom en lille Pige, som var den eneste overlevende af en Familie, til os og var Barnepige for mig og Peter."*

Jord

En lærer sidst i 1800-tallet blev stadig lønnet dels med penge dels adgang til jord. Der hørte et ganske stort stykke jord med til ethvert lærerembede. 16-17 tønder land jord i Sørenns sidste embede i Vindinge. Vi må forestille os Søren som deltidslandmand. Som gårdmandssøn kendte han til at styre et landbrug.

De sønderjyske pigers tog

Margrethes rejse

"I Sommersted hvor Fader var Lærer," fortalte Margrethe, "boede en Familie Skou som var vor nærmeste Omgang. Paa denne Gaard var den bekendte Laurits Skou født og Gaarden ejedes nu af hans Broder. Denne Broder, Eskild Skou, havde 2 Døtre, Marie og Kristine Skou. Disse to var ikke opdragne som almindelige Bondepiger. De havde gaaet i Skole i Kolding Døtreskole og havde boet der hos nogle rige Slægtninge hvor de havde faaet Smag for anden Levevis end Bøndernes Døtre og havde lært "Takt og Tone" som Damer. Naturligvis spillede de Klaver og der fik jeg min første Undervisning i Klaverspil.

(Marie Skou) havde gjort Bekendtskab med Gartner Nyland, Vilvorde, og hans franske Kone. Nyland var Gæst ved Familiens Sølvbryllup, hvor jeg for resten havde ham til Bords – og paa det Tidspunkt var det at han fik Ideen at invitere 300 sønderjyske Piger til København.

Ideen var for øvrigt ikke helt original, da der kort i Forvejen havde været en Fællesrejse af sønderjyske Familier til Vestjylland. Det blev saa ordnet saaledes at Marie Skou skulde udvælge de 300 – medens Nyland skulde skaffe Værter i Kbhvn. og planlægge hele Turen med Udflugter og Underholdning. Og nu skal jeg fortælle hvad jeg kan huske om de 8 Dage – men først var det et stort Spørgsmaal om jeg maatte komme med paa Turen; Fader vilde ikke give Lov, da han var klar over at det var meget farligt at lade mig deltage i en saadan Demonstration mod det tyske Rige. Da imidlertid den gamle Præst, som var en stor Børneven, holdt paa at jeg skulde have den Fornøjelse at komme med gav Fader efter i Tillid til at han vilde tage noget af Ansvarret paa sig.

Jeg kom til at bo sammen med an anden ung Pige fra Sommersted i en Villa paa Strandvejen hos en gammel elskværdig Veksellerer Henriques, Fader til Robert Henriques og Malerinden Marie H. Da vi havde udhvilet begyndte vi næste Dag paa Byens Seværdigheder, men jeg kan slet ikke huske Rækkefølgen: Thorvaldsen, Frue Kirke, Rosenborg og en Dag paa Regensen hvor Studenterne trakteredede med Chokolade under Linden og en Aften til Bal paa Bellevue. Heldigvis var det hele Tiden godt Vejr. En Dag var vi i Roskilde, hvor vi spiste Middag i forskellige Hjem og saa Domkirken. Jeg hos en gammel Overlærer Hertz – og Resten af Dagen var vi i Herthadalen. Efter nogle Dages Forløb skiftede vi Logi saaledes at vi der havde boet paa Strandvejen kom ind i selv Byen, jeg boede hos Guldsmed Holm i Sværtegade 4 og saa kom vi naturligvis i Tivoli, hvor Simonsen sang en Sang der var skrevet til Lejligheden: Søstre velkommen fra Landet dernede, Længslernes Land hvor I sidde med Savn.

Saa kan jeg ikke mere!!"

En dygtig, rolig og besindig mand

Søren havde sine betænkeligheder ved at give Margrethe lov til at tage med til København. Han var klar over, at tilladelsen kunne give myndighederne anledning til at afskedige ham. Derfor fik han sin skoleinspektørs (pastor Jespersens) ja og regnede med hans hjælp, hvis det skulle knibe. Men vi hører intet om præstens rolle. Vi ved, at Jespersen var tysksindet. Han omtales som en (børne)venlig gammel herre (74 år i 1884). Han har sandsynligvis ikke haft overskud til at støtte sin degn.

*"Også en datter af lærer Søren Hansen Bork i Sommersted havde været med på turen. Bork var en både dygtig, rolig og besindig mand, der først havde nægtet at give sin datter tilladelse til at deltage. Den lokale skoleinspektør, pastor Jespersen*** i Sommersted, mente imidlertid, at der intet kunne være til hinder for, at den unge pige fulgte med sine veninder. Alligevel blev faderen suspenderet og nogen tid senere afskediget." 4)*

Men Mette gjorde ikke sagen nemmere for Søren. Hun var stejl og gik ikke på kompromis: *"Den tydske Præst vilde i Grunden nødigt af med den dygtige Lærer, og da der netop den Gang blev samlet ind blandt Tyskerne til Bismarcks Mindesmærke paa Knivsbjerg, kom Præstekonen i al Hemmelighed til Fru Bork og forsikrede hende, at hvis hun vilde give et lille Bidrag – om det kun var 10 Pf.! – til Mindesmærket, skulde de faa Lov til at blive i Embedet; men den brave Lærerhustru afviste med Foragt Tilbudet, fordi "det var ikke raadeligt at handle imod sin Samvittighed". 5)*

Jeg har undersøgt sagen om indsamlingen til mindesmærket på Knivsbjerg. Det passer ikke. Indsamlingen begyndte først i 1893. Har Mette talt usandt? Jeg kan næsten ikke forestille mig det, for enhver med lidt kendskab til sønderjyske årstal ville kunne afsløre hendes historie. Hvordan er historien opstået? Jeg forestiller mig, at det må dreje sig om en anden indsamling. Eller kan det tænkes, at der er opstået myter omkring den fordrevne lærerenke?

Peder Skau var leder af De sønderjyske Pigers Tog

"De sønderjydske Pigers Besøg i Charlottenlund Omegn.

Sidst i Juni Maaned 1884 foretog 300 unge Piger fra alle Egne af Sønderjylland en Udflugt til Nordsjælland, særlig Omegnen af Charlottenlund.

Stødet til Udflugten gaves af St. Nyeland paa Vilvorde Havebrugsskole. Han var kommen til Haderslev for at holde Foredrag i "Haderslev Amts Landboforening" om Frugtkultur. Om Aftenen var han i et Privathjem sammen med en Del unge Piger fra By og Land. Ved denne Lejlighed fremsatte han Indbydelsen fra en Del Villabeboere i Omegnen af Charlottenlund; de ønskede at faa en Snes unge Piger herovre fra i Besøg en Uges Tid i den tilstundende Sommer.

I Charlottenlund Omegn blev der dannet et Udvalg med Hr. Nyeland som Formand til at forestaa Indkvarteringen og ordne de Festligheder og Udflugter, der skulde

iværksættes. Og herovre blev det overdraget til ledende Mænd i de forskellige Egne lige ned til Flensborg at faa Antallet nogenlunde ligeligt fordelt og i øvrigt at ordne Sagen.

Men nu modtog jeg en Opfordring fra Komiteen i Charlottenlund om at ledsage de unge Piger, da det jo ikke gik an, at de rejste saa langt uden en Fører for Toget. Jeg svarede Nej ... Men det hjalp ikke, jeg modtog paa ny en indtrængende Opfordring ... jeg sagde Ja paa den Betingelse, at jeg maatte tage to Mænd til Medførere herovrefra.

Saaledes blev det. Møller Jacobsen af Brøns og Redaktøren af "Dannevirke" Mathiesen.

Kaffebord på perronen

Lørdagen den 21. Juni samledes da efterhaanden alle Deltagere i Fredericia. Hele Byen var flagsmykket, og selve Banegaarden var dekoreret som Festhal, idet der paa den midterste Perron var anbragt en lang Række Borde, ved hvilke der blev budt de unge Piger Kaffe og anden Vederkvægelse. Her blev desuden holdt en Række Taler og sunget flere Sange. Stemningen var saa ypperlig, som den overhovedet kunde være. Tiden indtil Afrejsen benyttedes til under Borgmesterens Ledsagelse at bese Raadhuset, hvor særlig Sonnes store Maleri af Fredericiaslaget vakte berettiget Beundring, samt Landsoldaten, Heltegraven og andre Minder om 6. Julidagen.

Udflugten til Sjælland vidnede ligesom Besøget i Vestjylland om, at dansk Sindelag og trofast Kærlighed til Danmark og det danske Folk endnu blomstrede kraftigt blandt Befolkningen i Nordslesvig. Begge Udflugter vakte Opmærksomhed i vide Kredse; men Hjemmetyskerne blev tillige forbitrede. Det er allerede omtalt, at der fulgte flere Udvisninger efter Besøget i Vestjylland." 6)

En af de dygtigste lærere i Nordslesvig

Familien Skau i Sommersted var blandt Søren Borks gode venner. Det viste sig særlig, da Søren stod uden arbejde i 1885.

"En af de Mænd, der som Leder deltog i det historisk mærkelige Pigetog i 1884, var Marie Skaus Onkel, Peter Skau fra Bukshave. Den 26de Juni holdt han i Herthadalen en Tale, der fik Hjerterne til at flamme. I Foraaret 1885 kom han til Roskilde for at tale en Mands Sag. Lærer Bork i Sommersted havde, skønt han regnedes for en af de dygtigste Lærere i Nordslesvig, faaet sin Afsked, fordi hans Datter havde deltaget i den omtalte Tur. Han søgte nu Embede i Nærheden af Roskilde." 7)

Fire brødre Skau, Laurids, Peder, Eskild, Olaf

"Laurids Pedersen Skau (født 22. maj 1817 i Sommersted, Haderslev, død 11. maj 1864 på Mariegård, Haderslev) var bestemt til at være landmand, men blev siden amtsforvalter og politiker. Han blev en fremtrædende person i kampen for danske interesser og bevarelsen af det danske sprog i Sønderjylland. Han var storebror til Peder Skau, der ligeledes viede sit liv til den sønderjyske sag.

Peder Skau (født 5. juni 1825 i Sommersted, død 7. marts 1917) var landmand, gårdejer og politiker i Sønderjylland. Han var Laurids Skaus yngre bror og oplevede derfor de nationale stemninger i Sønderjylland på nærmeste hold. Disse sønderjyske og nationale interesser kæmpede han for hele livet.

Eskild Skau 1831-1894. Datter Marie Skau-Petersen 1861-1941. Marie overtog gården Bukshave med sin mand."

Eskild Skau holdt tale om den danske landssoldat på banegården i Fredericia. *"Der blev klaget hos Landsdirektøren i Kiel. Eskild var Distriktskommisær for Landsbrandkassen og blev afskediget."*

Broderen, Olaf Skau, født 1819, fik så arbejdet. 8)

Sagen og dommen

Dommen i Slesvig

Aabenraaavisen Freia blev overtaget af avisen Dannevirke i 1874, men levede videre. I martsnummeret 1885 kunne man læse følgende artikel om de fem anklager, der blev stillet mod Søren Bork ved retten i Slesvig:

“Sagen mod de tre nordslesvigske Lærere.

... Som det vil være vore Læsere bekjendt blev disse tre Lærere allerede i Fjor, kort efter at Lystturen til Danmark havde fundet Sted, foreløbig dispenserede fra deres Embeder, for de to førstes Vedkommende paa Grund af, at deres Døtre havde været med paa Turen til Sjælland, for den sidstes, fordi hans Hustru havde deltaget i Toget til Vestjylland. Der indledes Disciplinarundersøgelse imod dem, og det endelige Resultat af Sagen, der, som forleden meddelt, den 5. ds. var til Forhandling for Regeringskollegiet i Slesvig, er blevet, at Bork og Andersen afskedigedes samt dømtes til at betale Sagens Omkostninger, medens Petersen endnu venter paa Udfaldet for sit Vedkommende.

Mod begge de afskedigede Lærere, der ere bekjendte som nidkjære og samvittighedsfulde Mænd ikke blot med Hensyn til deres Lærervirksomhed, men ogsaa udenfor denne, var der rejst forskellige Klagepunkter.

(1) Mod Bork ankedes der saaledes over, at han allerede tidligere som Lærer i Anslet havde af den daværende Landraad faaet Tilhold om at forholde sig rolig i politisk Henseende. Bork gjorde imidlertid under Sagens Forhandling opmærksom paa, at den Advarsel, han havde faaet, var bleven given aldeles uden Grund; Landraaden havde endog ytret sin fuldkomne Tilfredshed med hans Forhold og Virksomhed.*

(2) Dernæst skulde Bork, efter at han var bleven Lærer i Sommersted, atter have faaet en Advarsel af Landraaden, fordi han ikke lagde tilbørlig Kraft paa Undervisningen i Tysk, hvad der bevirkede, at han senere fremmede denne saaledes, at der havde kunnet gives ham en Gratifikation paa 150 Mark. Bork benægtede, at han nogen Sinde havde modtaget en Advarsel af den nævnte Art, og den kunde derfor heller ikke være Grund til, at han senere fik Gratifikation.

*(3) I Sommerferien 1881 deltog han i en Forsamling af Seminarister fra Tønder, der fandt Sted i Fredericia, og erholdt derfor en Irettesættelse af Kreds-Skoleinspektøren****; det sømmede sig ikke for en preussisk Lærer at tage Del i en Forsamling af danske Lærere paa dansk Grund, og i hvilken det med Sikkerhed kunde ventes, at der vilde blive foretaget religiøse, henholdsvis politiske Demonstrationer af grundtvigiansk og dansk Tendens. Med Hensyn til denne Anke bemærkede Bork, at han rigtignok havde deltaget i den nævnte Sammenkomst, men dette var kun tilfældigt. Han havde besøgt en Kollega og Ven, der laa dødelig syg i Horsens og benyttede Lejligheden til at tale sammen med Venner fra Seminariet, efter at det i Forvejen var lovet ham, at der ikke skulde blive talt om Gjenstande af politisk Natur. For end at være sikker i saa Henseende deltog Bork ikke i Hovedmødet, men kun i en Fælles-Frokost, og der blev ved denne Lejlighed*

ikke holdt politiske Taler. Han havde siden faaet en Irettesættelse for din Deltagelse i Mødet, skjønt han ikke kunde indse, at der forelaa Grund til en saadan; den blotte Tilstedeværelse af Mænd som Pastor Appel (tidligere Lærer ved Seminariet i Tønder) og G. Johannsen (som i sin Tid har besøgt Seminariet i T.) kunde dog ikke give Sammenkomsten et grundtvigiansk eller politisk Præg.

(4) For et Par Aar siden skulde Bork ved et Gilde i Sommersted have begyndt paa en Tale, der drejede sig om Tilladeligheden af at benytte danske Sange ved Siden af tyske. Værten havde fundet Talen politisk og frataget ham Ordet. Bork benægtede, at han har holdt nogen politisk Tale; han havde ved omtalte Lejlighed ikke en Gang talt om Sang.

(5) Bork havde desuden ikke lagt Skjul paa, at han var dansksindet, ja han havde endog ikke skyet forrige Sommer at give et slaaende Bevis paa samme ved at tillade sin Datter at deltage i Besøget paa Sjælland, et Besøg, hvis Karakter som tyskfiendtlig Demonstration ikke kunde være ham ubekjendt, hvilket han for øvrigt heller ikke benægter. Man maatte derfor antage, at han havde været sig bevidst, i hvilken Grad han krænkede sin Pligt som preussisk Statsemedsmand ved at give den nævnte Tilladelse, og det kunde derfor ikke tjene til hans Undskyldning, at hans Skoleinspektør over for ham havde ytret, at han ikke fandt, at der kunde være nogen Betænkelighed ved at opfylde Datterens Ønske om at rejse med. Tvært imod maatte det, at han i det hele taget kunde samtykke i, at hans Datter deltog i hin demonstrative Rejse, absolut rokke ved den Tillid og Agtelse, der var nødvendig for Bork som Lærer, og det kunde derfor ikke synes tilraadeligt, fremtidig at overlade ham Uddannelsen og Opdragelsen af Ungdommen, efter at han havde lagt et Sindelag for Dagen, der befinder sig i stærkeste Modsætning til alt, hvad der hedder Kjærlighed til det tyske Fædreland.

Bork bemærkede hertil, at han vel aldrig havde lagt Skjul paa, at han var dansk, naar hans Foresatte ligefrem havde spurgt ham herom, men at man lige saa lidt vilde kunne overbevise ham om, at han som Lærer havde tilladt sig nogen politisk Ytring eller Handling. Datterens Ønske om at maatte rejse med sine Veninder til Sjælland havde han først nægtet at opfylde uden nogen som helst Opfordring fra hans Side havde fremsat sin Anskuelse om Rejsen og givet sin Tilladelse til denne.

...

For begges Vedkommende androges der paa Embedets Fortabelse, og som vi har set fik Sagen ogsaa dette Udfald.

...

De to nævnte Lærere have ved deres nidkjære Virksomhed som Skolemænd, ved deres Omhu for deres Elevers Udvikling og ved hele deres Maade at være paa i det daglige Liv og i deres private Omgang erhvervet sig deres Elevers Hengivenhed og Forældrenes Agtelse og Paaskjønnelse, og den besidde de endnu. ... Det er vel Følelsen heraf, at Borks Hustru ... fra Forhøret i Slesvig med den tillidsfulde Hilsen: "Naa, i Guds Navn, saa har vor Herre vel nok Brød til os et andet Sted." 9)

Anklage og dom

*"Om den disciplinære procedure mod ovennævnte lærere oplyser akterne i det slesvig-holstenske landsarkiv, at sagen blev rejst af landråd Schreiber ***** i Haderslev den 6.9.1884. Anklagerne lød nøjagtig ens, idet hver af dem blev beskyldt for "sich durch staatsfeindliche politische Demonstrationen eines Verhaltens schuldig gemacht zu haben, wodurch er der Achtung, des Ansehens und des Vertrauens, die sein Beruf erfordert, unwürdig erscheint".*

Dommen var også ret enslydende: "Anklagede er ved undertegnede regerings plenarbeslutning af 5.3.1885 på grund af de sigtede kendsgerninger kendt skyldig, dømt til afholdelse af omkostningerne og straffet med afskedigelse af tjenesten."

Dommen blev appelleret men stadfæstet 12.11.1885. 10)

Afsked

Margrethe: "Kort efter at jeg var kommet hjem fra den dejlige Tur blev jeg – som en formildende Omstændighed sendt ned til Slesvig til en Ven af Fader som var Overlærer ved en Skole der havde til Huse i et gammelt Bygningskompleks som hed Bischofshof. Jeg mærkede altsaa ikke meget til, hvorledes Uvejret trak op, men Præsten krøb i et Musehul og turde ikke yde Fader nogen som helst Hjælp. Fader kom selv ned til Slesvig og holdt sin forsvarstale. Fader ventede i Spænding paa hvad de vilde gøre ved ham. Han var mest ængstelig for den Mulighed at han skulde blive forflyttet sydpaa til en rent tysk Egn. – Efter at have forhandlet i lang Tid var Dommerne dog blevne enige om at Fader var for farlig at beholde som tysk Embedsmand, saa Dommen lød paa Afsked. En yderligere medvirkende Grund dertil var det dog maaske, at Fader ved et Lærermøde paa Lærerforeningens Vegne var optraadt skarpt overfor Hr. Stegelmann. Saa rejste Fader hjem, mens jeg blev i Slesvig til Fader havde faaet Embede i Danmark."

Målet

"Ingen kunne være i tvivl om, hvad hensigten var. I en tale til vordende lærere nogle år før var deres ansvar blevet udtrykt således: "Han skal danne og opdrage ungdommen på tysk og derved bidrage en stor del til, at den opgave fuldbyrdes, at der ad åre kun bor en rent tysktalende befolkning helt op til den yderste grænse." 11)

"I begyndelsen var fortyskningspolitikken dog ikke særlig fremtrædende. I 1871 blev der indført tyskundervisning på landet i seks timer om ugen fra og med det tredje skoleår. Mindre kunne næppe gøre det, hvis børnene senere i livet skulle begå sig i et tysk samfund, og de danske protester var ret spredte og uden virkning. At indførelsen måske alligevel var ment som første etape i en langsigtet fortyskningspolitik, fremgik af Bismarcks bemærkning ved forhandlingen i det preussiske statsministerium: "Senere kan man gå videre".

Det gjorde man så i 1878. En ny skolesproginstruks fra dette år udbredte tyskundervisningen til de mindste klasser og indførte tysk som undervisningssprog i flere fag for de større børn. Skolesproget var herefter tysk i omtrent halvdelen af timerne.

I 1880'erne blev fortyskningen af folkeskolen drevet yderligere frem. I 1884 blev den dansksprogede afdeling af Tønder Seminarium lukket. En ny instruks fra 1888 indførte med virkning fra 1889 tysk som det eneste sprog i skolen bortset fra fire ugentlige religionstimer, der fortsat kunne holdes på dansk. Lærerne skulle tale tysk til børnene og sørge for, at børnene indbyrdes talte tysk. Også fagenes indhold blev stærkt tyskpræget. Historieundervisningen blev indoktrinering i preussisk konge- og tysk kejserhistorie." 12)

Svaret

Sønderjyderne reagerede på fortyskningen på mange måder. Især i de første år efter 1864 blev der arrangeret mange fællesrejser til kongeriget. Fortyskningen ramte de unge mænd hårdt. De måtte vælge: Skulle de blive tysk soldat, eller skulle de udvandre eller flygte til et andet land? Mange valgte at udvandre. Fra omkring 1880 begyndte man at organisere sig i foreninger. Der blev oprettet et væld af foreninger, alle med det formål at bevare tilknytningen til Danmark og det danske sprog, og der blev udgivet tidsskrifter og bøger på dansk.

Nordslesvig

- Ved freden i Wien 30.10.1864 blev hertugdømmerne Lauenburg, Holsten og Slesvig afstået til kejseren af Østrig og kongen af Preussen.
- I 1866 erklærede Preussen krig mod Østrig. Målet var et stortysk rige. Ved freden i Prag blev hertugdømmerne overdraget til Preussen. Fra 1.10.1867 var hertugdømmerne officielt en prøjsisk provins.
- I Pragfreden indsatte mægleren den franske Napoleon den 3. paragraf 5: "befolkningerne i de nordlige distrikter af Slesvig skulle afstås til Danmark, når de ved en fri folkeafstemning tilkendegiver ønsket om at blive forenet med Danmark." I 1871 sejrede Tyskland i den tysk-franske krig, og Bismarck udråbte det tyske kejserrige. Han var rigskansler og ministerpræsident.
- Januar 1871 i Versailles blev kong Wilhelm af Preussen udråbt til kejser af det tyske kejserrige, men det var Bismarck, der styrede riget.
- Fra 1871 skulle der undervises på tysk 6 timer om ugen fra 3. skoleår på landet i Nordslesvig. Bismarck udtalte ved forhandlingen: "Senere kan man gå videre". Skolernes undervisning var en vigtig del af hans langsigtede fortyskningspolitik.
- Fra 1874 blev Slesvig by administrativt centrum for hele landsdelen Slesvig. Her befandt Overpræsidiets sig, hvor Søren Bork forsvarede sin sag og tabte den.
- I 1876 kom loven om, at tysk skulle være eneste tilladte sprog i den offentlige forvaltning, dog med overgangsordning på 20 år.
- Fra 1876 fik verdslige skoleinspektører tilsyn med landsbyskolernes pædagogiske virke, her altså kredsskoleinspektør Stegelmann i Haderslev. Sognepræsterne havde fortsat det lokale pædagogiske skoletilsyn (i Sørens tilfælde altså P.N. Jespersen i Sommersted).
- I 1878 sløjfede Bismarck #5.
- Fra omkring 1878 støttede Bismarck sig politisk som rigskansler til de tyske højrefløjspartier og regerede derfor mere tysknationalt. Mindretallene blev undertrykt. 13)
- I 1888/89 kom en ny instruks for landsbyskolerne. Tysk var nu det eneste tilladte undervisningssprog, bortset fra dansk i religionstimerne. Lærerne skulle sørge for, at børnene talte tysk indbyrdes. Fagenes indhold blev tysk præget.

Ture til Danmark

- 1861 første "tog" fra Flensborg og Haderslev
- 1862 københavnere til Flensborg, Løve-monumentets indvielse.
- 1863 til Fyn
- 1865 2.200 sønderjyder besøgte København.
- 1866 til Fyn
- 1868 til Aarhus og Randers
- 1883 til Varde og Ringkøbing, 2000 deltagere
- 1884 til København, 300 unge piger

Udvandring

Mellem 1860 og 1900 udvandrede cirka 60.000 personer fra Slesvig og Holsten, mange til Danmark og Tyskland, men hovedparten, 45.000, til USA og Canada. 1/3 af alle, der blev født mellem 1845 og 1880, udvandrede. 75% udvandrede ulovligt, p.gr.a. militærtjeneste. 14)

Oprettelse af foreninger

En måde at reagere på undertrykkelsen var at danne foreninger. De blev dannet både i Nordslesvig og i Kongeriget.

- 1866-1870 Sønderjysk Samfund, København
- 1880 Sprogforeningen, oprettede bogsamlinger i landsbyerne
- 1882/3 Sønderjysk Samfund, København
- 1884 ff. mange foredragsforeninger
- 1887 4S, Studentersamfundets sønderjyske Samfund, København
- 1888 Vælgerforeningen for Nordslesvig
- 1888 To Løver, København
- 1889 De Samvirkende Sønderjyske Foreninger
- 1892 Nordslesvigsk Skoleforening

Tidsskrifter og bøger

- 1867 Den blaa Sangbog
- 1876 Folkevennen
- 1879 Hejmdal
- 1889 Sønderjyske Årbøger
- 1894 Sprogforeningens Almanak

En afbrækket lærer

At udvandre og at indvandre

Min oldefar blev en afbrækket lærer, som man dengang sagde i Nordslesvig. Han fik tilbudt en stilling nede sydpå i et rent tysksproget område, men afslog. Han valgte den anden mulighed: At udvandre til Kongeriget. Han slog sig ned i Kolding med familien og rejste derfra landet rundt for at søge en ledig lærerstilling. Sognerådene og skolekommissionerne mødte ham med mistro: En 44-årig indvandrer med tysk statsborgerskab? Gang på gang indstillede sognerådene ham som nummer to, og han måtte skuffet rejse tilbage til Kolding. Med Peter Skaus hjælp fik han endelig arbejde i landsbyen Vindinge uden for Roskilde. Men efter nogle få år blev han syg og døde allerede i 1891. Måske var det godt for ham, at han ikke nåede at opleve den preussiske skoleinstruks for Nordslesvig i 1889. Ifølge den skulle al undervisning foregå på tysk, og der skulle undervises efter tyske skolebøger.

Sørens seminarieklasser fra Tønder bestod af 24 unge mænd. Heraf udvandrede en til USA, 13 blev afskedigede og flyttede til Kongeriget, 8 døde før deres 50-års fødselsdag. Der mangler oplysningerne om resten af klassen. Sandsynligvis har de unge lærere søgt andet arbejde. 15)

Sørens følelse af uretfærdig behandling og bitterhed over for den tyske overmagt flyttede med, ikke kun til Vindinge, men også til næste generation, og Mette gjorde alt for at holde den ved lige. Da sønnen Hans, min farfar, drog på valsen som håndværker i Tyskland, mødte han en pige med brune øjne, Lina. De giftede sig, og Lina kom med til Danmark. Hun blev ikke modtaget venligt af sin svigermor. Hele livet følte Lina sig forfulgt af et had mod hendes tyske baggrund og en bitterhed mod alt tysk, et had som hun opfattede personligt, og som hun ikke forstod. Hun følte sig også uretfærdigt bedømt for noget, som hun ikke havde skyld i.

Uret fra Sommersted kom med til Vindinge og hang senere hos Mette i Roskilde. Derfra kom det til Hans og Linas stue, hvor det trofast blev trukket op hver uge. Nu hænger det på Sønderjysk Skolemuseum i Lerte, få kilometer fra Sommersted.

Fire brødre Bork fotograferet omkring 1900. Fra venstre Hans, Holger, Anders og Peter.

Metas liv

Da Søren døde, købte Meta et lille hus i Jernbanegade i Roskilde og senere endnu et hus. Hun klarede sig, for hun var emsig, som min far sagde. Altid travlt beskæftiget, altid i gang med at arbejde og få nye ideer til, hvordan hun kunne få flere indtægter end den lille pension. Far fortalte, at der kunne være lidt rodet hos hende, men hun foretrak hygge og selskab for rengøring. Hendes penge lå åbent fremme, men hun vidste altid hvor de var, f.eks. i symaskinen eller i tallerkenrækken. Engang da Hans og Lina kom på besøg, havde hun inviteret en hel børnehave. De sad ved et langt bord ude i haven og drak chokolade. Når der skete noget i byen, smed hun, hvad hun havde i hænderne og løb af sted. Da hun fik børnebørn, sendte hun ofte pakker med lige det legetøj, som de ønskede sig. Når man sendte pakker eller penge med posten omkring år 1900, fik man en postkvitteringsbog, hvor alle forsendelser blev skrevet op. Sådant en bog havde Meta, og hun brugte den flittigt mellem 1898 og 1920. Den bog er en gåde! For M. Bork, Jernbanegade 4 i Roskilde, sendte store pengesummer til sine børn og sin familie og mange andre. Hvor kom de mange penge fra? Vi ved, at hun købte huset i Roskilde for 1000 kr. Vi ved, at hun de første år ikke kunne få pension, fordi Søren havde været preussisk tjenestemand.

Efter nogle år fik hun en pension på 800 kr. om året. Hun havde pensionærer, op til 14 ad gangen i sit hus, og hun syede for folk. Men det var alt.*

Første modtager i bogen, i 1898, er Peter Bork i Karlsruhe. Han er på valsen og har brug for 149,86 kr. Året efter hedder han Malermester Peter Bork, Kolding, og får et Pengebrev med 200 kr. Margrethe (i Kolding), Anders (i Kolding) og Holger (i Kjøbenhavn) får ofte en pengeanvisning på beløb mellem 25 kr. og 600 kr.

Værkfører Hans Bork i Kolding nævnes første gang i april 1902, hvor han får et pengebrev på 700 kr., i 1904 hedder han Elektriker Hans Bork. Lina, der venter det første barn, får 1000 kr. i september 1902. Omkring 1907-1909 får både Peter og Hans flere gange sendt store beløb på 1000 kr. og 1500 kr. Da var de begge ved at etablere virksomheder.

Metas søstre får også ind imellem pengebeløb: Andrea Rebsdorff i Gjelballe og Cecilie Rostgaard Evald i Rost, Gaardejer Chr. Broe, gift med søster Marie, og Sørenns bror, Gaardejer Niels Bork.

Hr. Forstander Frydensberg, Børnehjemmet Godhavn pr. Helsingø, er regelmæssig modtager af halvårlige beløb på 30 kr. Far og jeg talte om, hvad der gennem fire år kunne få Meta til at sende disse beløb til børnehjemmet. Boede der et barnebarn? Far, som kendte familien så godt, havde ingen anelse. Jeg tror, at Meta simpelthen støttede et godt formål. Indtil 1899 finansierede Frydensberg sit børnehjem gennem sponsorer, derefter fik han et (lille) statstilskud på 1000 kr. pr. år.

Hans Sørensen Bork, elektriker og fabrikant Opfinderen der tabte modet

Den usynlige mand

Min farfar var håndværker. På fotografiet fra hans velmagtsdage omkring 1910 ser man ham, stolt poserende med kone og sønnen i matrostøj ved mahognibordet i den røde plysdragtigstue i København. Hans overskæg er flot svunget, han ser ud som en rigtig borgermand. Han havde en blomstrende virksomhed, som han selv havde banket op fra bunden. Det var lykkedes ham, drengen fra provinsen, drengen fra Nordslesvig, at få egen virksomhed i hovedstaden.

På sine gamle dage var han svag og træt, lutter skind og ben, en undskyldning for sig selv. Han efterlod sig intet. Hans opfindelser og daglige arbejde i mere end 50 år er ikke til at få øje på. Hvor blev han af? Det lykkedes enkelte danske opfindere og håndværkere at slå sig igennem, og industrien har fået en stor plads i Danmarks historie, mens håndværket knap nok bliver nævnt i historiebøgerne.

Hans Bork var en eminent begavet håndværker, han kunne trylle med hammer og skruetrækker og materialer, men ingen af hans opfindelser er blevet stående. Han havde store drømme og planer, og han var med på det nyeste, kastede sig ud forsøg med elektricitet og nye materialer og var uhyre flittig, men han manglede evnen til at planlægge og styre økonomien. Når noget gik galt, tabte han modet og turde ikke se en mulig fiasko i øjnene. Tænkte han på sin far, den dygtige lærer, der blev uretfærdigt dømt, og som 44-årig måtte rejse landet rundt med hatten i hånden for at finde et arbejde, som skammede sig så dybt og til sidst knækkede sammen over sin tunge skæbne?

Jeg husker min farfar og hans venlige og kærligt-opmærksomme blik fra hans lyseblå øjne.

Barndom og ungdom

I skole og i lære

Hans var 12 år, da hans far blev dømt ved retten i Slesvig. En hektisk og sørgelig tid fulgte. Familien måtte tage afsked med Sommersted og flytte til Kolding. Det nye ur kom med på flyttelæsset. I den følgende tid rejste Søren rundt i kongeriget for at finde et arbejde som lærer et nyt sted. Han kom til mange samtaler, men stødte på en mur af uvilje og uvidenhed: Skulle man virkelig ansætte en mand på næsten 50 år? Skulle man virkelig ansætte en tysker? (for preussisk statsborger, det var han). Skulle man ansætte en mand, der var blevet frakendt sit arbejde ved retten? Gang på gang vendte Søren tavs og bitter tilbage til Kolding. Mette snakkede og opmuntrede, Søren bed tænderne sammen. De to ældste børn, Margrethe og Peter, var ikke meget hjemme. Margrethe havde plads i huset i en familie, Peter kom i malerlære. Hans var stadig skoledreng. Han ville så gerne trøste sin far, men han kunne ikke gøre noget, kun se til. Endelig fik Søren arbejde i landsbyskolen i Vindinge ved Roskilde. Familien flyttede. Hans nåede et års tid i Vindinge skole, før også han fik en læreplads. Han var teknisk interesseret og drømte om at bygge maskiner til skibe. Han købte sig en lærebog om konstruktion af skibsmotorer. Han kom i lære på Maglekilde Maskinfabrik og Jernstøberi i Roskilde. Dengang i 1887 var fabrikken landskendt for at have fremstillet den første mælkecentrifuge bare ni år tidligere – forudsætningen for andelsbevægelsen. 16)

På valsen

Efter læretiden og nogle år som værnepligtig omkring 1895 drog Hans på valsen som maskinsvend. Ud i Europa. Første stop var Newcastle i England, hvor han fik arbejde i den elektriske afdeling i firmaet Armstrong, der fabrikerede kanoner og geværer. Her var han med til at installere elektromotorer til afløsning af muskelkraft, (som Far fortalte det). Dernæst rejste han til Belgien og Nordfrankrig, hvor han installerede elektricitet i bjergværksgruberne. Efter nogle år gik det videre til Siemens-Schuckert i Solingen i Tyskland, hvor han blev ansvarlig for anlæggelse af elektricitet på den nye sporvognsbanelinje (letbane) mellem byerne Remscheid, Wermelskirchen, Burg og Solingen. Han gik i "Håndværkets universitet", gjorde en masse erfaringer på forskellige arbejdspladser, lærte meget, lærte sprog, var socialt bevægelig som kun få på den tid. 17)

Pigen med de brune øjne fra bjerget

Søndagene var fridag, og Hans gik tur i bjergene omkring Wermelskirchen og nød sin søndagsmiddag og et glas øl i en kro undervejs. Her var det ikke svært at få øje på den 20-årige serveringspige, Lina, med de brune øjne. Linas forældre var døde, og hun boede hos sin storesøster og hendes mand, der havde en forretning og en søndagscafé. Lina og Hans forlovede sig, og hun fulgte med til Danmark. For hende var Hans ridderen på den hvide hest, der kunne tage hende væk fra afhængigheden af familien. For Hans var tiden kommet, hvor han ville være selvstændig og gifte sig. Det var helt klart, at i Tyskland kunne han ikke bo. Ganske vist levede hans far ikke mere, men hadet og bitterheden over for landet og dets myndigheder sad dybt i Hans. Det var ikke landets indbyggere, han havde noget imod, han var en fredsommelig mand.

Hans og Lina som nygifte i Kolding i 1901.

Hans var bestyrer på Kolding elektricitetsværk o. 1902. Elektricitetsværket var forløber for Sydkraft.

Elektriker H. Bork

Kolding elektricitetsværk 1901-1905

Hans havde specialiseret sig indenfor anlæg af elektricitet, og Danmark var netop i gang med en vældig udvikling på dette felt. Der må have været stor efterspørgsel efter folk som ham. Kolding by havde for nylig oprettet et elektricitetsværk, og Hans blev bestyrer.

I Kolding boede hans bror Peter, malermesteren, der også havde været på valsen og nu havde forretning i byen. Han var ret nygift med Marie. Lina og Hans giftede sig i april 1901 i Kolding kirke. Præsten talte dansk, og Lina forstod ingenting. Hun talte tysk og blev ved med det. Hendes dansk kom kun langsomt.

Meta kom på besøg fra Roskilde og syntes ikke godt om sin tysktalende svigerdatter. Da hun så Lina vaske gulv, sagde hun på klingende sønderjysk: *"Sådan gør vi ikke her. Og så ned på knæ!"* og lagde dermed linjen for deres fremtidige forhold. Meta lod sit had til alt tysk skinne igennem og gå ud over Lina, sikkert på en ikke helt elegant måde. Taktløs kunne hun være. Lina forstod ikke, hvorfor det skulle være så slemt at komme fra det dejlige Rhinland. Hun forstod ikke hele den historiske baggrund, og der var nok ikke nogen, der tog sig tid til at forklare den for hende. Det var, som om det var hende, som Meta og de andre hadede, som om det var hende, der var ansvarlig for Sønderjyllands og Sørens skæbne.

Hans talte tysk med hende, for det ville hun helst. Han blandede sig ikke eller så ikke, hvad der skete, for han havde travlt både i elværket og i kælderens neden under. For første gang i sit liv havde han plads og mulighed for at eksperimentere, og han levede mere i sin verden af eksperimenter end i stuerne hos Lina. Han konstruerede en sidevogn til sin motorcykel og præsenterede den stolt for Lina: Her skulle hun og den lille søn sidde, når de kørte søndagstur. Men hun var rædselsslagen og kravlede kun ned i sidevognen én eneste gang: Nok tid til at blive fotograferet.

Hans indrettede kælderen som forniklingsanstalt. Det var før det rustfrie ståls tid. Men værkets bestyrelse, der mest bestod af bønder, fik nys om hvad der foregik i kælderen og havde ingen forståelse for hans eksperimenter. De blev rasende og fyrede ham, skønt han ikke havde forsømt sit arbejde.

Kolding var den syvende by uden for København, der opførte et elektricitetsværk, og det eneste værk, der var kommunalt. Det var i 1898. "Vort Elektricitetsværk er anlagt efter ved ensrettet Strøm at kunne forsyne Lamper med 110 Volts Spænding. Vi havde (det første år) to lige store Maskine med tilhørende Dynamoer, der i alt kunne producere 600 Amp. eller forsyne 1200 samtidig brændende Lamper. Imidlertid er der allerede installeret her c. 3000 Lamper (i januar 1900), og vort Juleforbrug i Aar var ogsaa oppe paa en Maksimalstrømstyrke paa 660 Amp., d.v.s. begge Maskiner og Batteriet vare i fulde Aktivitet, og var der sket et Brud et eller andet Sted havde vi ligget dér. Vort Værk har i Anlæg kostet noget

Fabrikant H. Bork

De gode år 1907-1920: Tagensvej 50 A, 4. sal, København N.

Remisen var den yderste bebyggelse på Nørrebro. I 1907 var Tagensvej kun ført igennem hertil, længere ude fulgte Lergravsmarkerne og Bispebjerg. Hans lejede hjørnelejligheden på 4. sal i den nybyggede ejendom nr. 50 A for 550 kr. om året. Det var et godt og gedigent rødstenshus med tårn på hjørnet over karnappen. Der var en flot udsigt mod syd og vest deroppefra. Mod syd Nørrebros boligblokke, mod vest et blandet lavt landskab af småindustri, rygende skorstene, livlig aktivitet. Her lå Schulstads rugbrødsfabrik og Dansk Spritfabrik (lige rundt om hjørnet i Hejmdalsgade). Sådan var der også i begyndelsen af 1940'erne, hvor jeg sad oppe i karnappen og kiggede ned på hele sceneriet. Om morgenen blev vi vækket af gummifabrikken Schiønning & Arvés fabriksfløjte. Nu var det tid til at møde på arbejde!

Lejligheden var moderne indrettet med rindende vand, WC og badekar. Men der var kakkelovne, og der skulle hentes koks i en særlig spand i kælderen, der skulle fyres op, og asken skulle bæres ned igen. Det var Hans' arbejde at fyre op og at slæbe tingene op og ned ad den kolde smalle køkkentrappe.

Hovedtrappen havde lige så mange lugte som lejligheder: Ni plus en forretning i stuetagen. Blandingen af lugte var til tider overvældende, nye kom til for hver etage: Stegt flæsk og kogt kål var de mest gennemtrængende. Man kunne også høre skramlen af køkkengrej, høje stemmer, radiomusik, barnegråd bag ved hoveddørene.

Hans Sørensen Bork stod der på messingskiltet på døren til venstre på 4. sal. Entreen var mørk og fyldt med lukkede døre. På væggen hang mørke frakker og hatte, på gulvet stod hjemmeskoene. Kun to af de fem værelser i lejligheden blev brugt til daglig: Spisestuen om dagen og soveværelset om natten. Kun spisestuen var opvarmet til daglig. Fra entreen kom man ind i lejlighedens centrum, spisestuen, hvor dagliglivet blev levet. Midt på linoleumsgulvet stod spisebordet, dækket af en filtdug med en voksdug ovenpå. I de første år var lampen over bordet en petroleumslampe. Snart indlagde Hans elektricitet. Men Lina var konservativ og mistroisk over for nye opfindelser, hun holdt af petroleumslampens hygge. Spisestuen var ikke stor, men fyldt med møbler. En væg var optaget af et stort hvidmalet jernkomfur, som maden blev lavet på. Køkkenet blev brugt til vask og grovere køkkenarbejde lige til 1940, hvor komfuret endelig blev flyttet derud. To andre vægge var dækket af skab og skænk til servicet, og ved den fjerde væg stod en divan, hvor man kunne tage sig en middagslur. Linas Singer trædesymaskine fyldte godt op i et hjørne. Brændekurven, kulspanden, tøj der hang til tørre foran kakkelovnen. Man måtte kante sig igennem. Blev der luftet ud? Familien spiste varm mad kl. 12, og da sønnen kom i skole, blev maden holdt varm, til han kom hjem lidt over kl. 14.

Linas familie kom ofte på besøg i uger eller måneder. Efter 1. verdenskrig, hvor der var mangel på varer i Tyskland, vendte de hjem med pølser og store stege under frakkerne.

Lina kom ikke meget ud, kun på indkøb og i kolonihaven og i hønsegården ovre ved værkstedet. Men Hans var kun hjemme for at spise, sove og læse avisen, ja, og måske reparere et par småting.

Soveværelsesdørene var næsten altid lukkede, det var et meget privat rum. Et par store hvidmalede senge, et hvidmalet toiletbord og et stort skab. Natpotterne i hver sit lille natbord. Over sengene hang en grå-hvid reproduktion af Raphaels Madonna del Cardellino med de legende Jesus- og Johannesbørn.

Dørene til dagligstuen og de tykke røde portierer blev kun åbnet ved særlige lejligheder. En kølig og lidt indegemt lugt slog én i møde. Der var gulvtæppe og røde plysmøbler og klaver. På den tykke røde velourduk på bordet stod en glasskål med postkort. Familiefotos i rammer. Foran karnappen tynde molsgardiner og tykke røde forhæng.

Køkkenet ud mod baggården var trangt og mørkt. Udenfor kurrede duerne på taget. På en hylde stod de små blå spande: SAGOMEL, SALT, SUKKER og MEL. Bordene var ganske lave. Her stod Hans hver søndag formiddag og hakkede og snittede og skar grøntsager, for det var hans arbejde. Det var også ham, der skar søndagsstegen for. I 1907 var badeværelset ultramoderne med WC og aflangt gulligt badekar på løvefødder og kobbergasvandvarmer på væggen. Lina og Hans tog nu ikke så ofte bad, de etagevaskede sig hellere. De gik heller ikke i vandet, når de tog på sommerferie i Hundested og endnu senere besøgte os i Faxe Ladeplads om sommeren.

Karnapstuen på Tagensvej 50 (senere 112), 4. tv., cirka 1910. Hans, Lina og Egon. Møblerne er betrukket med rødt plys, gardinerne (hed portierer) er af rødt plysstof og dugen ligeså. En rigtig klunkestue. Familien bruger ikke dagligstuen til daglig, trods navnet. Hele familielivet foregår i spisestuen. Hans` fabrik går godt, og Lina er blevet en fin frue. Egon har fået lov at tage klodserne med ind på

brysselergulvtæppet i dagens anledning. På klaveret et foto af Linas nevø, fætter Harry Otto Fischer i USA.

Det lille kammer mod gården var smalt og koldt og halvmørkt. Det kunne ikke varmes op. Her sov sønnen, for ung pige fik familien aldrig. Linas gamle barnepige,

Julchen Grimberg, boede her i kammeret under hele 1. verdenskrig. Hun var så taknemmelig over at kunne være et fredeligt sted. Egon var nysgerrig, for hun talte en særlig dialekt, ripuarisk, Wermelskirchens dialekt. Her bliver g-lyde til ch-lyde. Hun lærte ham sproget, og mange år senere, skrev han speciale på Københavns Universitetet om netop denne særlige dialekt.

Et værelse med indgang fra entreen blev i gode tider brugt som gæsteværelse, i trange tider lejet ud og senere blev det Egons værelse, da han kom i gymnasiet og gik på universitetet. Egon var ligesom Hans optaget af alt det nye, der kom frem. Han var en af landets første radioamatører. For nogle af sine første tjente penge købte han en PH-skrivebordslampe, der gav så godt arbejdslys.

Tagensvej nr. 50 på hjørnet cirka 1910. På 4. sal bor familien Bork med flere vinduer: Soveværelse, spisestue, dagligstue bag karnappen, herreværelse. I opgangen bor også kommunelærer Nielsen og hans familie. Fars bedste legeskammerat er datteren Else.

Udsigten fra karnappen cirka 1910 mod syd over gartner Jørgensens hus og have. Bagved "Messens" knapfabrik og husene i Baldersgade.

Udsigt fra karnappen cirka 1910 mod nordvest, helt til Utterslev.

Lina og Hans foran Nordisk Simplex ´ fabriksbygning. I baggrunden huset på Tagensvej. Stedet var i mange år endestation for linje 10 mod Kongens Nytorv. Farfars fabrik var indrettet i hestesporvognens tidligere remise.

1907-1945. Opfinder, håndværker, patentejer, fabrikant, direktør

Opfindelser og patenter fulgte hinanden, Hans havde flere ting i gang på samme tid, og han ansatte en del arbejdere. Virksomheden Nordisk Simplex gik godt, som regel. Han oprettede en iltfabrik i Sydhavnen. Nordisk Simplex havde nemlig brug for ilt, når der skulle svejdes. Nordisk Simplex blev drevet af en stor en-cylindret gasmotor, "Tuxam". "Svinghjulet var større end mig," fortalte Far mig, "derfra gik der remme hen gennem vores hønsegård. Remmene var 14 cm brede. Motoren gik ved hjælp af acetylen, som skulle fremstilles på stedet. I en beholder var der en 3-4 meter høj cylinder. Hans skar bliktromlerne op, rettede dem ud og lavede et lysthus til vores have deraf. På samme måde et badehus til stranden i Hundested." Hans valgsprog var: "*Don´t put up til tomorrow what can be done to-day*", og det brugte han flittigt. Han mente, at penge skulle yngle og spekulerede, men ikke altid lige heldigt. Han var distræt og glemsom med pengesager. Rundhåndet og generøs var han, når andre havde det dårligt, eller når der en sjælden gang skulle festes. Han lejede en hestevogn, store madkurve blev fyldt, og venner og familie og naboer blev inviteret med på nøje planlagt udflugt til nordsjællandske slotte og skove. Ligesom sin bror Peter holdt han af besøg og gæster, var vennesæl, lånte gerne penge ud, men holdt ikke af at gå på café. Engang medbragte han en hel kuffert fyldt med fyrværkeri til bror Holgers børn, da han og Lina var inviteret på besøg, (Holger var ikke

Hundested. Hans´ maskinfabrik, der senere blev til Hundested Motor- og Kutterbyggeri.

så begejstret). Min far sagde: *"Han troede altid det bedste om sine medmennesker, men han havde ikke forstand på økonomi."*

Når Hans fandt på noget nyt og ville sætte det i gang, reagerede Lina med stor bekymring, hun græd. Hun kunne ikke støtte ham. Han var tålmodig og sød og gjorde alt for at hjælpe og beskytte hende og tage godt imod hendes familie, *"for hun havde jo lidt så meget"* i sine første år i Danmark.

To verdener

Hans levede i to verdener: Den pæne, borgerlige fire et halvt værelses lejlighed med hjørnekarnap på 4. sal på Tagensvej og værkstedet på den anden side af gaden. Jeg har kendt begge steder. Jeg fornemmer stadig de to verdeners væsensforskelle: Oppe i lejligheden småborgerkulturen omkring middagsbordet kl. 12: Stegt flæsk og kartofler og tyk brun sovs, budding til dessert. De lange søndageftermiddage i den stille, indelukkede røde plysstue. Og modsætningen: Værkstedet dernede med sit snavs og sine farlige redskaber og alle lydene: Bankelyde, maskinlyde, støj - og lugtene: skarpe, bitre, stærke, kvalmende. Set fra 4.sal lignede det primitiv, unaturlig unatur. En kvindeverden deroppe, der lukkede sig om sig selv og alle følelserne, og en rationel og udadvendt mandeverden dernede. Lina, min farmor, var den lukkede, ubevægelige kvindeverden, og Hans, min farfar, opfinderen med evigt sorte negle og snavsede flipper. Et modsætningsforhold.

Besøg fra Tyskland cirka 1903. Lina til venstre og hendes søster Johanne med den lille Egon i Kolding. Det var Johanne, der bistod Lina omkring Egons fødsel. Mon hun blev i Kolding et års tid?

Familiebesøg fra Tyskland omkring 1904. Det var noget helt særligt at få besøg af familien fra udlandet. Det skete ikke hvert år, så derfor af sted til fotografen: Forrest fra venstre Lina med Egon, kusine Margaret, moster Paula, og bagest Hans og Heinrich Klein.

Hans anskaffede sig en motorcykel i 1905, så han kunne køre ud på landet til mejerieme, hvor han indlagde elektricitet. Egon og Lina ser på. Hans konstruerede selv en kurv foran til Lina, en slags sidevogn til motorcyklen, men hun kunne slet ikke lide at køre i den, så den blev taget af igen.

Tulle (Anne Margrethe) og Egon cirka 1907. De blev begge født i

Kolding, og de legede vældig godt sammen. Tulle var Peter og Marie Borks ældste datter.

Stor tilstrømning på Frederikspladsen i Randers til den første Børnehjælpsdag i Randers, cirka 1907. På huset til venstre ses skiltet "Aut. Installatør H.S. Bork" – farfars forretning.

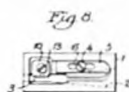
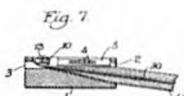
Fars farmor, Meta Bork, boede i et hus i Jernbanegade 3 (og senere også nummer 14) i Roskilde, lige overfor stationen. Hun lejede værelser ud og syede, for pensionen efter Søren var kun lille. Her er Lina og Egon på besøg hos Meta cirka 1908. Fra venstre: Margrethe Bork, Fars kusiner Emmy og Margaret, bagest står Lina og hendes søster Martha, til højre Meta. Drengene er Egon og Friedel.

Hundested

Om sommeren lejede familien sig ind i fisker Ole Hans' stuehus i Kikhavn ved Hundested. Det var somrene 1916, 1917, 1918, 1920 og 1922. Derefter i 1925, 1926, 1928, 1930, 1932, 1933, 1935 og 1936. Hans havde en snert af tuberkulose, og frisk luft var svaret på sygdommen. Men Hans kunne ikke holde fri, når han var på landet. Han så sig om: Hvad var der af muligheder? Han købte det meste af halvøen Spodsbjerg og fik den plantet til med små nåletræer, en juletræsplantage. Han startede aktieselskabet Hundested Kutterbyggeri- og Maskinværksted og installerede en ny elektrisk svejsemaskine. Han opfyldte dermed sin gamle drøm om at bygge skibe. Det gik godt i nogle år, men det kneb for ham at være både på værkstedet i København og i Hundested. Rejsen mellem de to steder var lang. Han stolede på sine arbejdere i Hundested, men omkring 1920-1921 gik det galt: En vinter gik alle de små nåletræer ud, og endnu værre: Ole Hans' og de andre arbejdere på værftet drak og passede ikke deres arbejde. Hans gik konkurs, og alle sparepengene røg sig en tur. Hele herligheden, også Nordisk Simplex blev overtaget af Revisionsbanken.

Nov. 3, 1925. O. E. BORN
PENCIL SHARPENER
Filed Aug. 5, 1915. 7 Claims-Draw. 2

James E. Clark
Little Appear Bank
No. 703 7 Broadway

Tegning af blyantspidser fra patent.

Farfar var en håndværker, en praktisk mand. Han kravlede ud på gesimsen på 4. sal for at sætte radioantennen fast.

49 år

1885 og 1922

Da Hans gik fallit i 1922, var han på samme alder som Søren, da han døde – 49 år. På en måde kan man sige, at Hans også var 49, da han døde. Han arbejdede videre, alene, på sit værksted i København, indtægterne var små, gejsten var brudt, energien var borte. Men - han kunne ikke være uvirksom, han skulle have mindst to eller tre beskæftigelser ad gangen. I Fars papirer ligger patenter på en blyantspidser, som Hans konstruerede. Patenterne står i Fars navn, hvorfor ved jeg ikke. Måske fordi Far var mere skrivevant. Der er det engelske patent, udstedt i George V's navn i august 1925, og ansøgningen til det tyske Reichspatentamt fra november 1924, samt det meget flotte patent fra USA fra november 1925. Han solgte Solingen knive og sakse i Danmark, han opfandt "den evige tændstik", et fyrtøj, der blev solgt hos barbererne. Det var en blikbeholder med hul foroven. Her kunne man trække en stift igennem. Inde i beholderen var der vat, som man skulle hælde benzin på. Han snittede selv hvert eneste eksemplar af blyantspidseren. Han opfandt en dåseåbner, "Sieger", og en gastænder, en slags fyrtøj, der blev kaldt "den evige tændstik". Gnisten tændtes ved tryk mod en lille flintsten, som kunne fornys, når den blev slidt. Der hang reklamer for den i barbersaloner og andre steder.

Lutter småting, der ikke slog an. Ind imellem kom der gode dage med indtægter. Lina tog pengesedlerne i hans lommer og gemte dem for ham. Hun vidste, at han gerne ville holde en fest for pengene. Hun satte pengene i banken, så huslejen kunne blive betalt. En dag solgte han familiens livsforsikring uden at rådføre sig med Lina.

Han mistede sin families – og forretningsverdenens – tillid, han mistede sit værksted og sit værktøj. Intet var rigtig lykkedes for ham. Han blev så stille, krummede sig, visnede. Lina havde let til tårer, hendes overlæbe begyndte at bæve, og så vidste man, hvad der ville ske. Hun havde ikke overskud til at trøste ham.

Holger sagde om Hans: *"Men han var en opfinder- og drømmernatur, og det forretningsmæssige lå afgjort ikke for ham. Det var en nødvendighed altid at ville lave tingene bedre – og så kasserede han alt det han hidtil fabrikerede i stedet for at sælge det ud, før det bedre kom frem."*

Der var ikke noget sikkerhedsnet for en falleret håndværker. Tuberkulosen brød frem igen, han mistede sine tænder, han blev ofte liggende i sengen. Huslægen sagde: *"Han er meget skørt porcelæn"*. Han døde i efteråret 1945.

Imidlertid levede kutterfabrikken i Hundested videre med Revisionsbanken og senere en anden bank som ejer. Nordisk Simplex voksede til en stor virksomhed, blev solgt igen og flyttede til Københavns Sydhavn. Den fremstillede stålrør lige indtil 2003, hvor den finske ejer, stålgiganten Rautaruukki, lukkede den danske del af virksomheden og fyrede de 117 ansatte.

Svigermødre

Min mor holdt meget af sin svigerfar Hans. De to havde en fælles forståelse. Hun sagde til mig: *"Hvis din far ikke har sagt det, så vil jeg gerne sige, at glædeslys og hjælpeiver tændtes i hans (Hans') øjne, når han havde sine to små børnebørn om sig. Det kunne han dele med sin kone. Men jeg kunne ikke have klaret Lina uden ham."* Igen en svigerdatter, der var ked af den svigermor, hun fik. Igen en svigermor, der ikke forstod, ja, måske ligefrem hadede sin svigerdatter.

Sønnen

Egon, det eneste barn, tog studentereksamen i 1922. Han havde privatelever, og efter nogle års studium fik han vikariat på forskellige gymnasier, fire måneder allerede i 1925. Ved hans hjælp kom familien igennem de svære år. I 1926 kunne han holde sine forældres sølvbryllup. Da han ikke straks kunne få arbejde efter embedseksamen i 1927, fandt han på andre indtægtskilder. Han blev fast rundviser på Københavns museer. Han tog et tegnelærerkursus og underviste i tegning. Han holdt liv i forældrene med sine aktiviteter og sin store energi og sit gå-på-mod.

Egon Bork – ord og sprog, nysgerrighed og energi – eller: Med samtale skabes forståelse 1902-1989

Far blev født i Kolding 7.11.1902. Efter nogle år i Kolding og i Randers, flyttede familien til København, hvor Hans byggede sit værksted op på Tagensvej. Familiens lejlighed lå på den anden side af gaden, på 4. sal.

Nørrebro 1910

Far fortalte: *"Arbejderne på Tagensvej havde det virkelig fattigt. De lavestlønnede var under fattigdomsgrænsen. Men hvor var de rare imod mig! De kendte alle deres arbejdsopgaver med svejsning og lakering.*

Omkring 1910 marcherede jeg med arbejderne Theobald, Oscar og Thora (hvis mand var kusk) op ad Tagensvej med røde faner. Røde faner betød fagforeningen, en manifestation af arbejderens kår. De var ansat på min fars fabrik, de var gode venner. Jeg – og de – forstod egentlig ikke, hvad de røde faner stod for. Men både min far og jeg forstod arbejdnernes ringe kår.

Dengang var der stænder til. I vores opgang boede en fabrikant, en malermester, en kommunelærer. I 50 A og B var der etværelseslejligheder, hvor de "mindre" folk, arbejderne, boede. Lejlighederne var meget primitive. Der var fælles wc en halv trappe ned.

I stueetagen var der købmand Sørensen. Om vinteren var der frost i butikken. Jeg så gennem ruden, at der stod hvid ånde ud af hans mund.

Pastor Nimb-Lassen boede i opgangen, men var ikke tilfreds med omgivelserne og flyttede. Han var vred på spiritusdrikningen. Mange mænd brugte ugelønnen i beværtningen i huset. Konerne stod udenfor og ventede på deres mænd, med sjaler på. Jeg havde den dybeste medlidenhed med kvinderne. Kl. 6 Morgen fløjtede Schønning og Arvés fabriksfløjte, kl. 18 fløjtede den af igen. Der var ikke arbejdsløshed, men arbejdsslaveri. Ugelønnen fik de i små papirposer, drak, blev hjulpet hjem af deres koner, fik endnu flere børn. I 1910 var her helt som i U-landene, de frembragte en masse børn.”

Tyske indvandrere

Far: ”Omkring 1910 var der ingen egentlige tekniske skoler i Danmark som i Tyskland. Derfor tog mange teknikumuddannede til Tyskland. Og dygtige unge tyske teknikere kom herop. Det var skomagere, linoleums- og gummifabrikation og andre industrier, de blev ofte tyske arbejdsledere, ikke direktører – det var polyteknikere – men arbejdsledere, manden i den blå kittel. Danmarks Brugsforeninger ansatte en tysker som leder af deres skotøjsfabrik, det var hr. Becker. Familien Becker blev gode venner med Hans og Lina.

Den tyske menighed var fuld af dygtige tyske teknikere. Præsten var pastor Lampe, han var meget afholdt, men absolut ikke spritfri. I ”pastoratet” i præstegården oplevede jeg et stort kort med små flag, der blev flyttet, men det var især i krigens begyndelse i efteråret 1914,

senere holdt de op med det. Der blev holdt lørdagsaftener med hygge i en restaurant i en kælder i Linnésgade. Især konerne holdt hyggelige familiesammenkomster her. Jeg kunne ikke lide lugten af sauerkraut og kom der ikke. Det var en rigtig koloni af dygtige veluddannede mennesker. De følte sig lidt udelukkede fra danskerne, som tyrkerne nu (november 1983). Arbejdsløshed var et utænkeligt begreb. Industrien var uudviklet.”

Elektrisk lys

"Petroleumslampen var hyggelig", fortalte Far, "den tændtes først ved svagt blus, så blev det lysere. Hans var den første, der fik indlagt elektrisk lys. Lina var forfærdet. Hun var konservativ. Det var Hans, der gjorde det mekaniske køkkenarbejde, han skar og snittede, han holdt af det."

Første selv fremkaldte billeder

Brugte Far sin fars fotoapparat (kasseapparat 9x12 cm med hul i), eller fik han selv et kamera allerede i 1912? I alle tilfælde lærte han at fremkalde fotos selv som 9-årig. Han skriver: "Første selv fremkaldte billede (Lumiere) i kasseapparatet 9x12 cm." Her er familien i spisestuen med besøg af Heinrich Klein, Linas søsters mand. Lampen blev fodret med petroleum, men snart blev der indlagt elektricitet i huset.

Fars liv

1902 Otto Egon Bork født i Kolding som søn af Lina født Fischer og Hans Bork.

1903 dåb i Sankt Nikolaj kirke i Kolding.

1905 familien flytter til Randers

1907 familien flytter til København, hvor Hans opretter fabrikken Nordisk Simplex

1910 Prinsesse Charlottesgades Betalingsskole

1914 Raadmandsgades Mellemskole

1922 studentereksamen fra Østersøgades Gymnasium

1928 cand.mag. i engelsk og tysk fra København Universitet

De følgende år mange vikariater og flere undervisningsopgaver

1932 borgmester Kaper overgiver udarbejdelsen af Gyldendals dansk-tysk og tysk-dansk ordbøger til Egon

1933 stifter af Tysklærerforeningen

1935 Adjunkt på Christianshavns Gymnasium

1935- 1952 faginspektør ved Københavns Kommunale Aftenskole

1935 forlovet med Grete Juel-Hansen

1937 Gift med Grete. Flytter ind i Arendalsgade 5, 4.sal, Østerbro

1940 Erna født

1942 sommerhuset Strandkrogen i Faxe Ladeplads købt

1942 Lone født

1947 lektor på Christianshavns Gymnasium

1948- 1960 medlem af Dansk Magisterforenings bestyrelse

1952 - 1965 sprogkonsulent/producer ved Danmarks Radio

1955- 1970 formand for Gymnasieskolernes Tysklærerforening

- 1976 formand for Sproglærerforeningen

1955 køber hus i Hellerup, Torkel Badensvej 10

1964 Goethemedaljen

1968 Internationaler Deutschlehrer Verband grundlagt, første formand/Præsident

1969 Gyldendals Boglegat

? Æresmedlem af Sproglærerforeningen for Københavnsområdet

1970 pensioneret fra Christianshavns Gymnasium

1974 Gründungspräsident des IDV

1989 død i januar

Skolegang

I hele sin skoletid gik Far kun i rene drengeskoler. Her går han i 2. mellem (7. klasse) på Raadmandsgades Skole omkring 1915. Lærerne hedder Janus Nielsen og P.A. Pedersen. Nummer to i bageste række fra venstre er Fars ven Esbern (eller Vilhelm?) Kent. Far står yderst til højre i bageste række "med mobbefremkaldende stiv flip". Lina insisterede på, at han skulle bruge stiv flip, både i mellemskolen og i gymnasiet, selv om ingen andre drenge brugte det.

Far blev konfirmeret i Kingos kirke i Bragesgade på Nørrebro, tæt ved Tagensvej, hvor familien boede. Præsten var Harald Kent, der havde været præst nogle år i Utah. Familien Kent boede nogle år i samme opgang som Far og hans forældre. Far legede med sønnen Esbern, der var tropsfører. Far står som nummer fire fra venstre i næst bageste række.

2.g. nysproglig på Østersøgades Gymnasium. Far bagest til venstre.

Fem nybagte studenter på Øster Søgade: Hans Bretton-Meyer, Børge Lawætz, Egon Bork, Fritz Busch, Christen Scheel.

Far gik først i Prinsesse Charlottesgades skole, siden i Rådmandsgades skole, begge kommuneskoler på Nørrebro. Han sprang 5. klasse over, skønt han skrev "kulvsort" i diktaten ved mellemskolepøven. Han talte ellers aldrig om skoleårene på disse to nørrebroske skoler. Joe, måske en enkelt gang en historie om en fræk dreng i klassen. Skoleinspektøren på Raadmandsgades skole skrev i marts 1918 i Fars Bevis for Mellemskoleeksamen: *"Har i hele sin Skoletid været særdeles flittig og udvist udmærket god Opførsel."* Han fik et flot gennemsnit på 5,73 – med mange 6-taller. Han havde lange sygdomsperioder og måtte gå skoleår om. Da Den spanske syge, en slags influenza, kom til Danmark i 1918, var far en af de tusindvis af danskere, der blev hårdt ramt af sygdommen. 14.000 danskere døde og mange flere ude i Europa.

Han kom i 1. g på Østersøgades Gymnasium, en privat drengeskole, og tog studentereksamen herfra i 1922, selvfølgelig som nysproglig student. Hans gennemsnit lå på mg eller 7,04 – en middelpæn karakter. Rektor Conrad Hansen skrev i Bevis for Studentereksamen og Vidnesbyrd: *"Velbegavet og flink; en meget tiltalende Elev, hvis Opførsel har været særdeles god."*

Fars klassekammerat Arne Skovgaard-Petersen fortalte mig i 1995: *"Vi mødtes på ØG. Min strenge far (forstander for Bibelskolen, domprovst i Roskilde) lod mig kun overnatte hos Bork og enkelte andre. Han (domprovsten) havde ikke tid til sine børn, men han talte godt. Jeg kom en del i Borks hjem. Det var meget beskedne kår, forældrene var ikke af hans høje type. Hans far var fåmælt, han havde et lille værksted. Hans mor talte tysk med ham, vi talte vist tysk med hende.*

Vi kunne godt lide rektor på ØG ("Sorte" Konrad Hansen), de andre lærere var Erik Møller i historie, Carl Gad og Ove

Jørgensen. Jørgensen var kendt for sine meget specielle anmærkninger i karakterbøgerne: "Han er flittig og doven, intelligent og dum, høflig men næsvis og kan med Tiden blive en hæderlig Borger."

"Kan uden Fare for Sprængning anstrenge sig yderligere". Om en anden elev skrev han om vinteren: "Lyset glimter endnu" og om foråret: "Alle Fyr slukkede".

Gårdvagten, inspektør Engel, samlede på gammelt madpapir. Han havde en vis færdighed i at give lussinger på begge sider. Hagbarth Moe var populær, fordi han var leder af skoleorkestret, han var gift med en kammerats søster. Vi sad i komtessens sofastue, når vi havde tysk." (Komtesse Moltkes pigeskole lige ved siden af ØG).

Junl 1922: Studenter omkring hesten på Kongens Nytorv (med venner).

I Fars dybe skuffe, i de 50 tykke gule konvolutter, hver især smukt forsynet med påskrift, gemte sig verdener af historier. Hvad kunne der mon gemme sig i konvolutten med: *"Studenterkammerater. Jubilæum 22-47, 22-62, 22-72"* og med blyant: *"22-82?"*

Det viser sig, at Københavns Universitet hvert år inviterede alle immatrikulerede (indskrevne på universitetet) fra hele landet der kunne fejre jubilæum, til en stor fest. Man måtte selv betale gildet, men alligevel. Der er 25-års hæftet fra 1947 fyldt med studentersange og en navneliste over de 289 studenter fra 1922. Nogle gymnasier har ganske mange navne med: ØG 14 i alt, mens f.eks. Ribe Katedralskole kun har én deltager. Der er også 40-års hæftet fra festen i 1962, der blev holdt på hotel d'Angleterre. Jubilarerne er fordelt efter skole ved bordene. Og endelig 50 års hæftet fra 1972, der blev holdt på Københavns Universitet. Menu, navneliste og sange.

Ung

Studium

Far læste tysk som hovedfag og engelsk som bifag på Københavns Universitet. Han blev cand.mag. i juni 1928.

Systematisk gik han frem. Blandt papirerne ligger et nøje ført hæfte over al den tyske litteratur, han læste i sin studietid. Her ligger en maskinskrevet opgave om Georg Christoph Lichtenberg, en tysk oplysningsmand, 1742-1799. Far skifter mellem rødt og blå farvebånd, alle citater er skrevet med rødt. Så ligger der *"Elve jafetiske Konsonanters Udvikling"*, et nøje tegnet ark med konsonanternes op og ned. Arket hører til specialet *Lydlæren i Burg a.d. Wupper*. Far fortalte mig om sit arbejde, at det svarede til en tysk doktorgrad. Louis Hammerich, hans tyskprofessor, læste det, og rettede i det, men ikke godt nok, så arbejdet var fuldt af fejl (sagde Far). En korrespondance med Prof. Dr. Hermann Teuchert, som var udgiver af tidsskriftet *Teuthonista, Zeitschrift für Deutsche Dialektforschung und Sprachgeschichte*, fra 1930 viser, at Far må have oversat specialet til tysk og have indsendt til tidsskriftet. Om det blev udgivet, ved jeg ikke.

Han elskede at lytte til dialekter, hvor han kom frem.

Egon, bøgerne og bogreolen

Tegning

Far var god til at tegne. Som nybagt cand.mag. i 1928 og i en lang årrække derefter var det svært for ham at få en stilling. Der var arbejdsløshed blandt akademikere. Han indså, at han måtte tage endnu et fag – ud over tysk og engelsk – for at få ansættelse på en gymnasieskole. De fleste gymnasier havde også en mellemskoleafdeling, og der var uddannede lærere til faget tegning åbenbart en mangelvare. Derfor tog han en tegnelæreruddannelse.

I 1935 fortæller han Margrethe, at han går til tegning på Frederiksberg Tekniske skole hos tegnelærer Christensen, *"fordi jeg skal have tegnetimer næste år på Christianshavn Gymnasium."*

Museumsbesøg

I 1934 gik Far i gang med et selvstudium af kunst. Han udvalgte et stort antal malerier på Statens Museum for Kunst, på Glyptoteket og på Hirschsprungs Samling. Han satte sig grundigt ind i stilarter og perioder, og han tilrettelagde et antal kurser og museumsbesøg. Han lånte 40 lysbilleder af Statens Museum for Kunst til en introduktionsaften. Man kunne tilmelde sig via Københavns Kommunes Fortsættelseskursus. Der var god søgning, mellem 10 og 30 personer per hold. Sandsynligvis var den slags kurser slet ikke set før og dækkede et behov. Kurserne gik i gang straks efter nytår 1935. Man mødtes seks søndage i rad kl. 9.30 ved et af museerne og fulgte rundt med hr. Bork. I efteråret 1935 blev der udvidet med Nationalmuseet, Glyptoteket, Hirschsprungs Samling og Thorvaldsens Museum. Selvfølgelig var han god til at fortælle om malerierne og om malerne på en livlig og inspirerende måde: En deltager skrev: *"29.3.35. Min Søster og jeg er enige om, at vi har haft et stort Udbytte af Museumsbesøgene. Vi ser med langt større Interesse paa Malerier, og vi vilde nødigt have undværet en eneste Søndag. Ellinor og Aase Damm."*

Far gentog museumsrundvisningerne i 1942, men så vist ikke flere gange. Hvorfor disse rundvisninger? Jeg tror, at han først og fremmest syntes, det var sjovt. Sjovt at lære noget nyt og sjovt at fortælle om det til et interesseret publikum. I 1935 gjorde han det sikkert også for pengenes skyld.

Hanussen

Far var komplet tosproget. I 1930'erne var han altid på udkig efter arbejde. Så det var vel nærliggende, at han blev hyret som tolk, da Erik Jan Hanussen fra Berlin kom til Danmark for at optræde i 1932. Hanussen var tankelæser, clair-voyant. Han tjente en formue på at lære Hitler at tale og agere og give ham forudsigelser om fremtiden.

Han besøgte København og ansatte Far som tolk til to aftener i Koncertpalæet. Publikum blandede sig ofte, og ind imellem blev der råbt og skreget.

Første aften gik nogenlunde godt. Dagens Nyheder skrev: *"Publikum var velvilligt. Salen til Tider næsten en hengiven Menighed. Aftenen sluttede stærkt bevæget."* Og Politiken den 6.9.1932: *"Det gaar øjensynligt op og ned for Hanussen i hans held med Københavnerne! Han havde i Aftes Sukces – et modtageligt Publikum, hans Tricks lykkedes, og navnlig maa det fremhæves som en Modsætning til sidst, at han havde en Tolk, der var sin Opgave voksen."*

Men anden aften gik bølgerne højt: *"Hanussens sidste Fiasko. .. et par af de vigtigste Eksperimenter var afgjort Fiasko, men Hanussen trak sig med en næsten genial Dristighed tilbage i god Orden, mens Halvdelen af Salen hyssede og skreg, og den anden Halvdel, bestaaende af de ukloge Jomfruer, klappede ekstatisk.... Nogen Mening om Eksperimenterne var det umuligt at danne sig, da der ikke var mindste Kontrol, og Hanussen anvendte aabenlyst sine Tricks. ... en halv Times Larm fulgte...."*

En læser i Berlingske Aftenavis skrev et vredt læserbrev, om at Hanussen havde været ude for en heksejagt.

Da det hele var overstået, skrev Hanussen til Far: *"Herrn Magister Egon Bork, dem genialen Sprecher und unerschrockenen Mitkämpfer zur Erinnerung an den Sturmabend vom 6.9.32 in welchem wir gesiegt haben! E.J. Hanussen."*

"Herrn Mag. Bork zur Erinnerung an seinen sprachlichen Sieg über ein zu tosendes Haus. Kopenh. 7.9.32. E.J. Hanussen."

Hanussen udgav tidsskriftet *"Das Hanussen Magazin, Die andere Welt"*. I Fars papirer ligger hæfte 2: *"Was bringt 1932?"* Blandt mange artikler: *"Sie können Handlesen"* med en anvisning på, hvordan man læser i hånden. Her ligger også avisen *"Hanussens Bunte Wochenschau. Die Hellseher Zeitung"* fra 8. September 1932. Overskriften på side 1 er: *"Die Sterne kunden: Hitlers grösste Tage. Wie lange bleibt der Reichstag?"* Tidsskriftet indeholder adskillige horoskoper. Man kunne abonnere på det i et år for 4.40 Mark og modtog så to numre om måneden. Hanussen døde i foråret 1933, kun et halvt år efter besøget i København, det vil sige – han blev myrdet af det tyske politi. Årsagen skulle være, at man ikke kunne have så tæt en forbindelse mellem Hitler og en jøde, som Hanussen var. Han havde

skjult sin afstamning, men man kunne ikke holde ret meget skjult for Hitlers efterretningstjeneste. Der er skrevet adskillige bøger og lavet film om ham og hans liv. Filmen fra 1984 blev Oscarnomineret. Udførligt om hans liv og om besøget i København i Bruno Frei: *"Hanussen. En moderne Trolldoms Livshistorie"*, København 1935.

Altena 1, Festsalen, 1/1234.

Lieber Herr Eugen Fara,
gern komme ich Ihre Wünsche nach. Denn ich erinnere mich Ihrer noch sehr lebhaft und mit Freude, wie Sie mit Meisterschaft meinen Vortrag aus den Deutschen ins Dänische übersetzten, und gar nicht etwa schematisch, sondern fein eingeleitet und durchdacht und mit innerer Wärme und Anteilnahme. Es will mir scheinen, als ob Sie in beiden Sprachen träumen könnten, d.h. in beiden Sprachen vollkommen zu Hause sind. Ein grosser Teil des Beifalls über meinen Vortrag kommt Ihnen zugute. Dafür meinen herzlichsten Dank!

Ich wünsche Ihnen ein gesegnetes Neujahr und grüsse Sie herzlichst.

Ihr
n. Schirrmann.

Tolk

Far var tolk ved flere lejligheder. Efteråret 1933 havde han travlt. Den 21.10 besøgte den tyske vandrebevægelses stifter, Richard Schirrmann, Danmark. Dansk Vandrelaug arrangerede et offentligt møde i Festsalen i Store Kannikestræde med god tilslutning. Schirrmann skrev til Far: *"Es will mir scheinen, als ob Sie in beiden Sprachen träumen könnten, d.h. in beiden Sprachen vollkommen zu Hause sind. Ein grosser Teil des Beifalls über meinen Vortrag kommt Ihnen zugute. Dafür meinen herzlichsten Dank!"*

Radioamatør

Fars bygger krystalapparat. Han var glad for at hjælpe interesserede venner i gang med deres krystalapparat. Alle fem med høreapparater på ørerne.

Foran væggen med radioamatørvennernes sendekort, både danske og udenlandske. Fars sende- og modtagnenummer var OZ2K.

Radioamatøren på tur. Her er han lige blevet hentet ved færgen i Rudkøbing af OZ7F, Helmer Fogedgaard.

OZ2K var Fars radioamatørlicens. Han var en af de første radioamatører i Danmark. Han var medlem af foreningen EDR, Experimenterende Danske Radioamatører, der blev grundlagt i 1927. Han beholdt sin sendelicens til det sidste. K stod for KOM, fortalte han mig. Han begyndte at eksperimentere med at bygge et krystalapparat i 1924. Med tiden fik han et væld af kontakter rundt i verden, som han talte med, og mange af dem besøgte han i sine ferier. Han blev også en efterspurgt radioinstallatør hos naboer og venner.

I 1930 fik han en rigtig god ven, der også var interesseret i radio: James Steffensen. Han besøgte ham og hans forældre på Ehlersvej 8: "Fru Steffensen fylder en hel bredside ved et spisebord", "en overstrømmende elskværdighed", skriver han til Margrethe. James' far, hr. ingeniør Steffensen var bror til Marie, gift med farbror Peter Bork i Kolding.

260N BORK, 112 EMBLINGSVEJ, COPENHAGEN N. [PHONE: 106A 178		[PHONE: 106A 178	
RADIO		NMTR NO 1:	
R STX WKD ON		INP WTS DG	
19 GMT		NMTR 2: OZ2KK	
V R QNH TO R		QRP WTS	
F		ANT. ZEPH 20-16 MTRS	
J SX QRM		QRH 3.5, 7, 11 MC	
J BN QRG MC		RECEIVER:	
VX		QSO QSL	
V TXX TX QRG HPF 3000		EDR IARU + ISE TSS	
		OSL NY 73 ESTERDA, GM,	
		LIS OP	

James' 30 Watt kortbølgeradiosender hed OZ2Q. De to venner arbejdede hele aftenen med den: *"James har en dejlig elektrodynamisk højttaler, som er koblet til en elektro-lyddåse og en splinterny, vidunderlig forstærker."*

I 1931 er Far ved at opbygge en radiosender. *"Du ved, at jeg altid har været en ivrig radio-mand, men nu er det blevet rent bindegalt. Radiobacillen har i den grad grebet om sig, at jeg har besluttet at bygge en sender og er allerede gået i lag dermed. Hvis du nu også hade en, så kunde vi korrespondere på de korte bølger pr. telegrafi, og måske engang senere pr. telefoni. Foreløbig er jeg dog kun modtager og kan høre hele verden på 40 meter og 20 meter, især pr. telegrafitegn (morse). Lyd-udsendelser kan jeg også tage. Om søndagen hører jeg regelmæssigt en præken fra en kirke i Spitzberg, New York. Desuden er der en café i Rabat (Marokko), der sender pæn musik hele dagen, eller dog i hvert fald om aftenen. Det er forbavsende, hvad man kan opnå på de bølgelængder (40 m., 20 m.). Når man har hørt en anden tale, eller man har talt sammen, skal man sende sit QSL-kort, d.v.s. en tryksag med angivelse af modtagelsens kvalitet. Når onkel Holger har trykt mine, skal jeg sende dig mit DR-065-kort, for DR = Danish Receiver = dansk modtagerstation med det og det nummer. Så kunde vi jo aftale nogle forkortelser, som betyder forskelligt. Jeg vil foreslå at vi udfylder rubrikkerne med karakterer fra 1 til 9 og lader de tekniske ting ligge, for dem forstå du jo alligevel ikke. Når du så en skønne dag får et QSL, så betyder t = tennis, altså t9 = morderligt fint tennisspil, WX = vejret, f.eks. wx3 temmelig sløjt vejr ... fb betyder fine business! og bruges, når noget er særlig fint ... om = gamle dreng, (høflig amatør-formel), yl = fru, frøken. De sidste forkortelser er r i g t i g e amatør-forkortelser, der bruges internationalt. Værsgo og spis!"*

I sommeren 1931 besøger han flere af sine radiokontakter i London, bl.a. G2CX på Tulse Hill og G2WV i Hammersmith. *"Det morsomste ved ham var, at han eksperimenterede meget med fjernsyn. Hos ham saa jeg en dame spille klaver et eller andet sted, jeg ved ikke hvor. Samtidigt hørte jeg samme dame spille. Paa den maade kan du se, jeg har haft stor fornøjelse af den kortbølge-radio."* G2PY, en major, inviterede Far til at høre et foredrag om æterbølger.

1933: *"Hemmeligt sendesignal: OZ2KL, officielt modtagesignal: DR065"*.

I 1934 besøger han OE6AT, OE050 og OE6DK i Graz i Østrig *"og vandrer i bjergene i glatte sko"*. Derfra rejser han videre, og overalt besøger han radiovenner, i Wien, Prag, Trieste, Venezia, München, Erlangen. *"Det var en hård tørn, 22 forskellige senge."*

Fars gode radioamatørven, Helmuth Kehr i Erlangen, skrev i 1982: *"Jeg var knap 19 år, gik i gymnasiet og var Erlangens eneste radioamatør med licens, da jeg den*

29.12.1933 kl. 09.00 GMT hørte stationen OZ 2 K fra København på 40 meter båndet og svarede. Der var god forbindelse. Egon fortalte, at han snart ville komme til Tyskland og bl.a. besøge Erlangen.

Han kom, var sympatisk, talte udmærket tysk, og man kunne tale med ham om alt muligt. Han spillede sammen med mine forældre.

Nogen tid efter kom han igen. Han var på bryllupsrejse med sin unge kone. Men så kom de tunge tider. Alligevel har vores venskab varet over 50 år. Nu er der mange tusind radioamatører i hele verden. Dengang hørte der megen idealisme, begejstring og teknisk forstand til denne hobby. Men det var en herlig oplevelse, når man kunne få forbindelse via sin egen hjemmebyggede radiostation og det hårdt tilkæmpede morsealfabet med mennesker i andre lande og på andre kontinenter."

Far brugte sine radioamatørfaringer (og sig selv!) i en tekst på side 37 i hans Tysk I, der udkom i 1938: "Alf erschrak fast, als er in das Zimmer trat. An zwei Wänden hingen dicht nebeneinander viele Karten mit bunten Ziffern und Buchstaben bedruckt, und vom Fenster liefen blanke Kupferleitungen an grosse Schränke, die geheimnisvolle elektrische Instrumente enthielten. Kurt schien die Verwirrung zu bemerken und sagte: "Ich bin Kurzwellen-Amateur, lieber Freund, hier ist die Empfangs- und Sendeanlage, die Karten sind Quittungen für Verbindungen mit anderen Amateuren. ... Kurt ging zur Kartensammlung und liess Alf eine Karte sehen, auf der das Rufzeichen OZ2K stand. "OZ ist Dänemark. D ist Deutschland, und ich heisse D4OSO."

Richard Schlrmann og hans talk

En ung mand fra Tyskland

Far besøgte Helmuth Kehr i Erlangen i 1933. De talte om deres radioamatørfaringer og faldt godt i hak, så godt, at Far og Mor overnattede hos familien Kehr i den store villa på bryllupsrejsen sommeren 1937. Under krigen var det ikke muligt at tale sammen som radioamatører, Fars radioudstyr blev konfiskeret i begyndelsen af krigen. Men efter krigen begyndte Helmuth og Far at skrive sammen, lange tætskrevne breve. Helmuths breve var meget bitre. Han var soldat i hele krigen, men led mere nu her i efterkrigsårene end under selve krigen. Han var 18, da Hitler overtog magten i 1933. Han lod sig rive med af begejstringen for nazismen, der lovede en ny tid, lige som millioner af andre lod sig rive med. I 1945 havde han kæmpet for nazismen og kendte så at sige ikke andre måder at leve på. Han stillede spørgsmål ved, om det virkelig var Tyskland, der havde hele skylden for krigen? Han beklagede sig i bitre vendinger over den behandling, som det tyske folk fik efter krigen.

Fars breve var opmuntrende, rolige, oplysende. Han fortalte Helmuth om, hvad demokrati var for en størrelse: "For mig er demokrati 1) at jeg må have en fri samvittighed og må udtale mine ord frit, 2) at jeg må knytte mig frit til andre, for at vi kan organisere os sammen og kan udtale vores fælles mening om statens styrelse, naturligvis under den forudsætning at denne mening ikke er af sådan beskaffenhed, at andre mennesker bliver forhindrede i at danne sig en mening, 3) at jeg ikke bliver hente om natten kl. 3 af en lille grå bil og bliver udleveret til et egenrådigt politi, som kan udsætte mig for tortur eller spærre mig inde på ubestemt tid, uden at jeg kan blive stillet for en dommer, der er uafhængig af statsmagten. Der hvor disse tre friheder: Samvittighedsfrihed, politisk frihed og retsstaten ikke findes, vil jeg ikke bo."

18.8.1946 skrev Helmuth, at man ikke fik nok eller tilstrækkelige oplysninger i udlandet om tilstanden i Tyskland, derfor ville han fortælle om den. I den amerikanske zone, hvor han boede, fik hver borger kun tildelt 1275 kalorier om dagen. "Hvilken forbrydelse har jeg gjort for at skulle sulte?" spurgte han. "Nu kommer tiden," fortsatte han, "hvor grænserne skal trækkes efter krigen, og der skal der vel ske en Grenzberechtigung, bl.a. i Sønderjylland." Grænsen skulle flyttes sydpå, mente han, så Danmark kunne få et stykke af Tyskland, for Danmark hørte jo til de vindende nationer. Han beklagede sig over, at ingen af de sejrende nationer gav hjælp til det tyske folk.

Helmuth tog tråden om demokrati op og spurgte: "Hvilken form for demokrati er bedst, USAs eller Ruslands? Jeg mener, at hvis man anerkender bolsjevismen som et demokrati, så var det tredje rige også et demokrati. I USA hersker bilkonger, oliekonger, stålkonger og andre konger. Mener De ikke også, at det er udemokratisk?"

7.9.1946 svarede Far, at det tyske folk nok ikke var helt uden skyld, men at han vidste, at det ikke var alle, der var nazister, og at han selv havde oplevet, at mennesker som Helmuths forældre ikke var glade for nazismen. Da Far besøgte dem, så han, at de ikke ville hejse hagekorsflaget. Det beundrede han dem for.

Men Grenzberechtigung – nej! "I Danmark ser vi på sindelaget og trækker grænsen derudfra.

Og Far fortsatte: "Danmark har givet mad og husly til mange tusind flygtninge fra Tyskland efter krigen, det er vores store bidrag, vi kan ikke også give noget til folk i Tyskland. Danmark hjælper i øvrigt det danske mindretal i Sydslesvig. Røde Kors yder også stor hjælp. Jeg er selv aktiv i Red Barnet. Danskerne var rasende og vrede på Tyskland, da vi blev angrebet i april 1940, trods ikke-angrebsaftalen. Danskerne var særligt vrede i krigens senere år, da uskyldige danskere blev skudt. Det var forbandet svært for mig som germanist at blive ved med at fortælle om de tyske værdier gennem alle krigsårene. Derfor må vi først hjælpe alle, der er blevet ofre for Tyskland, og først så tyskerne, selv om de sulter. Præsidenten for Dansk Røde Kors har mistet en ung søn i ildkamp med Gestapo. Han var min elev. Her tænker vi på Görings ord i 1942: "WIR wollen nicht hungern, die Leute in den besetzten Ländern mögen ruhig Kosakensättel fressen."

Jeg skriver det ikke som en anklage, kun for at vise mit lands stilling, det er ikke egoistisk. Vores indstilling er, at ondt skal uddrives med godt." ... "De er velkommen her i Danmark, men på gaden må vi tale engelsk, ellers river folk hovedet af os." "Tro mig," fortsatte han, "også her skal man passe på. Bare det at modtage et tysk brev i en lille by, kan give anledning til sladder. Nå, men det er forståeligt efter alt det, der er sket; man kan ikke vente, at alle mennesker er besjælet af en Lessingsk ædelmodighed, efter at så mange er blevet mishandlet med brutal magt."

"Jeg fandt også tegn i Deres brev på, at der er mennesker i Tyskland, der trods den fortvivlede tilstand håber på en fremtid, ikke som herskere og herremennesker blandt ufrie, men som kan vise vejen for ægte menneskelighed, ligesom de store tyskere som Goethe, Lessing og særlig Schiller ville det. Det er netop dem, vi underviser i i det danske gymnasium."

Og til sidst i brevet fortalte Far, at han havde samlet tøj(rationerings)mærker, og at han nu kunne få sit første nye sæt tøj siden 1939.

25.5.1947 skrev Helmuth, at der stadig var stor sult og nød og mangel på alt. Hvert menneske fik 200 gram smør eller margarine om måneden. Familien Kehr havde aldrig modtaget en Care-nødhjælpssække, som andre havde. "Vi dør ikke så hurtigt som i gaskammeret, men ..." Han fortalte, at familiens hus var taget af amerikanerne, og at han nu boede i et lille koldt tagkammer med sin kone. Han beklagede sig over den Entnazifizierung, som han skulle gennemgå. Han ville gerne studere, men måtte ikke. "Jeg var 18 år i 1933 og blev tvunget ind i nazismen i begejstring. Jeg meldte mig ind i SA og blev soldat i 1939. Min bror var også soldat og blev meldt savnet i USSR i 1943."

Far sendte flere gange forskellige varer til Helmuth, brevpapir, sæbe, lidt tøj.

Omkring august 1947 skrev de en hel del om muligheden for at danne Europas forenede stater. Men Helmuth troede ikke på det, og han mente, at Frankrig ikke ville det.

14.11.1947 beklagede Helmuth sig igen over processen omkring hans Entnazifizierung. Han havde set sine akter, og deri lå et brev på engelsk fra Far til den amerikanske ledelse, hvori han lagde et godt ord ind for familien Kehr. Far havde taget gennemslag af alle sine breve, så det engelske brev findes også. Han skrev bl.a. til den amerikanske oberst, der boede i Familien Kehrs hus, og bad meget venligt, om Kehrs måtte få udleveret nogle personlige ejendele fra huset, "de er gode mennesker".

4.7.1948 kunne Helmuth melde, at der nu endelig var kommet den længe ventede Währungsreform, men det havde trukket alt for længe ud. Det gik lidt bedre, men de fik dog kun kød to dage om måneden.

14.12.1948 skrev Helmuth, at den lille søn havde hårdt brug for et par strømper. Nu havde Helmuth fået arbejde hos Siemens. Far sendte et par hvide strømper.

27.4.1949 var Helmuth igen i gang som radioamatør: DL1EN, og han sendte en artikel fra Erlanger Nachrichten med billede af ham selv ved modtageren.

Venskaber

Til fødselsdag hos Jørgen Nimb-Lassen. Familien Nimb-Lassen boede nedenunder familien Bork, på 3. sal. Faderen var sognepræst ved Kingo Sogn. Her er Egon inviteret til fødselsdag hos sønnen Jørgen i 1914. Midt i billedet datteren Ingeborg, der senere blev gift med Farmaceuten Sven Holm.

Lige nord for det brede jernbaneterræn, der krydsede Tagensvej, havde familien en have med et lille havehus. Her lavede Hans en gynges til Egon. På besøg i haven cirka 1913 er fra venstre: Jørgen Nimb-Lassen, Karen Schiøtz (boede på 2. sal), Egon, Ingeborg N-L, Georg Schiøtz.

Besøg hos onkel Holger og tante Ingefrid i Sundby på lollandssiden af Nykøbing Falster. Egon med drengene Ole og Søren, til venstre et wienerbarn (efter 1. verdenskrig, hvor Wiens beboere havde lidt stor nød, kom mange børn derfra på månedlange ferieophold i private familier i Danmark).

Hans lejede en lastvogn og fik bygget et stillads til at sidde på. Han inviterede sine venner på tur. På fotografiet ses bl.a. hr. og fru Rangel-Nielsen, skoleinspektør Skarvig, (senere) tandlæge Møller. Det var ture rundt i Nordsjælland, f.eks. tog de på slotstur i 1919.

Far har haft mange venner i sit liv. De allerfleste venskaber opstod via en eller anden aktivitet, hans studium, musikken, radioamatør, sprogundervisning, kolleger. Navne som Arne Skovgaard-Petersen (skolekammerat), Gert og Mogens Branner (studiekammerat), Inga og Svend Norrild (kollega), Ellen og Gustav Tolderlund-Hansen (kollega), Anne Margrethe (kusine) og Christian Ræbild, Aage Rangel-Nielsen (genbo), Estrid og Børge Lawætz (skolekammerat).

Fødselsdag på Tagensvej

En familieven var Ole Bork, søn af farbror Holger, redaktør for Lolland-Falsters Folketidende i Nykøbing F. Der var stor aldersforskel mellem fætrene Egon og Ole og Oles søskende, Gunhild, Søren og Troels. Ole skriver i 1982: *“Egon læsende og fortællende for os to drenge. Gunhild som teenager i arm i arm med sin høje, smukke fætter på spadsereture eller i biografen. Det var vel et kup. Eller Egons allerede dengang legendariske lommebog – postkort og breve skrevet med forskelligt farvet blæk.... Men vi Vængehus-børn var meget forskellige fra Egon. Vi levede sorgløst under et, om jeg så må sige, velordnet anarki – dengang økonomisk velfunderet og styret af et gæstfrit forældrepar. Egon måtte tidligt “under åget” og bidrage til sit hjemms opretholdning ved at påtage sig en enorm arbejdsbyrde.”*

Så omtaler Ole “faster Grethes”, Margrethe Borks, besøg: *“Hendes selvbestaltede kald var, under sine besøg i Vængehus, at medvirke til, at vi børn fik en o-r-d-e-n-t-l-i-g opdragelse. Én af utallige metoder var at fremhæve den artige, flittige og kloge Egon! (Hvilken forbrydelse mod ham).*

Dog – Egon selv gik ikke fri. Da hun et par dage havde rettet på ham ved middagsbordet, stillede han en dag ved spisetid med et perfekt forarbejdet stykke stift karton. Uden at mæle et ord – foldede han kartonen ud, så den udgjorde et plankeværk omkring hans kuvert. Den almindelige konversation omkring bordet var lammet den dag. Men megen munterhed hørtes bagefter fra haven ... og vidnede om et vellykket modangreb. Faster Grethe var afvæbnet – knust.

Fra den dag beundrede jeg Egon for hans moralske mod. Vi Vængehus-børn havde fået en forbundsfælle, som turde gøre noget, vi aldrig havde drømt om at gøre selv.”

Sommeren 1930 giftede kusine Anne Margrethe sig med Christian Ræbild i Nødebo kirke, med middag i

præstegården bagefter. De blev viet af Christians Far, provsten. Far skriver til Margrethe: *"Både i kirken og ved middagen lavede provsten særlig lange pauser i sine taler, af rørthed. Han var næsten gået i stå, da mit vækkeur på klaveret ringede kl. 18.25. Det var indstillet til kl. 6.25 Morgen. Så kom den befriende latter."* Christian takkede smukt for alt: *"Jeg holder så meget af dig, at jeg aldrig får det sagt."*

Det var ved den lejlighed, at Far lærte James Steffensen at kende. I tre timer talte de sammen "om stereofoni, elektrografi og musik". Siden mødtes de som radioamatører omkring deres fælles interesse: At lytte til stemmer fra hele verden.

Brev til Margrethe september 1930: *"Aage kommer ofte om aftenen, vi hygger os på mit værelse og ryger en cigar."* Aage Rangel-Nielsen var en del år yngre end Far. Han og hans forældre og søster boede overfor familien Bork i passagen på Tagensvej. Aage læste jura og blev ansat i Indenrigsministeriet. I 1940 blev han min gudfar.

Far spillede i ØGs orkester med Børge Lawætz, der blev øjenlæge og giftede sig med Estrid, også læge. De var gode venner og sås vel nogle gange om året. En god ven var Harald Jørgensen (født 1901). I Fars "Breviarium", hvor han noterede alle breve sendt mellem 1929 og 1953, står Haralds navn hele 72 gange. Jeg tror, at de var skolekammerater, og at de spillede tennis sammen. Men jeg kan ikke huske at have mødt ham. Måske er han udvandret, for ved brev nummer 36 har Far noteret "luft" og ved nummer 72 "aero".

Sommersjov i Hundested 1930

"Om eftermiddagen kørte Herbert (lige fået kørekort) og jeg en tur rundt på næsset. Vi var i badedragt og -kåbe. Nede i byen fik vi kapret et par unge piger (en datter af en oberstløjtnant og en datter af en anden bourgeois) som H. kendte fra Studenterforeningen. I Kikhavn kørte vi den smarte 6-cylindrede ned i en sandbunke og måtte hive og grave rende og lægge sten. I skoven gled forhjulene i en pyt og vi kørte i betænkelig nærhed af et træ. Med god fart på kom vi til noget der hedder Ellinge (dvs. to små huse). Da vi havde nydt udsigten kunde vognen ikke starte. Efter en halv times forsøg med selvstarteren kom der en venlig herre og mente at der var spildt lidt benzin i karburatoren, og den skulde først fordampe. Vi ventede så en halv times tid. Klokken var over 5 og ved den tid skulde familien være startet fra byen. Men så vilde den heller ikke. Efter en times famlen og fumlen fandt vi på at prøve om der var benzin i tanken. Det var der ikke. Hvordan nu få den kostbare væske? En læge stoppede op for de badebekåbede gentlemen og jeg fik lov til at køre med til Torpmagle Mølle (benzintank). Herfra hyrede jeg en bil (privat) og kom omsider ud til vognen. Hjemme havde de ringet til Frederiksværk politi om der ikke skulde være kommet anmeldelser om ulykke osv."

Det er morsomt at se Fars moderne retskrivning her i 1930.

En lillebitte notesbog hedder "Glem det ikke!" Her har Far noteret sine venners og sin families fødselsdage.

Egen familie

I en gryde i Hundested

Mor og Far lærte hinanden at kende i en gryde! I sommeren 1933 var de en gruppe unge mennesker på stranden i Kikhavn. De mødtes hver dag og hyggede sig. Efter sommerferien spredtes gruppen, men kontakterne blev holdt.

I København måtte de holde deres forbindelse hemmelig, for Mor var kun 16 år og gik i gymnasiet, og kæresterier og forlovelser var ikke velsete på Zahles Gymnasieskole. I sommeren 1936 holdt Far nogle dages ferie hos mormor og morfar i Dronningmølle, og på stranden der lærte Far hende at morse.

Fra omkring 1912 lejede familien Bork sig ind i mange sommeruger hos fisker Ole Hans´ i Kikhavn. Far kunne spille tennis med Harald Jørgensen på vejen foran huset. Biler sås ikke, og kun en hestevogn kom forbi en sjælden gang. En anden tennispartner var Gustav Munch-Petersen, men de spillede nu nok sammen i klubben AB, hvor Far var medlem i mange år.

En gryde i Hundested. Her på den stenede strand i Hundested mødtes Mor og Far. Han underholder hele forsamlingen og ser beundrende på den 16-årige Grete. Vennerne er vist nok Carl Otto og Else Thyge-Hansen.

De forlovede sig hemmeligt i efteråret 1933, på Mors 17 års fødselsdag. Først i sommeren 1936 (da Mor havde taget sin studentereksamen) blev forlovelsen officiel, med kort sendt ud til omkring 100 mennesker og bekendtgørelse i aviserne. Men her er det hele endnu hemmeligt, selv om de da går tur i København med hinanden. Er det Christianshavns Vold?

Mor fortalte mig: Da Farmor opdagede, at der var et par tyske gæster indbudt til forlovelsesfesten,

sagde hun: "Dann sprechen wir alle deutsch!" Morfar skred ud af stuen.

Far har noteret: "Gæster ved Grete og Egons forlovelse den 30. juni 1936 "Moe, Skovgård-P & frue, Lawætz, Aa Rangel-Nielsen, WSachs & frue, Margr.Bork, Hans & Lina, Antonie Camradt, Lily Lamprecht, Niels Juel-Hansen & frue, E.Juel-Hansen, Karen, Asger og Tut.". Festen blev holdt hos mormor og morfar, Tut og Asger Juel-Hansen, i deres lejlighed i Ahlefeldtsgade 17. Karen var Mors fire år yngre lillesøster.

Bryllup

Grete og Egon 18. marts 1937. De blev viet i Københavns Domkirke, Vor Frue Kirke. Dagen var valgt af biskop Axel Malmstrøm fra Viborg, der var i København den dag. Han havde været præst ved Domkirken i København indtil året før. Festen blev holdt hos mormor og morfar i Ahlefeldtsgade. Smukke og glade så de nygifte ud.

I Berlingske Tidende kunne man læse: "Brudens Moder var i en turkisblaa Satinkjole og Fru Fabrikant Bork i sort. Fabrikant Bork var Forlover for sin Søn, Sporvejsdirektøren førte sin Datter til Alteret. Hun bar en ganske enkel, flødefarvet Satinrobe, der var draperet smukt om hendes høje, slanke Skikkelse og som var forsynet med Slæb."

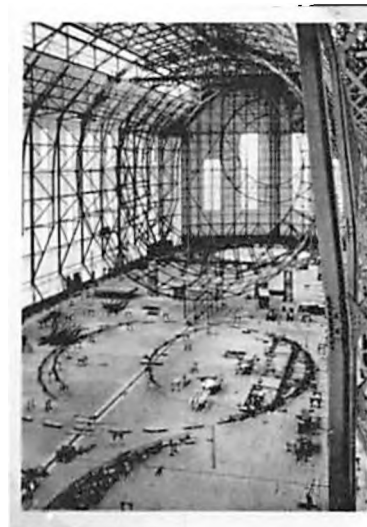
Far har noteret: "Gæster ved brylluppet den 18. marts 1937. Skovgård-Petersen,

Karen, Lucinda Jørgensen, Pastor Wellejus, Fru Aug. Hansen, Gerda von Benzon, Fru Soffy Hansen, Inger og Anthon Olsen, Astrid og Holg. Jensen, Fischer Møller, E. Leidersdorff, L. de Sage Fontenay, Mog. og E. Camradt Pet., Frk. Camradt, Thyge Hansen, B. Böcher, Fru R. Teje, Dir. Sørensen, A. Rangel-Nielsen, Louise Graae, Harriet Christiansen, Maud Christiansen, Ellen Krog og Per, Wernøe, Fru Camradt Petersen, Niels og IngerM., Kragh, Hanni & W., Moe, Else Ipsen, Dom.Andersen, Bork Kolding, Bork Nykøbing, Gerda Juel-Hs., Et.inde Benzon, M & G Lange, Faaberg, Flensborg, Lamprecht, Bent Wellejus, Gisse og Rasmussen, Elseb. Lassen, Kaper."

Mor og Far i Snekkersten. Omkring 1935 byggede mormor og morfar sommerhus i Snekkersten efter mange år med lejede sommerboliger. Huset blev tegnet af Mors bror, Niels. Det ligger vidunderligt på skrænten ned mod Øresund med udsigt mod Hven og den svenske kyst i det fjerne. Nederst på den store græsplæne ligger en stor sten, og her har vi de unge nygifte på besøg.

Familien Glinz

Sommeren 1937 var én lang bryllupsrejse. Med toget til Norditalien, ophold i Bolzano, vandreture i bjergene, i Schwarzwald og endelig på Fanø, hvor familien Bork fra Kolding havde sommerhus.

Sommeren 1938 fortsatte bryllupsrejsen. De rejste på kryds og tværs gennem Tyskland og besøgte familien dernede. De var i Rothenburg, på Wartburg og på Zugspitze.

Og endnu en sommer på bryllupsrejse: 1939, men denne gang til Gotland. Det var sidste sommer i mange år, de kunne rejse udenlands sammen, for i april 1940 kom dels krigen, der lukkede Europas grænser, dels jeg.

Svigermor igen igen

Denne skrivelse er Fars historie, men jeg vil alligevel tilføje nogle ting, som Mor fortalte mig i 1996 – og ved flere tidligere lejligheder. Men i 1996 skrev jeg ned, hvad hun sagde, så derfor har jeg et klart billede af det. Selv om Mor ikke havde en uddannelse og var meget ung, da hun giftede sig. Selv om hun giftede sig med en mand, der var langt mere aktiv og energisk end flertallet, levede hun alt i alt godt op til Far. Men hun havde nogle oplevelser med sin svigermor, som danner en slående parallel til Linas oplevelser som svigerdatter med sin svigermor, Meta Bork. Uha, her gentager historien sig.

Mor fortalte: *“Lina havde hjemvé og rejste tit hjem til Rhinlandet i længere tid. Imens var Hans alene, og han glemte at spise. Han fik tuberkulose i 1910 og lå i deres kolonihavehus og var syg.*

Lina ønskede sig en datter og derfor gav hun Egon pigeagtigt tøj på med hvide kraver og lod hans lyse hår vokse langt. Hun forkælede Egon meget; han fik en kotelet, de andre fik kun kartofler. Hans var en effektiv hushjælp, det var ham, der købte den traditionelle kalvenyresteg og ordnede den, foretog det praktiske. I sommerhuset i Faxeladeplads gik Hans og lavede småretter i køkkenet, havresuppe, omelet; der var et evigt roderi af skåle i køkkenet.

Hans var en stille type, men han havde lune, “dansk lune”, som Mor sagde, og en fin indfølelse. Han hyggede om os efter middagsbordet, med et stykke chokolade, spurgte om der var varmt nok. Han havde en speciel latter, den kom lidt stødvis og tørt. Han så straks alt, hvad der kunne være mere praktisk og ordnede det. Men han kunne også være nævenyttig, som da han tog alle fliserne i havegangen op i sommerhuset og lagde dem ned igen, så de kunne ligge helt lige. Han lavede en legevogn til dig, alt lavede han selv, selv hjulene.

Han sagde ikke Lina imod, når hun insisterede på at tale tysk, “Hun havde lidt så meget ved at skifte land,” sagde han. Han turde eller nænnede ikke at stå fast på at tale dansk mellem 1940 og 1945.”

En indskudt bemærkning: Farmor talte og skrev udmærket dansk. Et to sider langt brev til Margrethe Bork er helt fejlfrit.

Lina var afsindig jaloux på Grete. Hun havde en mistro over for, om Grete kunne fodre ham ordentligt. Det skete, at det pludselig ringede på døren i Arendalsgade. Der stod Lina med lunt og lækkert til aftensmad, og hun efterså hans tøj: Var det rent? Var der huller i det? Hun løb efter Grete i kælderen for at sige, at Grete misrøgtede Egon. Mange år senere kunne Mor få mareridt om natten: Hun blev forfulgt af Lina i mørke kældergange.

Anden verdenskrig

De første dage i 2. verdenskrig, lige efter besættelsen den 9. april, var en meget usikker og urolig tid, særlig vel for mennesker der boede tæt ved Københavns havn. Ingen vidste, om besættelsen ville udvikle sig til en regulær krig. Mange frygtede det. Far skriver til Margrethe den 16. april, dagen før jeg blev født: *"Vi er lidt ængstelige ved at bo op ad Kastel og gesandtskab; derfor har vi sendt en kasse med varmt tøj og lidt konserves til Gentofte, så har vi da et sted, hvor vi kan friste tilværelsen et par dage i en ev. nødssituation. Vores bedste og bedst transportable ting er samlede i kufferter, parat til flytning i givet tilfælde. at vi selv har været hårdt spændt for i den forløbne uge, siger sig selv: barrikader og bajonetter foran døren; men Grete var tapper. Jeg har hævet dine penge i Privatb., fordi alle andre gør el. har gjort det. Banker og især sparekasser står meget svagt p.gr. af de store udtræk og tab på obligationer m.m., så man må næsten følge trop skønt jeg nødigt gør sådan noget. At man skulde komme til at opleve sådan noget!"*

Det storkøbenhavnske
Luftbeskyttelsesområde

1809 Til Herr Adjunkt Otto Egon Borak,
Arendalsgade 5-4'to. . .

Efter at De er tilmeldt som Husvagt for Ejendommen,

Arendalsgade 5

meddeles der Dem herved Beskikkelse som Husvagt i Civilbeskyttelsestjenesten

De er herefter under Ansvar efter Loven pligtig at adføre Tjenesten som Husvagt i den ovennævnte Ejendom efter de til enhver Tid foreskrevne Bestemmelser samt til at give Møde til den Uddannelse som vil blive iværksat.

Der vedlægges en foreløbig Vejledning for Medlemmer af Husvagten

Anderledes i Udtrykshver 1940

Gennemskat
udleveret

I. Stamm

ØSTERBROS

24-Okt-1940

GRUNDEJERFORENING

Jeg har tit tænkt over, hvordan Far kom igennem krigen, han med sit engagement for Tyskland og undervisning i tysk. På en eller anden måde var han så respekteret som dansker og demokratisk foreningsmand, at det må være gået relativt let for ham. Men jeg ved, at Mor skammede sig forfærdeligt, når farmor talte tysk med ham blandt andre mennesker. Farmor havde slet ingen situationsfornemmelse. Jeg husker, hvordan Mor hver dag spurgte: *"Har du ringet til din mor*

i dag?" Og han lidt irriteret drejede TAGA 5012 og altid begyndte med: *"Wie jehts?"* Så talte og talte farmor, mens Far kun ind imellem sagde lidt.

Far blev husvagt for hele den store etageejendom, som vi boede i i Arendalsgade – alene i vores opgang nummer 5 var der 19 lejligheder. Når der var flyveralarm, lød sirenerne, åh, så uhyggeligt. Mor fik Lone og mig i tøjet, mens Far tog sit

paa langs ad Tremmerne. Aftal snarest en Kravleøvelse med Naboen, ud og ind, frem og tilbage. ... 9) Læs Luftværns pjecen igen og igen og handl derefter! 10) Forhaabentlig bliver der ikke Brug for noget af alt det; men er det alligevel ikke bedre at være forklog end bagklog? Venlig Hilsen, Egon Bork."

Far til Margrethe 8.7.1940: *"Der har lige været alarm. Grete og barnet måtte i tilflugtsrum. Jeg har lagt en telefonforbindelse til rummet fra lejligheden/trappen udenfor. Jeg har købt en hjælm hos Falck. Min vagtuniform: Hvid kittel med armbind, læderbælte, hjælm, øxe, brækjern, skovl, sandkasse, svaber, vandbeholder, vandspand, reservenøgler. Foreløbig står jeg og underholder folk i tilflugtsrummet gennem mit telefonanlæg."*

Mor fortalte mig, at der en dag kom husundersøgelse i Arendalsgade. Her blev Fars radiosender og udstyr taget. Han byggede en primitiv radio i Faxe Ladeplads med et morsepanel og med spoler. *"Det virkede perfekt. Antennen blev kamoufleret dels langs en tørresnor og dels hejset op i flagstangen med flaglinen til vimplen."*

Så er der en mappe med illegale papirer. Far fortalte, at han engang imellem havde en bunke illegale blade med sig på cykel rundt i byen. Her ligger: *"København 1. Aargang Nr. 17", Løbesedlen "De Frie Danske 9. April 1943", "Morgenbladet 1. Aargang Nr. 132, Fredag den 20 April 1945", "Nyt fra Norden. Studenternes Efterretningstjeneste Nr. 3 Onsdag den 25. April" (uden årstal), "Land og Folk Nr. 62 17. april 1945", "Land og Folk Nr. 27 Marts 1943" og "Sønderjydske Breve 1. Aargang Nr. 4. April 1945".*

Desuden nogle små hæfter, Forbrugerkort, hvor forretningerne skulle stemple, hver gang der blev købt noget. Det var kød fra slagter Carl Nielsen på Strandboulevarden og fra victualiehandler Dagny Rasmussen på Nordre Frihavsgade. Der var udstedt *"Midlertidigt Forbrugerkort for Kød - Flæsk - Paalægsvarer"* i sommeren 1943, og her blev der købt hos slagter H. Svendsen i Faxe Ladeplads.

Der er også mange ubrugte rationeringsmærker fra 1948 og særlige *"Ekstra-Mærker for Oktober Kvartal 1947 "Børn under 6 Aar"*.

Og så som et kuriosum det berømte *"OPROP!"* fra 9. april 1940.

To børn

Vi er to børn, Erna født 17. april 1940, og Lone født 5. november 1942. Vi skulle have korte navne på fire bogstaver, det var mest praktisk, syntes Far. Senere tog jeg navnet Pia, og det accepterede han. Når jeg nu læser det, som andre har sagt og skrevet om ham, opdager jeg, at han iagttog os nøje og talte meget om os. Han fortalte sine elever om alle de pudsige ting, vi fandt på. Det skulle jeg bare have vidst! Jeg kunne ikke mærke, at han var særlig interesseret i mig. Men han havde jo en del andet om ørerne end os

Når vi havde fødselsdag, lånte eller lejede han et stort gammelt filmforevisningsapparat. Det summede og brummede, når det kørte. Men – først skulle det prøvekøres, for det var ikke altid, at det lige ville køre. Der var også stor fare for

båndsalat, når filmen hoppede af spolen og kørte videre i fuld fart. Han lånte eller lejede et par film, som regel Gøg og Gokke eller en gammel stumfilm. Det kunne vores skolekammerater godt lide, film så vi ellers ingen steder. Og det allerbedste var, når filmen skulle spoles tilbage. Det skete i et lynhurtigt tempo, og alle løb eller gik eller fløj baglæns. "Må vi se den baglæns en gang til?" bad vi. Hvor vi dog morede os

Hver eftermiddag ved teen og sandkagen fortalte han, og han var fyldt med historier og viden. Vi hørte om planter og om fuglenes liv og om fremmede egne og om sagn og myter og om stjernebilleder og om berømte menneskers liv og om tyngdekraften og om verbernes bøjning på diverse sprog og om Tryggevælde Å som grænse til Stevns og klintekongens rige, og så videre og så videre. Han vækkede os om natten, da Sputnik kom forbi, så vi kunne se den. Da han engang nogle år efter krigen skulle ud at flyve, Kastrup-Hamburg, gav han os besked om, at vi præcis klokken 11.25 skulle stille os ud på marken i Faxe Ladeplads med et lagen udstrakt mellem os, så han kunne se os fra luften.

Musik

Det var H. Løje-Jørgensen, der dirigerede Østersøgades Gymnasiums skoleorkester i operetten *Soldaterløjer*. Far spiller 2. violin, bagest til venstre. Andre navne: Borge Lawætz, Hans og J. Bretton-Meyer, Eilschou-Holm, Bonnevie, Laub.

Far fortalte tit, at han som lille dreng legede med lyde og toner. Han satte gummibånd på en trækasse, knipsede på dem, fik toner ud af det og legede violin.

Det så hans Far. Straks næste dag kom Hans hjem med en lille violin: *"Drengen skal da lære at spille!"* Far blev glad for at spille violin og endnu gladere for bratthen senere hen. Han spillede i ØGs skoleorkester og senere i Christianshavns Gymnasiums orkester og en del kammermusik. Det generede ham vist aldrig, at han manglede lillefingeren på højre hånd. Det var en medfødt skavank, og ikke

Andenviolin

noget der generede ham, hverken når han spillede eller i hans øvrige arbejde. I 1940'erne spillede han kvartet med sporvejsdirektør Nielsen og dennes søn og en kollega; Mozart, Beethoven og andre komponister.

Far elskede at eksperimentere med lyde og lavede stereooptagelser eller lydprøver ved at lade farmor gå rundt om spisebordet. Det var sidst i 1920'erne eller omkring 1930. Han sendte

optagelserne til Statsradiofonien, men der syntes man, at det lød alt for utopisk. Han fik også klaverundervisning, men var ikke glad for sin lærerinde. Men han kunne sagtens spille mindre stykker, og han elskede at improvisere ved klaveret. Far fortalte: *"Jeg har komponeret en vals til Nørrebros Spejdertrop, som blev opført. Jeg ville gerne lave en lille symfoni over alle de temaer, som jeg selv har digtet, men jeg har ikke tålmodighed til at skrive noder ned."*

I 1985 lagde han en lille seddel ind i programmet for Schuberts *"Jomfruburet"*, som han så på Scala Teater i 1919-20: *"Det var overværelsen, oplevelsen af "Jomfruburet" sammen med mine forældre, der gav mig et særlig stærkt puf ind i musikverdenen og en impuls til mit violinspil, som var gået lidt i stampe ved øvelser uden direkte liv. Så varede det ikke længe, inden jeg købte og læste partiturer."*

Tænk, at han gemte programmet til forestillingen i så mange år!

Jeg har en hylde med Fars samling af partiturer til koncerter og symfonier af Mozart, Beethoven og andre komponister.

Rejser

Far elskede at rejse og træffe mennesker undervejs. Hvor han kom frem, snakkede han, stillede han spørgsmål, lyttede han, noterede han, fortalte han. Han lyttede nøje til det sprog, der blev talt: Var der en accent? Hvilken dialekt var det? Var der nye ord eller udtryk? Han lærte sig ord og sætninger på de sprog, han mødte. Han sammenlignede og øvede sig.

Hans brune kuffert var fyldt med påklæbede mærkater fra hoteller i forskellige

europæiske lande. Det var en rejse i sig selv at kigge på den kuffert. Som barn og ung rejste han ofte på længere sommerferiebesøg med farmor hos hendes familie på hendes hjemegn i Rhinlandet. I slutningen af 1920'erne fik han

radioamatørvener i mange lande og besøgte dem. Mor og han rejste på lange rejser i 1937, 1938 og 1939. Efter krigen begyndte de at rejse igen: London, Paris, Rom, Rivieraen, alperne. Som aktiv i den internationale tysklærerforening blev rejserne kombineret med arbejde. Fra midt i 1960'erne fik de råd til lange rejser med fly til eksotiske lande. Her sad de i palmernes skygge, udstyret med særlige læsebrætter, og læste korrektur.

Med toget via Hamburg

Far og Lina rejste ofte til Tyskland på familiebesøg, måske en gang om året, mens Hans blev hjemme for at passe fabrikken. Far fortalte følgende historie om en af deres rejser:

“Vi måtte overnatte i Hamburg, da rejsen var lang. Der var kommet en ny hovedbanegård, og Lina var forvirret. Det samme var to engelske damer. De var meget flotte og bar synlige guldsmykker. En mystisk udseende mand med fin uniformskasket dukkede op. Lina var vant til at bo lige overfor den gamle banegård og tog åndsfraværende imod hans tilbud om at vise vej. Kasketmanden tog hele håndbagagen og forsvandt. Vi fire løb

Zum bergischen Löwen. Burg an der Wupper

bagefter ned ad Steinstrasse, om et hjørne, ind i en dunkel gade, om et hjørne til en med endnu mindre belysning, måske om endnu et hjørne. For enden af gaden, genspejlet i sorte bølger, kunne vi se lygterne fra den anden side af en kanal. For enden af kanalen på højre side et hus med gavl mod kanalen. I mørkningen kunne vi ikke identificere det som andet end et pakhus. Knytnæveslag mod tyk trædør, antagelig aftalt antal. Dør åbnes, "dame", formodentlig forklædt mand, sagde velkommen. De engelske damer fik værelset forneden. Meningen var at de skulle udplyndres og smides i kanalen, "Fleet". Lina greb bagagen og mig – heldigvis – og de engelske damer, med forskræmte øjne, slutter op, alle fire styrter vi mod en gaslygte langt borte, væk fra Fleet'en. Heldigvis var "personalet" i gang med forberedelserne og kunne ikke hindre os i at stikke af. Vi rendte som besatte, som forfulgte af fanden selv mod første gaslygte, så om hjørnet, men stadig ensomt. Endelig blinkede en politihjelm og forfølgeren, som havde indhentet os, var væk. Min mor sagde: "Der da ..." Betjenten: "Mine damer, hvor kom De fra?" "Dernede." Betjenten: "Ved De hvor mange lig vi finder ved Blankenese om året, som Elben har skyllet i land der?"

Lommebogen

Fars sorte lommebog, indbundet i en pæn plakat fra Rothenburg, fulgte ham fra 1968 til 1980. Han indførte et utal af notater og navne, aftaler og karakterer, termins-, års- og eksamenskarakterer, i den – med lille bitte fin skrift.

Lommebogen var en fuldstændig uundværlig følgesvend for ham. Lad os følge ham i året 1969 (Han var endnu ikke pensioneret lektor, det skete først i 1970): Januar begyndte med en rejse til London, i begyndelsen af februar var han et par dage i Berlin, i begyndelsen af marts i Salzburg og i påsken i april i Tunesien med Mor. Først i juni var han i Praha, i juli 11 dage på Tannishus med Mor (og nogle dage med familierne Sigmund og Dietrich), først i august til IDV i Leipzig. Først i september i Berlin og i oktober i Lübeck, i begyndelsen af november kort i Viby og endelig nogle dage i Berlin i december. Tunesien og Tannis var ferie (men dog sikkert med korrektur eller andet medbragt arbejde), mens alle andre rejser var faglige aftalemøder og konferencer.

Det er forbavsende få dage, han tog tjenestefri for at passe sit internationale arbejde. De to største rejseår var 1962-63, hvor han tog 13 dage fri, og 1967-68, med 11 fridage. Ellers ligger antallet på et par dage om året.

November		December 1969	
L 1		M 1	
S 2	Viby	T 2	
M 3		O 3	
T 4		F 4	
O 5		F 5	
T 6		S 6	
F 7		M 7	Ber- lin
L 8		T 8	
S 9		O 9	
M 10		F 10	
T 11		M 11	
O 12		O 12	
F 13		F 13	
T 14		S 14	
O 15		M 15	
F 16		T 16	
M 17		O 17	
T 18		F 18	
O 19		M 19	
F 20		T 20	
L 21		S 21	
S 22		M 22	
M 23		T 23	
T 24		O 24	
O 25		F 25	
F 26		M 26	
T 27		T 27	
O 28		O 28	
L 29		F 29	
S 30		M 30	
		T 31	

Arbejdsom

Cyklisten

Far elskede at cykle. Rank sad han på sin høje herrecykel og skuede ud over omgivelserne. Han cyklede København rundt på kryds og tværs. Hans mappe hang på et håndtag på siden af bagagebæreren, eller mappens klap blev knappet ned over cyklens stang, så den hang mellem benene. Senere fik han flettet en speciel, smal men bred mappiformet cykelkurv til styret. I mappen lå hans madkasse med afdelinger til

rugbrødsmitterne og en særlig afdeling til det hårdkogte æg. Mor har skrevet HÅ på æggeskallen.

Det ville jo ikke være så godt, hvis han fik et BLØ æg med. Han fik syet et stort regnslag, der dækkede både styr og kurv og holdt knæ og hænder tørre i regnvej. Om vinteren hang der altid en fin lille dråbe for enden af hans næse – ligesom hos hans farfar Søren. Her fotograferet omkring 1930, hvor han har købt nye tennissko hos Lerche.

Far elskede at bevæge sig, og her er lidt om skiløb fra februar 1931 til Margrethe i Norge: *“Personligt har jeg det all right igen og vilde kun ønske, at jeg var oppe i Norge og kunde stå på ski. Jeg er nemlig blevet intet mindre end passioneret skiløber, efter at ha fået “sne på foden” (= blod på tanden) i forrige uge. For øjeblikket styrter regnen ned i stride strømme, men i torsdags hade skolen “snefri”, og jeg marscherede i min tykke ulster inde i byen og fik lyst til lidt vintersport. Hos Tesch i Landemærket fik jeg resolut spændt et par finske asketræs-langrend-ski på galoscherne. Med alm. brun hat og sort mappe i en rem på ryggen startede jeg så hen ad formiddagen i Ulvedalene til livlig moro for ca. 500 forhenværende og nuværende elever (Ø.G. og Aurehøj, der også hade fri). I fredags hade jeg fri kl. 1 og var allerede derude kl. 2 i fine fedtlæderstøvler og sweater med tilhørende alpehue. Kl. 5 stod jeg helt alene i skovbrynet ved eremitage-sletten og alt var tyst og stille, kun klokkerne fra Skovshoved kirke lød svagt mellem bøgestammerne. Da først forstod jeg H.C. Andersens “Klokken”, eller anede lidt af det, i hvert fald. Nu er hele vinteren som sagt i opløsning og vælter ned i kloakkerne så det suser, og om få minutter sjasker jeg til Stevnsgade til mit tysk-hold, og undervejs putter jeg brevet i postkassen og overlader det til postvæsenet at bringe det videre til sneen og fjeldene.”*

Kunst

I 1930 skriver Far til Margrethe, at han har fået eller købt *"et lille grundlag til den store malerisamling, der efterhånden kommer til at fylde stuerne."* Disse malerier er af William Søderberg og forestiller *"Bølgelandskab fra Bornholm"* og to bøger med en appelsin. Senere samme år har han købt et maleri af Emil Lund: *"Optrækkende byger over Isefjorden"* for 32 kr. på auktion. Han beundrede 1930'ernes moderne malere. Mor og han købte med tiden flere billeder af dem, Rude, Aksel P. Jensen, Giersing og andre. I 1940'erne og 1950'erne gik de ind imellem til eftersyn og dagen efter til selve auktionen for at byde på et billede, som de var blevet glade for på eftersynet. Mors sans for smukke ting og Fars sans for det praktiske og funktionelle forenedes i køb af sølvtøj og andre ting til lejligheden.

Ejnar R. Krøgh: Tilsvilde hegn, malet 1944.

Fotografere

Selvfølgelig interesserede Far sig meget for fotografi. Han eksperimenterede med at fotografere, gjorde en del mørkekammerarbejde og optog mange, mange billeder igennem hele sit liv. Han var meget bevidst om fotografiets dokumentariske kraft. Og så snart han fik en stak færdige fotos i hånden, blev de stemplede bagpå med den rette dato. Og senere sat i album med tekster til. Det var sjovt at lave stereoskopbilleder, altså to fotos af samme motiv hurtigt efter hinanden, men lidt forskubbet. De to færdige fotos blev så sat i en stereoskopholder, og vupti – så man motivet i perspektiv. Meget smukt.

Arbejde, løn

I 1928 var det slet ikke let at få arbejde som nybagt cand.mag. Der var stor arbejdsløshed blandt cand.mag. 'er. Hans indtægter var få og svingende, så det var nødvendigt, at sønnen tjente penge og afleverede størstedelen af sin indtægt til Lina. Far skriver til Margrethe i februar 1930, at han har opsøgt en lang række gymnasier og andre steder, bl.a. forlag, for at finde arbejde. Han har privatelever, han har et vikariat på to timer om ugen på Øster Søgades Gymnasium og læser korrektur på Adolf Hansens Engelske Stiløvelser. I maj samme år har han fået fire timers vikararbejde om ugen på ØG, og fra august får han 14 timer om ugen á 3 kr. Han fortæller, at Christian Ræbild, også nybagt cand.mag., får 27 timer om ugen på Randers Statsskole.

I 1931 ser det lysere ud: Han vil få timer på både Ingrid Jespersens skole og på ØG: *"Måske kan jeg så tjene 4000 kr. (hele skoleåret) plus de andre skoler og elever. Så får jeg noget at bestille, og det kan jo også være godt, til en afveksling."*

Her er et lille fint hæfte

"Regnskaber over Indtægt 1922-

1939". Den første indtægt i september 1922 var på hele 36 kr., og i alt tjente han i 1922 87.75 kr. Fra 1929 gik det fremad med indtægterne, han havde elever, tjente penge på Kursus, som vikar på Aurehøj Gymnasium, på Frederiksberg Gymnasium og ØG, i alt 3.657,55 kr. i hele 1929. Han fik lige dele fra de tre gymnasier, Femmers Kursus samt en smule ved korrekturlæsning. Men han kæmpede virkelig de følgende år, hvor han stadig ikke havde fast ansættelse. I 1935 tog han stadig privatelever og små oversættelsesopgaver.

Han må være blev fast ansat som adjunkt på Christianshavns Gymnasium i august 1935 (efter løs ansættelse fra 1933), for da stiger hans månedsløn til 334,80 kr. Da han giftede sig med Mor i marts 1937, var hans årsløn oppe på 6.998,61 kr., heraf 4.757,01 kr. fra gymnasiet, resten fordelt over ordbogsarbejde, oversættelser, museumsrundvisninger, Femmers Kursus m.fl.

1931		BG	ØG	Kurs	Elever	Bog	J. Jule
Januar	3 28 69	161 81	10 57	158 20	30 -	25 00	
Februar	3 25 03	161 81	-	145 00	88 -	-	
Marts	5 16 13	161 81	37 -	145 00	171 50	-	
April	3 42 31	161 81	47 20	-	133 -	-	
Maj	2 77 81	161 81	-	-	116 -	-	
Juni	2 41 81	161 81	-	-	80 -	-	
Juli	1 61 81	161 81	-	-	-	-	
August	3 12 34	176 13	-	-	10 -	-	120 21
September	3 89 34	*	-	-	88 -	-	
Oktober	5 39 16	*	-	145 00	92 -	-	
November	5 14 16	*	-	-	68 -	-	
December	4 74 16	*	-	-	32 -	-	
	4 49 335						

1949	Skole	Kursus	Bogværk	Ordbog	Corpus	Leerer	Gr	Andre	Kurs
Januar	2 00 453	1 00 09 831	44431	10 12 10	-	-	138 52	307 60	-
Februar	1 85 8 05	1 00 13 243	44431	10 12 10	-	-	138 52	330 00	-
Marts	1 9 6 8 38	1 00 18 043	63674	-	-	-	138 52	-	-
April	1 20 3 35	1 19 48 847	-	-	-	-	-	-	-
Maj	1 21 1 29	1 13 1 28	-	-	-	-	-	30 -	-
Juni	1 17 1 95	1 17 1 95	-	-	-	-	-	-	-
Juli	1 49 1 45	1 19 2 95	-	-	-	-	-	507 50	-
August	1 26 1 02	1 15 4 70	-	10 22 10	-	-	-	84 00	-
September	6 87 4 80	1 20 6 81 847	38572	5205	05 10	-	-	26 70	-
Oktober	1 79 3 59	1 17 2 92 25 90	452 86	-	-	-	-	142 40	-
November	1 92 5 24	1 17 2 92 33 80	453 90	-	10 00	-	-	142 40	-
December	2 1 4 3 17	1 17 2 92	452 90	-	215 20	21 48	-	142 40	137 20
	2 4 9 0 6 82	1 37 7 71	1 99 4 0	5 431 82	5225	132 60	215 20	51 48	872 40
		387 00							
		1 416 4 41							
		134 40							
		1 431 8 21							
		21 48							
		1 432 4 41							

På et eller andet tidspunkt først i 1940'erne købte han et hus i Vangede, som blev lejet ud, som pengeanbringelse. I 1942 købte han og Mor sommerhuset Strandkrogen i Faxe Ladeplads. I 1945 sætter han et budget op: Månedligt husmoderbudget 468 kr., desuden månedlige udgifter (husleje osv.) på 262 kr. Som adjunkt på 5. løntrin tjente han 701,25 kr. minus skat på 100 kr. = 601,25 kr. disponibelt. Det vil sige, at uden ekstra indtægter kunne det ikke løbe rundt. Selv da der senere kom et overskud, levede Mor og Far sparsommeligt.

Hvad tjente Far ved at undervise? Det har han skrevet bag i Lærerens Lommebog 1937 for årene 1936/37-1966.

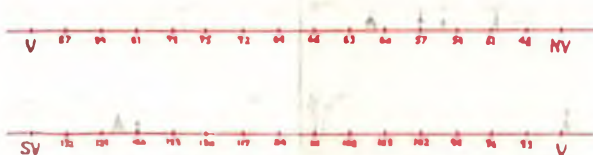
1936/37 pr. måned:

Christianshavn	398,75 kr.
Kursus	47,53 -
Seminarium	88,20 -
I alt	534,48 kr.

Pr. 1.8.1946 pr. måned:

Christianshavn incl. tillæg	854,75 kr.
Børnetillæg	6,67 -
Gårdvagt	2,60 -
I alt	873,54 kr.

Pr. 1.4.1956 pr. måned:

Christianshavn incl. tillæg	1.656,95 kr.
Statsradiofonien	800,00 -
I alt	2.456,95 kr.

En dag i 1956 kom Far hjem med en stopfyldt mappe. Lone og jeg blev kaldt ind i stuen, og så hev han det ene bundt penge op af tasken efter det andet. Var det 100 kronesedler? Han lagde alle sedlerne på gulvet, den ene ved siden af den anden, fra vinduet mod Arendalsgade og hele vejen til den anden ende af stuerne. Det var opsparingen og udbetalingen til det nye hus på Torkel Badens Vej i Hellerup. I 1968 var hans årsindtægt oppe på 182.881 kr., og heraf betalte han 95.903 kr. i skat. Han var vred over, at han skulle betale så høj en del af indtægten i skat. Da fænomenet Glistrup dukkede op i 1971 og mente, at de høje skatter kunne undgås, ja, at han selv betalte 0 kroner i skat, bestilte Far straks tid hos ham. Glistrup var advokat og specialist i skattesager. På Glistrups råd oprettede Far legater for de fire børnebørn, som far selv - i første omgang - nød godt af. Det var helt inden for lovens rammer. Men børnebørnene blev ikke snydt, de fik pengegaver og egne legater og hver en rejse syd på, da de blev konfirmerede.

Undervisning

Cand.mag. og timelærer. En af Egons første ansættelser var som timelærer på Aurehøj Statsgymnasium i Gentofte i 1929. Det var en ren pigeskole, og han nød det.

Tegneundervisning. Det var ikke almindeligt, at en tegnelærer tog sine elever med ud af klassen. Men Far gjorde. Her er han omkring 1960 med sin 1. mellem på Overgaden oven Vandet på Christianshavn.

Adjunkt Bork ved katederet på Christianshavns Gymnasium først i 1930'erne. Bag ham hans clou: Tavleundervisning ved hjælp af enkle og sjove tegninger. Han fortalte, mens han tegnede, alt sammen på tysk selvfølgelig. Grammatikken blev leget ind.

Eva Rasmussen havde Far som tegnelærer i mellemskolen omkring 1952. Hun husker, hvordan hr. Bork lærte klassen at lægge farverne i den rigtige rækkefølge i æsken: Hvid, gul, lys grøn, mørk grøn, lys blå, mørk blå, violet, rød. Og så var der de "sorte stumper", små stykker sort blyant, som ikke måtte smides væk, som skulle bruges op, især til skitser.

Jens-René Dupont, elev, digtede på sidste skoledag i 1953. Kan synges på melodien *Es war einmal ein Bösewicht*“:

*“Es war einmal ein Übermann,
wie er, noch niemand zeichnen kann.
Er korrigierte deutsche Stile,
hans rote Striche war zu viele.*

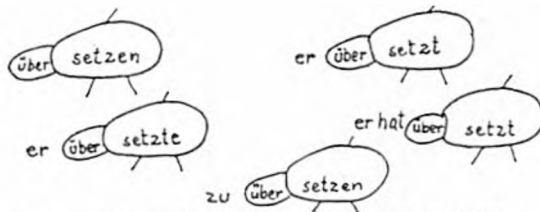
*Han hier ein Preusser cykle så,
wo keine Preusser cykle må.
Sofort geriet er ins Ekstase
und råbte böse: EINBAHNSTRASSE!!*

*Ein Durchgang macht er niemals lang,
wenn wir den har for 17. gang.
Du Goethes Faust musst kennen sollen,
sonst wird der Lehrer bös i knolden.*

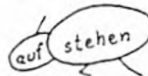
*Han siger ikke: Kend dig selv!
Nej, kend die starken Verben vel!!
Nicht kratzen bitte, immer tænke,
sonst wird din fremtidshustru enke!!!”*

Elva Stenestad var også gammel elev af Far. Han var hendes tegne- og tysklærer i mellemskolen og hendes tysklærer i gymnasiet. Hun blev student i 1952. Han må have inspireret hende til at læse tysk og selv at blive gymnasielærer. Hun fortalte mig i 1995: *“Han havde en engleblid tålmodighed til at få lært os mellemskolebørn hele den tyske grammatik. Vi fik virkelig et solidt grundlag. Han var utrolig opfindsom. Den energi, han brugte, må nærmest sammenlignes med en operasangers: Han kommer ind klassen, helt oppe på*

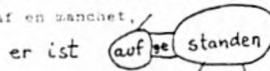
Den anden slags havde indtilertid trykket på det lille svage hoved

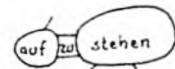
hvilket naturligvis måtte føre til, at hovedet faldt af og lå agterude i nogle af tiberne

Indtil det stakkels dyr omsider havde været på hospitalet og havde fået placeret hovedet foran kroppen igen ved hjælp af en manchet,

som også kunne se lidt anderledes ud

Børk nåede sit mål, anstrengelserne bar frugt, eleverne fik solide tyskunderskaber. Jeg var senere tit hertid-

Elva Stenestads bidrag til festskriftet for Far 1982

mærkerne – der var straks 100 % lydhørhed – og så tegnede og regerede han – han var jo god til at tegne – og fægtede og forklarede. Han tegnede et svineslagteri, hvor ordene kom ind i den ene ende og ud på en anden måde i den anden ende. Vi overindlærte de der ting, derfor blev de også siddende. Vi elskede det, der gik sport i det. Han tegnede et verbaldyr: übersetzen, det kom på hospitalet, hovedet blev sat fast med en manchete. Man glemmer det ikke. Remserne kom med melodi på: "Kor af onde ånder: der Dativ des Mehrzahl hat immer ein n". Sådant husker man det.

Han var langt bedre til den sproglige del end til den litterære. Vi læste Wilhelm Tell, fordi der kunne vi lære noget om Schweiz. Der var noget eksakt i det, som tiltalte ham, noget med kort og kantoner. Man fik en hel masse facts, lærte litteraturhistorie.

I mellemskolen skulle vi tegne en vase i tegneundervisningen og af og til også huse på volden. Vi måtte ikke snakke i tegnetimerne. Linealen skulle ligge parallelt med bordkanten, blyant, viskelæder i præcis orden. Farverne skulle ligge: hvid, gul, orange, rød Det glemte man ikke. Præcis i rækkefølge. Som belønning måtte man tegne mønstre. Der var ro, det var seriøst arbejde.

Han kunne sno de små elever om sin lillefinger. Dem kunne han fortælle historier. Det elskede vi. Han fortalte om Lone og dig, da I skulle til at begynde at gå i skole, der blev trukket paralleller."

Ragnhild Hertz fortalte mig i 1995: "Jeg var censor hos din Far omkring 1970. Han var dus med sine elever, det var ualmindeligt dengang."

Inga Norrild: "Således kan jeg anføre et par glimt fra engang for mange år siden, hvor du var censor i tysk hos en af vore gode venner, adjunkt Maria Sommer: Da en af eleverne havde læst teksten op på tysk, rejste du dig et øjeblik efter, gik op til vægtavlen og skrev med store bogstaver: SKÅSE. Og vendt til eleven sagde du: "Læs, hvad der står der. Sådant siger I næsten alle, når I har læst den tyske tekst." Eleven måbede. Du: "Der står: Skal jeg oversætte?"

I bogen om "Christianshavns Gymnasium en skole midt i byen, 1924-1999" skriver Jens Pedersen, der blev ansat på skolen i 1962, om alle de chok, han som ung og nyansat blev udsat for i den første tid: "Det tredje chok – oven i købet tre-faset! Anden fase deraf indtraf ved den første indtræden i skolens lærerværelse. Et trangt rum ved siden af rektorkontoret. I spisefrikvarteret et rum fuldt af (set med Benjamin-øjne) lettere bedagede damer og herrer, der ved de tre langborde havde deres faste pladser – og desuden alt i alt deres faste vaner.

Der var den berømte ordbogsredaktør, som trods manglen af et par fingre insisterede på at spille violin i skolens orkester – og havde sit helt private bayerske ølkrus med tinlåg, som han hver dag fyldte med vand fra hanen og drak af dagen igennem."

En parentes

Jens Pedersens lille stykke om Far i bogen om Christianshavns Gymnasium, får mig til at spekulere over, hvad det er for nogle historier, vi fortæller, og som får lov til at blive stående sort på hvidt - ? Er det overhovedet muligt at fortælle om fortiden, så vi får den fulde sandhed om tingene, som de var engang? Kan jeg bruge Fars breve som kilder? Er mundtlige kilder bedre en skriftlige? Hvilke kilder kan jeg stole på? Husker jeg selv rigtigt, eller har jeg dannet mig mit eget billede af situationerne? I det lille stykke tekst er der i hvert fald to fejl: Dels at Far skulle mangle et par fingre – han manglede kun højre lillefinger, dels at han spillede violin – nej, han spillede bratch.

Lærerkandidater

Til hver en tid havde Far en lærerkandidat og ofte to ad gangen. I hans papirer ligger en liste med navne på nogle af hans mange lærerkandidater gennem tiderne. For at blive gymnasielærer skulle man være lærerkandidat i 4-5 måneder og følge en lærer og dennes undervisning. Her er navne som A. Høffding i 1938, A. Fuglsang-Damgaard i 1946, Sollok Johansen i 1956, Springer Carstensen i 1961, Thyge Stavnstrup i 1964.

dem på sin klaprende skrivemaskine – altid med gennemslag, så han har en kopi til eventuelt senere brug – læser lidt, noterer et par ting i sit ordbogsmanuskript. Han har altid gang i en ny udgave eller et nyt oplag af dansk-tysk eller tysk-dansk. Kl. 16.00 cykler han af sted igen, nu til aftenskolerne rundt omkring i byen, hvor han besøger de forskellige lærere (for alle sprogfagene) og klasser. Formålet er dels at støtte lærerne, dels at se til, at undervisningen forløber, som den skal. Hans opgave er også at holde styr på, hvor mange timer hver enkelt lærer underviser. I hans papirer ligger et skema fra omkring 1950 med 15 navne på. F.eks. Maria Crone, der havde 7 timer og fik en timeløn på 10.23 kr., altså i alt 71.61 pr. uge. De fleste lærere på listen har udenlandsk baggrund. Kl. 18.00 er han tilbage igen. Han lytter til Pressens Radioavis, spiser aftensmad og så af sted igen. Er der nogle minutter til overs, så hen bag den store lænestols læsebræt for at notere ord til ordbogen.

I 1953 introducerede Far et nyt koncept, et samarbejde mellem aftenskolerne og radioens sprogundervisning. Han fortalte i tidsskriftet Radiolytteren: "...
Radioen har indbudt Aftenskolerne rundt om i Landet, hvis Arbejdsplan passer med vor, til at deltage i

Sprogundervisningen. Eleverne arbejder saa efter Princippet: "To Gange i Lænestolen og én Gang paa Skolebænken." Altsaa saadan, at de to Gange om Ugen lytter til Radioens Sprogundervisning og en Gang om Ugen gaar til Aftenskolen."

Far sendte mig netop udklippet i 1985 og skrev til mig: "Kære biograf, din Far har altid været fantastiker. EB"

Vort Eget Teater

I 1940 fik Far en idé: I stedet for at alle aftenskoleklasserne som hidtil afsluttede skoleåret med en overhøring, skulle de ældste elever fra sprogfagene opføre et lille skuespil ved en offentlig forestilling. "Lerne Deutsch direkt durch Einüben von Dramen", "Tag en aktiv rolle". Dermed var Vort Eget Teater grundlagt. Thomas Højland var med på ideen, og allerede i marts 1941 kunne Københavns Kommunes Fortsættelseskursus indbyde til den første aften med skuespil og sang på mange sprog. Det blev en succes, og året efter blev opførelsen gentaget fem aftener i rad. Efter nogle år holdt hvert sprog sine egne teateraftener. I 1951 var der i alt otte opførelser. Man kunne læse et kort resumé på dansk af hver opførelse i programmet.

Sprogkonsulent ved Statsradiofonien

Far var sprogkonsulent ved Danmarks Radio 1952-1965.

Fra artikel i B.T. 8.10.1952:

"To timer i Lænestolen og saa een paa Skolebænken. Radioen kan allerede nu notere en solid Sukces paa sit nye Engelsk-Kursus for Begyndere. Et meget haandgribeligt Bevis paa Lytternes Interesse har man faaet gennem Salget af Adjunkt Olaf Lindums egen Bog til Undervisningen "English for Beginners". Første Oplag paa 10.000 Eksemplarer er nu, en Uge efter Begynder-Undervisningens Start, udsolgt ...

Medvirkende til det store Salg af Engelsk-Bogen er sikkert ogsaa den kontakt, som Radioen har søgt at skabe mellem Engelsk-Undervisningen for Lytterne og de forskellige Aftenskole Undervisning i Engelsk. Det er Radioens Sprog-Konsulent, Lektor Egon Bork, der har taget initiativet til dette."

Fra artikel i Radiolytteren 11.10.1953

"Hen paa Biblioteket og laane en Time i Sprog. ... Det er Landets største Sprogskole. Men Eleverne kender ikke hinanden, og Lærerne ser de aldrig, lige saa lidt som Lærerne ser dem.

Konsulent for Radiens Sprogundervisning om de nye Metoder, man har taget op. - Ved Flid kan man lære et Sprog gennem Radioen. Manden er Lektor Egon Bork, og han fortæller om sit Arbejde som Radioens Sprog-Konsulent: "Min Opgave er at diskutere Synspunkter og Muligheder med Lærerne og i Fællesskab med dem at finde de bedst tænkelige Former for Undervisningen, og jeg synes, vi er naaet et Stykke fremad. Radioen forlangte, da jeg blev ansat, en gennemgribende Forandring af Undervisningen fra det, man kunde kalde det skolestueprægede, til en Form, hvor de radiofoniske Muligheder blev bedre udnyttet."

"Kan en Lytter, der kun har den almindelige Folkeskoleundervisning som Grundlag, virkelig lære et Sprog gennem Radioen?"

"Jeg mener ja! Men som sagt: Det kræver Selvarbejde og Koncentration med Lytningen. Ingen Middagsmad, mens der lyttes. Tehætte over Telefonen. Ellers bliver der et "Hul", og saa bliver det "for svært", og man giver op."

"Hvordan staar den danske Radios Sprogundervisning i Forhold til andre Radioers?"

"Vi staar som et flot Nummer eet i Verden. Vi har fjorten Sprogktioner om Ugen i henholdsvis Engelsk, Tysk, Fransk, Spansk, Russisk og Svensk."

"Har De en Fremtidsdrøm om Sprogundervisningen?"

"Min Drøm er stor og broget. Gid vi havde det som Svenskerne, der ikke alene kan sende Lærerne flere Maaneder til Sproglandene for at lave Optagelser og komme ind i Milieuet, men ogsaa har Mulighed for at udsende Lektionerne paa Plader, som Eleverne kan købe. Eller tænk Dem, hvor godt det vilde være, om Aftenskolerne havde Lejlighed til at bevare Lektionerne paa Traad- eller Baandgentagere og køre dem i Timerne. Eller endnu bedre: Hvis man ganske simpelt kunde gaa hen i en Fonotek-Afdeling under Folkebiblioteket og laane et Baand. Det kommer nok engang. I USA har man noget i den Retning."

"Skal De over og se paa det?"

"Kan De skaffe mig Pengene?"

Der fandtes allerede sprogundervisning i radioen, da Far blev ansat i 1952, men han kom med en helt ny målsætning:

- at anvende en mere direkte Metode i Undervisningen
- at gøre Udsendelserne mindre skoleprægede
- at forenkle det grammatikalske Indhold
- at give det hele et mere underholdende Præg end hidtil
- at lade de forskellige Kurser strække sig over kortere Tid end nu.

Han samlede et herligt hold af unge og energiske sprogformidlere, Olaf Lindum til engelsk, Oleg Koefoed, Preben Kryssing-Berg og hans yndige Ginette til fransk. Så vidt jeg husker, kunne Far ikke komme uden om at ansætte Hagbarth Moe som tysklærer, (Moe var ven og kollega og havde undervist i radioen i mange år, men var født i 1893), selv om han gerne ville have ansat en yngre og mere moderne indstillet person.

Politiken skrev 2.10.1952: *"Beslutningen om at foretage en radikal omlægning af sprogundervisningen blev truffet i foråret, efter at der i et aarstid havde været arbejdet med sagen, og man udpegede den udmærkede sprogmand, lektor Egon Bork til at forestå arbejdet. Han har siden den 15. maj arbejdet som en hest for at have et resultat nu ved radioens sprog-semesteres begyndelse."*

Far fik en ny idé, der straks blev afprøvet, udsendelsesrækken: *"Tag med til Skotland."* Miss Joan Hildon Smith tog til Skotland og optog forskellige scener der. De blev bearbejdet og udsendt som undervisning, der skulle forberede til en rejse til Skotland.

Han stod også for at lave helt nye bøger til undervisningen.

Laurits Bindsløv, generaldirektør i Danmarks Radio, skrev i 1982: *"... hans opgave blev stor og mangfoldig gennem en lang årrække: Undervisning gennem radioen i dansk, engelsk, tysk, fransk, italiensk, spansk, russisk. Det lyder som en arbejdsopgave for Sisyfos – men Egon Bork var et energibundt! Det skyldtes nok i stor udstrækning hans oprigtige begejstring for mediets muligheder – målrettet sat ind på disse opgaver. Læg dertil hans faglige kompetence!"*

Ordbøger og lærebøger

Lærebøger

I 1930'erne havde Far meget korrekturarbejde for andre. Efterhånden kom han i gang med sine egne værker. I 1938 var det en rigtig lærebog i tysk: Tysk I.

Han har skrevet følgende lærebøger (de fleste har jeg på en hylde i gæsteværelset):

1933: Dansk-Tysk, 3. Udgave ved Egon Bork.

1934: Det nødvendigeste Tysk, 6. Udgave, moderniseret udgave af Kapers bog.

1935: Tysk-dansk Ordbog, 4. fornyede og udvidede Udgave ved Egon Bork. (Pris 5 kr., udgivet i 30.000 eksemplarer.

De to ordbøger kom i oplag på oplag, udgave efter udgave, alle omhyggeligt bearbejdede, Dansk-tysk i 5. udgave i 1955, Tysk-dansk i 7. udgave i 1947.

1936: Tysk faglig Læsning. Udg. med Kommentarer af H. Moe og E. Bork, Hagerups Forlag, (pris 3.50 kr.)

1938: Tysk I, Gyldendal (solgt 1.600 eks. i 1938, 3.694 eks. i 1962)

1943: Grundlæggende Tysk for Voksne (2. Udgave af Tysk I), (2.584 eks. solgt i 1957)

1946: Øvehæfte til Dansk Analyse, Johs. Marckers Boghandel.

1948: Dansk Grammatik i 20 Paragraffer, (honorar for 1949 for begge bøger: 285 kr.)

1950: Tysk Grammatik for de øverste Klasser af J.Kaper og Ernst Kaper, 10. gennemsete Udgave ved Egon Bork.

1960: Supplerende tysk for voksne, Gyldendal

Fra 1962 udgav Mor og Far sammen Gyldendals lille blå lommeudgave af de røde ordbøger.

I Tysk faglig Læsning er der flere tegninger, lavet af Far.

I den gule konvolut med diverse oplysninger om lærebøgerne ligger et stykke papir, dateret 20.10.37, med Fars programerklæring for "Tysk Begynderbog". Under den officielle maskinskrevne del står med Fars håndskrift:

- *"Kan der laves en grammofonplade med lydoversigt?"*
- *Da-ty gloserækker! Med lektionsnumre ved, så at læreren lettere kan se, hvad gloseforråd der kræves ved hvert trin.*
- *Tegnefilm i forbindelse med grammatikken?*
- *En grammatik på rim og med melodi, for de yngste?*
- *Digte bagi."*

Anmeldelser

Systematiske Far skrev alle sine anmeldelser ind i et skema – naturligvis. Derfor ved jeg, at han anmeldte 38 bøger i bladet Gymnasieskolen i 1954, 15 bøger i 1973 og lignende antal i andre år. Han anmeldte også i IDV-Rundbrief på tysk og på dansk i Gy.Ty.Meddelelser og i Sproglæreren. I et særtryk af Moderna Språk 1963 kan man læse en tre sider lang og meget grundig gennemgang af Deutsches Wörterbuch. 4. Auflage, 1962: "Mit der grössten Freude nimmt man die vierte Ausgabe als soliden, neuen Wälzer in die Hand. Auf dem Umschlag steht vielverheissend: Neu von A bis Z. ..."

Takket være anmeldelserne fik Far nogle rigtig gode venner i Schweiz, Hans og Elly Glinz. Hans skriver i 1982, at venskabet begyndte med en anmeldelse af hans bog "Geschichte und Kritik der Sachglieder in der deutschen Grammatik" i Gymnasieskolen i 1947. Fars anmeldelse var den første reaktion på Hans' bog, og Hans – og Elly, hans medarbejder – var lykkelige over den positive respons – og så endda helt fra Danmark. Hans og Far begyndte at skrive sammen, og i 1950 tog Mor og Far på besøg hos Glinz' es i Rumlang. Siden blev det til mange faglige udvekslinger og endnu flere familiemæssige. I 1961 var familien Glinz i Danmark. Peter og jeg har besøgt Glinz' es i Wädenswil ved Zürich, og jeg boede nogle dage hos familien på en sommerrejse omkring 1980.

1950-1960 (16)		Anmeldelse		Titel		Anmeldelse	
Maat	Titel	Forsy	nr	dato	Maat	Titel	Forsy
19.50	Trübner 7	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Wörterbuch Welt	HENDER
19.51	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.52	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.53	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.54	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.55	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.56	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.57	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.58	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.59	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.60	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.61	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.62	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.63	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.64	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.65	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.66	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.67	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.68	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.69	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.70	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.71	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.72	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.73	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.74	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.75	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.76	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.77	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.78	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.79	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.80	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.81	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.82	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.83	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.84	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.85	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.86	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.87	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.88	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.89	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.90	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.91	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.92	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.93	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.94	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.95	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.96	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.97	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.98	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.99	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter
19.100	Handwörterbuch	de Gruyter	11	18. jan 2	21.9	Handwörterbuch	de Gruyter

Ordbøger

Ordbogsredaktion. Far på sit værelse i gang med første revision af Dansk-Tysk ordbog i 1932. På det runde bord står PH-lampen (som hans barnebarn Ole nu ejer). Han havde sans for det nye og især sans for alt, hvad der var praktisk, og som i dette tilfælde opfyldte sit formål: En lampe der giver godt arbejdslys.

Hvem sidder der bag skærmen? Det gør Far! Han har konstrueret et læsebræt med smalle hylder, hvor der er plads til alle hans papirer. Brættet sidder på en svingarm påskruet lænestolen, så han nemt kan rejse sig op – og så der nemt kan vaskes gulv nedenunder. Brættet er vældig praktisk indrettet med holdere til hans penne og blyanter i flere farver. Det er også behageligt indrettet, for når man skal sidde i timevis dagen igennem, skal man da sidde godt og kunne have benene oppe på fodskamlen, med en brun plaid over benene.

Det var i 1932, borgmester Ernst Kaper og direktør Hegel fra Gyldendal bad Far om at overtage redaktionen af Gyldendals røde tyskordbøger, dansk-tysk og tysk-dansk. Kaper havde været skoleborgmester i København siden 1917, havde en mængde tillidshverv og havde ikke tid til ordbogsarbejde. Faktisk havde han selv overtaget ordbogen i 1901 fra sin far, Johannes Lebrecht Kaper. På ordbøgernes titelblad stod altid: Ernst Kaper og Egon Bork. Kapers navn først, det havde han betinget sig.

Far har lavet de smukkeste statistikker over salget af ordbøger i alle hans 50 år. Eksempler plukket derfra: I 1952 blev der solgt 6.850 stk. dansk-tysk ordbog, i 1962 25.625 stk., i 1972 32.451 stk. og i 1982 33.118 stk. Tallene for tysk-dansk for de samme år er: 7.994, 26.530, 31.741, 31.905 stk. Han tegnede en flot kurve over salget på en plakat, som hang på en dør i kælderen. I 1982 skrev Far et syv sider langt notat om de dansk-tyske ordbøgers historie og indbyggede problematikker. Det var hans afskedsgave til Gyldendal. Notatet blev trykt i Germanistische Linguistik 5-6/82, 1983, Olms Verlag.

Seniorforsker ved Dansk Sprognævn, Arne Hamburger, skrev i 1982: *"... når man er på ordhistorisk jagt, jagt bagud i tiden, jagt efter det ældste ordbogsbelæg, så opdager man gang på gang, at det var i en af Borks ordbøger fra 1930'erne eller 1940'erne ordet først blev registreret – altså også før end de dansk-danske ordbøger som Ordbog over det danske Sprog og Nudansk Ordbog."*

CIRKULÆRE NR. 120/1911
TEKST NR. 11, RAVSBORGGADE
København B.

Rudolf Zellweger skrev om ordbøgerne i 1989: *"Deres forfatter var leksikograf med liv og sjæl. Dag og nat lå han så at sige på lur efter nyopdukkede gloser, som han indførte med sin fine håndskrift i et lille hæfte, som han altid havde med sig."*

Hr. Ingeniør, LEKTOR RUDOLF ZELLWEGER

Ved afslutningen af et afsnit af Fortættelseskursus' historie - og uden at vide noget om, hvordan fremtiden bliver, udover, at den næppe kommer til at ligne de foregående år - bringer jeg Dem en hjertelig tak for udmærket medarbejderkab gennem mange dejlige år med - ganske vist - gødet arbejde, men også med herlige arbejdsresultater, og beder Dem som en erindring om en side af vort fælles festlige arbejdsmodtagelse dette eksemplar af samlingen af programmer for Vort eget Teater, som blev sprogundervisningens kulmination og en række år blev det mål, eleverne stræbte frem imod, som kastede glæde og fest over Fortættelseskursus' daglige arbejde, og som gjorde kursus' navn kendt i vide Kredse.

*Med venlig hilsen
Deres hengivne
E. Højhus*

Foredrag i Danmarks Radio

Far var altid en ivrig radiolytter. Han indså, at radioen i 1930'erne ikke udnyttede sine indbyggede muligheder godt nok. Man kunne da godt holde et foredrag og lægge spændende lydklip ind mellem, så foredraget blev levende og livligt, mente han. Han optog derfor lyde fra fabrikker og andre steder i Tyskland, som han besøgte i sommeren 1937. Det blev til en serie i *"Sprog for viderekomne"*. Bl.a.: *"Wollen Sie mit mir 600 Meter unter die Erdoberfläche?"* - et besøg i et bjergværk, og *"Aus Eisen wird Stahl"* - et besøg på en kæmpefabrik i Westfalen.

Foreninger og sprog

Tysklærerforeningen, Gymnasieskolernes Tysklærerforening

2.12. 1933 var Far blandt de 25 personer i Metropolitanskolen på Frue Plads i København, der grundlagde Gymnasielærernes Tysklærerforening. Han blev valgt ind i bestyrelsen i 1952 og blev hurtigt formand. På den post sad han 1955-1970. Elva Stenestad fortalte mig i 1995: *"Jeg kom i styrelsen i 1966. Alle møder blev holdt på Torkel Badens vej (hos Far), senere gik det på skift. Endnu senere fik vi lokale med sekretariat. Nu holder de ofte møde i et lokale på et hotel. Vi havde en dagsorden på op til 40 punkter. Det var præcist og omhyggeligt planlagt. Han ledede det med fast hånd, men det var hyggeligt, og alle kom. Han kendte næsten alle i gymnasieverdenen."*

Elva Stenestad om læseplansarbejde: *"Egon var sammen med Rossen den, der lavede bekendtgørelsen i 1971. Intet måtte være fast. Men tysklærerne er et solidt uddannet folkefærd, der gør præcis som de plejer, derfor slækkede man på tøjljerne. Alle har siden rost tysk-bekendtgørelsen. Der var møde på Glacisrestauranten om bekendtgørelsen. 10 x**

Din Far var et meget udadvendt menneske. Han interesserede sig for mennesker. Han fulgte mine to piger nøje. Da min datter Line blev student i 1981, kom han på besøg. Det var rørende af ham at gide komme. Han så jo fantastisk ud. Alle mennesker kunne huske ham."

Ragnhild Hertz fortalte mig i 1995: *"Jeg traf din Far på Sonnenberg i februar 1957 til dansk-tysk lærerstævne. Jeg var ret nyansat på Aurehøj og flittig kursusdeltager. På Kalø kurset brokkede jeg mig over indkvarteringen, der var dårlig. På Herning kurset blev jeg kidnappet til bestyrelsen. Det var en god måde at få lukket munden på folk, der kæftede op. Tysklærerforeningens bestyrelse var fin. Der var fint traktement ved første møde hos din Far og en dagsorden på 24 punkter. Dem kørte han igennem med lynets hast. Han var imponerende! Hans store indsats er hans interesse for internationalt arbejde med IDV og hans forsøg på samkøring af sproglærerforeningerne i folkeskolen og gymnasiet i Danmark."*

Lektor Harald Jacobsen skrev i 1982: *"I ca. 10 år har jeg haft den oplevelse at sidde i en styrelse med Egon Bork som formand. Det var lærerige og muntre år. Når de 4 styrelsesmedlemmer dukkede op hos Bork ved halvottetiden, gjaldt deres første blik dagsordenen, Bork elskede lange dagsordener. Mindre end 20 punkter betragtede han som uacceptabelt. Og så tog han fat – hans energi og talelyst var så overvældende, at han helst ville planlægge og behandle de fleste punkter selv."*

Han havde blik for de små ting (besparelsesmuligheder på diverse konti), og samtidig var han i høj grad de store liniers mand. Jeg var altid dybt forbløffet over Borks fremtidsvisioner; det var, som alder ikke betød noget – han jonglerede med årene 1970/1980 o.s.v. med en sund optimisme.

Hans sikre forståelse for centrale problemer viste sig bl.a. ved hans grundlæggende og ihærdige arbejde for, at forholdet til folkeskolen kunne blive mere harmonisk.“

Far var medlem af udvalget i 1958-1959, der lagde planer til en ny gymnasieskole, som en af fem repræsentanter for gymnasieskolens lærerforening. Det blev til den såkaldte Blå Betænkning, der ændrede det gamle gymnasium. Han var ikke glad for at være med, for hans kamp for tyskfaget slog ikke igennem. 11 x*

Det må have været et stort og tidskrævende arbejde, for Far var kom med i i alt ti underudvalg: Udvalgene for hvert af fagene tysk, engelsk og russisk, Udvalget for formning og kunstforståelse, Udvalget vedrørende biblioteker, samlinger og audiovisuelle hjælpemidler, Udvalget vedrørende karaktergivning og eksamensformer, Udvalget vedrørende lærernes arbejdsforhold, Timeplansudvalget, S-gruppen til koordinering af sprogfagene, Al-gruppen til koordinering af arbejdet med bestemmelser for fagene geografi, biologi, fysik, kemi, matematik og gymnastik. Han har noteret, at hans udvalgsarbejde omfattede i alt 118 timer, de allerfleste i skoletiden "delvis for egne regning", som han skriver. En ordentlig mundfuld!

Sproglaboratorium

Elva Stenestad fortalte mig i 1995: *"Han oprettede det første sproglaboratorium i Danmark på Christianshavns Gymnasium. Der stod tre båndoptagere bag et forhæng. Det var hans idé, at eleverne skulle lære i eget tempo. Modelsvaret var indtalt på båndet. Han var pioner, han så rigtigt, at det var et godt supplement."* I Kristeligt Dagblad kunne man se et fotografi af *"Lektor Bork arbejder med en 1. G. med traadgiveren"* og læse: *"Skal vi have gavn af skoleradioen – saa bør skolerne have traadgivere, siger lektor Bork paa Christianshavns Gymnasium, hvor man har traadgivere paa prøve."*

Åh, hvor han arbejdede og eksperimenterede med spolebåndoptageren. Ind imellem sprang båndet af, eller der kom kinker på trådende, små knuder. Han optog og afspillede.

I juni 1949 sendte Far en ansøgning til Københavns Kommunes skoledirektion om indkøb af en recorder, *"for at dets anvendelighed inden for de forskellige skole- og undervisningsformer kan blive grundigt belyst. ... disse recordere kan optage og gengive tale, nårsomhelst og så ofte, man ønsker det, uden at kvaliteten forringes. Det undrer mig, at jeg antagelig er den første, der anmoder skoledirektionen om at anskaffe et enkelt apparat."* Og så lister han alle fordelene op:

Skoleradioudsendelser kan optages og afspilles, når der er tid og behov for dem. Elever kan lytte for at lære af egne fejl. Recorderen vil være meget nyttig ved læreruddannelsen og videreuddannelsen af sproglærere. Sproglærerforeningens medlemmer ønsker sig meget at kunne arbejde med en recorder. Han fik den bevilliget i oktober måned, efter et par rykkere for svar.

I 1952 kunne Københavns Kommunes Fortsættelseskursus sende en indbydelse ud til interesserede og pressen: *"... en præsentation af et udlåns-fonotek det første i Danmark, måske det første i Europa fredag den 18. april kl.16.30. I det sidste år har lektor Egon Bork for beskedne midler skabt Danmarks (Europas?) første udlaans-fonotek ... Lærere ... er dermed i stand til at låne "den levende bog" i fonoteket (ganske som man låner en bog i biblioteket) og afspille den for eleverne. ... Lektor Bork vil lede demonstrationen. Ideen og dens udførelse i praksis er hans værk.*

Det er måske praktisk at fremkomme med et par indledende bemærkninger i den anledning: Lige fra det øjeblik gentagere (recordere) kom frem, har de været benyttet i undervisningen ved Københavns Kommunes Fortsættelseskursus, således at der foreløbig i begrænset omfang blev givet lærerne og eleverne selv lejlighed til at høre og kontrollere udtalefejl, som det var umuligt at komme til livs ved de hidtidige undervisningsformer.

*Deres ærbødige Ths. Højlund skoleinspektør." 11x **

I 1963 skrev Wilhelm Jespersen fra Sproglærerforeningen: *"Efterkrigsårene. I disse år begyndte audiovisuelle hjælpemidler at blive taget i brug i undervisningen, og lektor Bork, der i mange år har været pioner på dette område, gav dem af vore medlemmer, der ønskede det, et kursus i betjening af wire og tape-recorders. Det kan måske indflettes her, at*

Elever i fuld gang med arbejdet med Tandberg.

lektor Bork allerede dengang syslede med planer om oprettelse af et fonotek til undervisningsbrug. Tanken var den, at man skulle fremstille en række optagelser af lektioner med gennemgang af sproglige fænomeners behandling i klasserne, som derefter kunne danne grundlag for drøftelse af metodik eller blot som inspiration for egen undervisning."

Far fremlagde *"A Preliminary Portable Language Laboratory"/"Eine vorläufige tragbare Sprachlehranlage"* på FIPLV's (Fédération Internationale des Professeurs des Langues Vivantes) (10. kongres i Zagreb i 1968. Han beskrev sit arbejde i rapporten: *"Forsøg med sprogtræningsanlæg i Christianshavns Gymnasium i tysk 1965/66"* og fulgte op med en rapport over arbejdet 1966/67 og en artikel i Pædagogisk Tidsskrift 3/1967.

Sproglærerforeningen, Sprogsam (fra 1969)

Far var med til at stifte Sproglærerforeningen i 1938. Det var en forening for folkeskolens sproglærere i Københavnsområdet.

I skriftet Sproglærerforeningen 1938-1963 skrev overlærer Arne Kettner (kasserer for Sproglærerforeningen 1960-): *"I dag sidder der i Sproglærerforeningens bestyrelse kun ét medlem, der var med den aften, foreningen blev stiftet. Det er lektor Egon Bork.*

Af beretningen fremgår det på hvor mange forskellige måder, foreningen har nydt godt af hans arbejde, men derudover må det nævnes, at Egon Bork, der selv er formand for tysklærerforeningen, har formidlet samarbejdet med gymnasielærernes sproglige foreninger. Dette samarbejde har vi været meget glade for, og det kunne næppe være forløbet så gnidningsfrit og godt uden lektor Borks medvirken. I februar (1958) var vi af den svenske sproglærerforening indbudt til et besøg i Malmø. Det var den utrættelige Bork, der formidlede dette besøg, og det var ligeledes lektor Bork, der lagde sig i selen for at få tyskerne i Bonn til at arrangere

det storstilede kursus, der blev tilrettelagt for danske tysklærere, startende med et 5-dages kursus i Lybæk og derefter et 4 ugers ophold på Goetheinstitut, alt betalt af de danske myndigheder. I dette kursus deltog 50 danske folkeskolelærere. Kursus af lignende art, nu helt arrangeret af "Deutsche Auslandgesellschaft" i Lybæk, har været gentaget de følgende år."

I 1959 fik Far udvirket, at danske folkeskolelærere kunne komme gratis på sprogkursus i Lübeck. Han fik en million DMark til rådighed til kurser.

Far var også drivende kraft i oprettelsen af Sprogsam, der nu hedder Sproglærerforeningen. Sprogsam var eller er en forening for hele landets sproglærere.

Elva Stenestad fortalte mig i 1995: "I 1949 sagde han, at folkeskolens lærere skulle have en forening, men det blev ikke til noget. Det var for dårligt, sagde han, at tysklærerne endnu ikke havde sluttet sig sammen. Han ville have en paraplyorganisation for alle tysklærere, det blev til Sprogsam. Det var din Fars idé, at Sprogsam skulle op og stå, han talte om det i mindst 20 år, bl.a. ved et møde i Odense."

Deutsche Auslandgesellschaft

Elva Stenestad fortalte mig i 1995: "Han så sprogundervisningen mere overordnet og var med til at starte Deutsche Auslandgesellschaft i Lübeck i 1949 med Heinrich Jessen. I dag er det en del af Goethe-Institutet. Dengang var det selvstændigt, specielt rettet til de nordiske lande. I 1969 holdt DA 20 års jubilæum, en meget storstilet fest i en uge, med receptioner, teater, taler. Egon talte i Ratskeller."

14 MAJ 1967	Udvalgte Kpholere	18	11 JUNI 1967	Ravensl.	130
15 MAJ 1967	Århus	80	11 JUNI 1967	Villing	80
17 MAJ 1967	Olav	80	11 JUNI 1967	Frieseh	80
17 MAJ 1967	Dans. Sprogskole	80	15 JUNI 1967	Deutsche Fremdsprog	80
22 MAJ 1967	Solforslag Tude	225	15 JUNI 1967	Prof. T. Nissen, Løgst.	225
24 MAJ 1967	Buchhånderforening	190	17 JUNI 1967	Prof. T. Nissen, Tude	190
24 MAJ 1967	rororo	230	17 JUNI 1967	Commissioner, Statens, Luft	230
25 MAJ 1967	Frieseh	50	20 JUNI 1967	Jelling	50
25 MAJ 1967	Frieseh	80	25 JUNI 1967	Stenzl	80
26 MAJ 1967	Solomonson, Bremen	80	26 JUNI 1967	Gr. Jørgen, Fry	80
26 MAJ 1967	Steno, Løgst.	80	26 JUNI 1967	Prof. Jørgen, Ni. Lundsg. Sp.	80
26 MAJ 1967	Ally	80	25 JUNI 1967	Frieseh	80
27 MAJ 1967	Hjermund, Løgst.	80	26 JUNI 1967	Deutsche da. Museum	80
5 JUNI 1967	Kjær, Eftellövchen	80	26 JUNI 1967	Ust. der. Nørre, Berlin	80
5 JUNI 1967	Frieseh	80	26 JUNI 1967	Engelshøj, Løgst.	80
5 JUNI 1967	Sagen	100	26 JUNI 1967	Deutsche-Verein, Berlin	100
5 JUNI 1967	Jelling	80	26 JUNI 1967	Bj. Løst. Løgst.	80
5 JUNI 1967	Inter-Nationes	80	26 JUNI 1967	Anders, Løst. Løgst.	80
8 JUNI 1967	Kjær, Bremen	90	10 JULI 1967	Frieseh	90
8 JUNI 1967	Kjær, Statens	60	10 JULI 1967	Jelling	60
8 JUNI 1967	Prof. Jørgen, I.R.A.L.	90	11 JULI 1967	Schubert, G.I.	90

1959 FIPLV

FIPLV, Fédération Internationale des Professeurs des Langues Vivantes – er en paraplyorganisation for mange internationale sproglærerforeninger med NGO status i Unesco, grundlagt i 1931 i Paris.

Her har Far for en gangs skyld ikke efterladt sig mange spor, men jeg ved da, at det var på en FIPLV kongres i 1956, han fremlagde sin idé om en international tysklærerforening, der skulle rumme lærere og tyskinteresserede fra både øst og vest, og at der i 1965 blev nedsat en komité indenfor FIPLV med Far som formand med dette formål. Det var en vovet sag at sætte Vesteuropa og Østeuropa sammen ved arbejdsbordet, her i Den kolde Krigs tid. Luften var fuld af mistro. Far (og Mor med naturligvis) var til FIPLV møder i 1954, 1956, 1959, 1967 og 1968 og måske endnu flere gange.

Gymnasieskolernes Lærerforening var medlem af FIPLV. I 1967 aflægger han beretning fra delegeretmødet i Liblice ved Prag i bladet Gymnasieskolen. Her i Prag skulle den triennale kongres i Zagreb i 1968 planlægges: *"Kan FIPLV holde til presset? ... efter den sædvanlige varetagelse af beretningerne og optagelse af nye medlemmer, fx DDR, kom man ind i en heksekedel af diskussioner."* Bladet Contact er kun udkommet en gang, og det med seks måneders forsinkelse, og fransklærerne er ved at samle alle i en særlig organisation: *"Denne vordende organisation stillede sådanne krav til FIPLV, at flere medlemsorganisationer (fra franskfaget) truede med at træde ud, dvs. langsomt opløse foreningen, hvis den tog imod dem. ... Forholdene var så alvorlige, at man måtte nedsætte en særlig kommission, der skulle udarbejde federationens yderste tilbud til fransklærerne. ... Tysklærerne, der jo har et særligt balanceproblem mellem understøttelse fra vest og øst, har anmodet FIPLV's præsident om indkaldelse af en komité til dannelse af en verdensomspændende tysklærerorganisation, der jo kun kan have fordel af den oprindelige forening."*

IDV

IDV, Internationaler Deutschlehrer Verband, blev grundlagt i 1968 i Zagreb efter mange års forberedende arbejde. Faktisk begyndte Far allerede at arbejde for sagen i 1954, hvor han holdt oplæg i Goethe-Instituts Pädagogischer Beirat om sin idé om en international forening for alverdens tysklærere.

I Uppsala i 1965 blev der stiftet en særlig komité for at forberede IDV – med Far som formand. I 1967 i München blev det første internationale tysklærerstævne afholdt. Det helt specielle ved IDV var, at det lykkedes at finansiere foreningen med midler fra både øst og vest, DDR og BRD. Georg Saxild: *"På FIPLVs kongres i Wien i 1962 fremsatte han en resolution, "der opfordrede til at arbejde for, at beskæftigelsen med de enkelte sprog blev intensiveret; herved kunne behandlingen af de for tysk specielle problemer komme bedre til sin ret. Ved næste kongres (Uppsala 1965) var forholdene for tysk imidlertid ikke blevet bedre, hvilket medførte, at tysklærere fra Danmark og ti andre lande stiftede en særlig komité under FIPLV med navnet "Komitee Internationaler Deutschlehrerverband" (IDV); det skete den 17. august 1965. I 1967 indbød komiteen, hvis formand var Egon Bork, til det første internationale tysklærerstævne, i München. På FIPLVs kongres i Zagreb (april 1968) var den altoverskyggende begivenhed, at – den 8. april – den internationale federation af tysklærerforeninger, "Internationaler Deutschlehrerverband" (IDV) stiftedes som en fasttømret organisation. Herved kronedes Egon Borks årelange bestræbelser for at forene tysklærere i hele verden i én sammenslutning med held. Bork blev præsident for den nye organisation og var selvskreven til denne post."*

IDV eksisterer stadig i bedste velgående som paraplyorganisation for knap 100 tysklærerforeninger i næsten 100 lande. Far var formand på kongresserne i München 1967, Zagreb 1968, Salzburg 1969, Leipzig 1971, Kiel 1974.

I Kiel i 1973 blev han hyldet og udnævnt til Gründungspräsident. Man kan læse talerne på <http://www.idvnetz.org/publikationen/rundbrief/rb13.pdf>

I blandt Fars papirer ligger et lille orange hæfte, hvor han har noteret alle sine portoudgifter til FIPLV (Vorsitzender des Arbeitskreises für Deutsch) og IDV mellem 1965 og 1968. For hver sum står modtagerens navn.

1969.

VOM 5. BIS 8. AUGUST 1965 IN UPPSALA
KONGRESSHAUS AM ZOO

Beratendes Ausschuss

Dr. Hans-Joachim Lippert, Vorpresident des FIPLV
Dr. Egon Bork, Vizepräsident, Präsident des IDV
Prof. Dr. János Komlóssy, Mitglied, Generalsekretär des FIPLV
Prof. Hugo Engel, Leipzig
Dr. Hans-Joachim Lippert
Dr. Hans-Joachim Lippert

Sekretariat

Wien, August 1968, 7021 Leipzig, Linnestraße 1, 1000 Berlin

Rudolf Zellweger skrev i 1989: "Allerede på en FIPLV kongres i 1954 talte Egon Bork for at grundlægge en international tysklærerforening. Men det kostede ham mange års udholdende anstrengelser, før han kunne blive valgt til den første formand for den nye forening i 1968. Han kæmpede med begejstret hårdnakkethed og med en hel del sammenstød med bestyrelsesmedlemmer, som ikke var besjælet af samme ildhu som han.

Egon Bork var som skabt til at stå på kommandobroen på et skandinavisk krydstogtskib. Hans statur var imponerende og hans ansigtsfarve brunet af vejr og vind, han var altid velklædt. Han var en rigtig selskabsmand. Han var en vellykket blanding af nordtysk grundighed og dansk urbanitet, og dertil kom et musisk sind, en optimistisk natur og et venligt, gæstfrit sindelag."

Elva Stenestad fortalte mig i 1995: "Jeg var med til det forberedende møde i Strassburg og første konference i München i 1967. Året før var jeg og din Far i Salzburg til forberedende møde. Det er en stor fortjeneste at samle øst og vest, Goetheinstituttet og Herderinstituttet. Alle kendte Egon, han havde en stor personlig bekendtskabskreds. Han var et vældig godt bindeled mellem de to parter. Det var rigtig flot, at det kunne lade sig gøre på det tidspunkt (dvs. under Den kolde Krig). Han havde fået samlet nogle gode folk. Han var en virkelig primus motor. Zellweger var tiltalende, der var også en jugoslav, der var alle typer, også en nordmand, der altid drak sig beruset. Det var Egons fortjeneste, at det blev til noget på det tidspunkt. For et år siden mødte jeg folk fra Polen m.m., der med glæde omtalte de første IDV kongresser.

Ingen troede på det, men han blev ved, til det lykkedes. Det var en utrolig arbejdsindsats. Han har haft det dejligt med det! I bestyrelsen brændte ikke alle lige så meget for sagen som din Far. Da den anden konference skulle finde sted i Leipzig, vidste man ikke, om den blev til noget. Sekretæren Sagen var ofte beruset, så der kom ikke noget referat.

Din Mor gjorde hovedarbejdet derhjemme. Hun støttede ham fagligt. Det er ikke én mands værk. Hun skrev og læste breve."

Harald Jacobsen fortalte mig i 1995 om IDVs start og Fars arbejde: "Der var en stærk spænding øst-vest. Alle sagde, at din Far var gal, at han ville sætte øst og vest sammen. Det gyngede hele tiden, man kunne ikke risikere, at nogen sagde noget forkert. Man forenklede det til kapitalismen og de andre. Da vi tog på kurser i DDR, blev de glade: "Wagen Sie sich wieder zu uns?" Vesttyskerne tog ikke derover.

I München: Det var Bork der startede det, med magnetiske evner. Din Far gik op og ned ad gulvet og sagde: "Det skal gå. Det skal gå. Det skal gå." Inderst inde var han en ukuelig optimist. Han var uforlignelig, når dagen skulle blive til noget stort for deltagerne. Han sprang op på et bord foran 1200 mennesker i salen og sagde,

at det var et fredsarbejde. Han holdt bevægede og bevingede taler, han gik så voldsomt op i det. Han var født som præsident, han kunne skue ind i fremtiden. Han var loyal overfor sine medarbejdere. Han tog sig godt af mig, jeg var et grønt blad. Hans temperament var fyldt med iver og energi. Vi troede, det var over evne, men han fik det til at køre. Det er ikke enhver beskåret at få så rigt et liv og så helt et liv som Bork.

Han elskede store møder og festivitas.

Han havde en evne til at samle en gruppe.

Så steg stemningen, den forandrede sig. Han klagede aldrig over, at arbejdsbyrden var for stor, tværtimod søgte han nye områder.

Hans tidsfornemmelse var ejendommelig.

Han sled sig ned på det. Det var en stor sorg, da kroppen gik ned. Han havde så mange planer. Han var så vred på lægerne, da de ikke kunne hjælpe ham.”

Nu er IDV – Internationaler Deutschlehrerinnen- und Deutschlehrer Verband – kæmpestor. Foreningen omfatter 104 tysklærerforeninger i 84 lande.

En sommerdag

En sommerdag i Faxe Ladeplads: Lone og jeg ligger i køjesengene i spisestuen. Vi hører Mor og Far stå op i stuen ved siden af. Mor går hurtigt ud for at tømme potten på toilettet og så tilbage til køkkenet, hvor hun skramler med tingene. Hun laver morgenmad og stikker hovedet ind til os: Op med rullegardinet, ind med lyset: Godmorgen, nu må I gerne stå op. Imens er Far i gang på toilettet. Han har varmet en lillebitte kasserolle med vand, som han bruger til sin barbering. Det tager sin tid med ham. Vi ser lige et glimt af ham i den lange hvide natskjorte på vej tilbage til sovestuen, hvor han tager tøj på. Shorts og skjorte og sokker og sandaler. Vi spiser morgenmad sammen i spisestuen og på lune dage på verandaen. Far sætter pris på en god stærk kop te. Han har eksperimenteret med tesorter og er kommet frem til en særlig Assam(?)te fra Østerlandsk Thehus, der passer til Faxes meget hårde vand. Dertil to stykker ristet franskbrød, gerne formbrød, lagt sammen med en skive rugbrød med smør og et tyndt lag appelsinmarmelade.

Han har skrevet en liste over alt det, han skal nå i dagens løb. Straks efter morgenmaden går han i gang, det vil sige ud i værkstedet, hvor han begynder dagens reparationer. Værkstedet er en rigtig skattekasse af ting og sager, alt ordnet i æsker og kasser med TYDELIG skrift på og på de helt rigtige søm. Høvlebænken bliver lagt på tværs på verandaen, og så bliver der ordnet og banket og gjort ved. Han sidder en tid ved krystalapparatet og lytter og

skruer og rigger antennen til, så lyden går klart igennem. Han arbejder en times tid med ordbogen og skriver en anmeldelse.

Ved 10-1/2 11-tiden går han i badekåbe og sandaler til stranden med bådens årer på nakken. Først skubber han en

bunke sand sammen, så Mor kan ligge med hovedet højt og få den helt rigtige indfaldsvinkel for solen. Han vader ud til båden, Jumbo, og pusler omkring den. Han ror sig en tur. Han går i land igen og går lidt frem

og tilbage. Ofte stopper han og snakker længe med folk, han møder. Lodsén, fisker Davidsén, generalkonsulinde Boserup og andre. Far elsker at gå i vandkanten og lade sig brune. Ved 12-tiden går turen tilbage til huset igen. Mor sætter rugbrød og pålæg på bordet, og vi spiser og drikker et glas mælk til. Kl. 12.30 sætter han sig i en stol i den første stue og lytter til radioavisen. Efter

frokost skal han måske hente nogle søm eller noget andet uundværligt og cykler hen ad Sommervej eller Klintevej. Han konstruerer en verandagulvbræddefagsopløfter. Han læser avisen og et par kapitler i en bog. Måske går han til stranden igen, hvis vejret er godt. Han ror en tur i båden og tager gerne et par børn om bord, der har plaget ham om en rotur. Hen på eftermiddagen kommer farmor gående, langsomt. Hun vil gerne være nyttig, og Mor sætter en pose ærter foran hende, som hun bælger, og en skål kartofler, som hun skræller. Farmor bor til leje i et par værelser på Hovedgaden hos sadelmager Nikolajsen (som arvede alt Fars tøj), men er hos os hver dag. Så bliver der snakket tysk med hende. Mor har aftensmaden parat ved ½ 18-18-tiden. Kød eller fisk og en grøntsag og hvide kartofler og sovs og altid rødgrød med fløde. Når vi har spist, og Mor har ryddet til side – det tager lang tid, går Mor og Far aftentur. Til Flagstangen eller hele Faurbyturen, der varer en time. Om aftenen læser Far. Han hører lige 22-radioavisen, før han går i seng.

Engang i 1950'erne fik naboen Davidséns dværghøns. Fremfor alt en dværghane, der galede allerede fra tidlig morgen. Der var ganske vist et plankeværk mellem vores hus og Davidséns hønsegård, men ikke mange meter. Far optog hanens galen på sin spolebåndoptager og afspillede det for hanen – som så faldt død om.

Far til Margrethe, juli 1944: *"Her på verandaen er der rigt Børneliv. Jeg har lavet en Dukkestue med Køkken og WC (Træk & slip) og der er stor Iver og Jalousi. Hvem maa lege med hvad. Lone er med sine store destruktive Evner udelukket fra Legen, mens Erna gaar op i det med Liv og Sjæl. Den lillebitte Dukke "sidder paa", mens den store hviler paa den røde Sofa. Bare jeg hjemme fik Tid til at lave et pænt Dukkehus. Det er saa nemt, naar man har alskens Ragelse som Isolatorer, Smaastumper Kobbertraad, Cellofanpapir til Vinduer, blaa Crown-Strimmel som Køkkenbordslinoleum osv. osv."*

Dansk Forfatterforening

Far elskede at læse og skrive bøger.

Jeg husker ham fortælle så ivrigt, når han havde læst noget spændende, f.eks. læste han Konrad Lorenz om dyrenes liv, og det optag ham gevaldigt. Han havde studeret fugle og flora – og kunne huske alle navnene – og farvelære og fotografi og perspektiv og stjernehimlen og mytologi og berømte menneskers biografier og nye opdagelser og fortalte os gerne om det hele, dvs. det var faktisk en slags små foredrag.

Jeg ved ikke, hvor mange år Far var aktiv i Dansk Forfatterforening (og foreningen har ikke noteret det). Han var i alle tilfælde formand for F-gruppen (fagforfatter-) i en hel del år. Henning Heyden, hans kollega fra F-gruppen, skriver i 1982: "Mit første indtryk var en statelig mand i sin bedste alder. På én gang vidende, kultiveret og fuld af sjov og humør. ... Den kære forening er i sig selv et paradoks: halvandet tusind super-individualister forenet i en ganske solid organisation, der nok knager, men dog holder. – Realiseret umulighed! Det siger en del om spændvidde, at en mand, der gennem et par generationer har virket i seriøse og velorganiserede sammenhænge, ubesværet kan glide ind i dette kalejdoskopiske miljøes inderkreds.

Han kan sidde tavst lyttende og noterende gennem lange møder, medens vi andre brushoveder tumler i kaskader af ord, roligt afventende den naturlige udmattelse.

For så i det rigtige øjeblik at løse knuderne med nogle få, velovervejede ord.

Det er egentlig ikke væsentligt, at Bork fylder en masse år. Hvad der gør ham speciel, er netop, at han er tidløs, konstant ført á jour, som hans egne ordbøger, af en evigt ung nysgerrighed og åbenhed. – Hvem kan vel som han bruse op i begejstring for noget nyt.

Jeg bliver ofte spurgt, hvorfor jeg gider ofre så megen tid på den uregerlige forening. – svaret enkelt: Fordi der træffer man rigtige, levende mennesker – som for eksempel Egon Bork."

De sidste år

Hvor ville Far have moret sig med at lege med den moderne teknik. Desværre var han lige et tiår eller to for gammel til at opleve IT-systemer, der virker. I begyndelsen af 1980'erne satte Gyldendal ordbøgernes korrektur op på et EDB-system, der hele tiden drillede og brød ned. Det var en plage for ham, og det værste for ham var, at han ikke selv kunne reparere tingene.

I det hele taget var hans sidste år ikke gode. Han kunne ikke forlige sig med, at hans krop ikke ville lege med mere. Han fik smerter, havde ikke lyst til at spise, var træt, tabte livsgnisten. Hvor han led. Når jeg besøgte mor og far i Hellerup, kunne jeg kun ind imellem muntre ham op. Det kunne være, når vi – langsomt – gik en lille aftentur under stjernehimlen, og jeg fik ham til at fortælle om stjernebillederne. Pludselig fortalte han som sit gamle jeg. Men ellers var han bare ked af forfaldet, og af at slutningen nærmede sig. Det var så svært for ham at give slip.

Slutord

Januar 1989: "Kære Far! Du var udstyret med en mængde gaver og talenter, og du forstod at udnytte dem. Du var musikalsk, hittepåsom, energisk og arbejdsom. Du havde glæden ved musikken og glæden ved de store malere. Du havde glæden ved at gøre et stykke arbejde færdigt, ved at få tingene til at virke, til at gøre gavn, gøre nytte, virke rigtigt. Du havde glæden ved at arbejde sammen med andre, en enkelt, en kvartet, en kvintet. Du var den store pædagog, det er der utallige vidnesbyrd om.

Og det var ikke kedelig pædagogik, nej det var både sjov og lærdom på én gang.

Du var også et legebarn med konstruktiv legegælde. Du kunne sidde og improvisere.

Jeg synes, min Far var en stor mand, en mand med et fuldt og rigt liv. Selv om du var skabende, kreativ, næsten kunstnerisk i dit

virke, elskede du orden. Legendarisk var ordenen i dine skuffer og på dit værksteds hylder.

Hvis jeg skal finde et ord, der bedst dækker min Far, og det er ikke svært, selv om mange ord vælder frem, ligger arbejdsglæden, livsenergien mig nærmest på tungen. Men ordet glæde sejrer, for egentlig var hans liv en eneste række af glæder: Lige fra han som lille dreng opfandt sin egen violin med en cigaræske og nogle tråde viklet omkring: Glæden ved musikken. Glæde og spænding ved at se om tingene lykkedes. Glæden ved udfordringer, glæden ved at arbejde med udholdenhed hen imod et mål.

Jeg er glad for, at Lone og jeg ikke var hans eneste børn. Der var også 45 års elever, børn og unge og voksne, der nød godt af hans enorme faglige viden og hans indlevende pædagogik. Han tegnede de tyske verber på tavlen, så man så bøjningerne for sig og aldrig glemte dem.

Han levede i en indbygget, næsten medfødt, konflikt, familiemæssigt set, mellem Sønderjylland (hans Far) og Rhinlandet (hans Mor), men han overspillede konflikten ved selv at sammenkalde alle de tyskundervisende nationer til den internationale tysklærerforening, IDV, som han grundlagde i 1967 efter mere end ti års forarbejde. Det har ikke altid været let at have kærlighed til tysk sprog og kultur i dette land, men Far var en af dem, der byggede bro.

Tilbage til glæden: Den var der ikke meget tilbage af til sidst. Det er lidt svært for os at sætte os ud over de sidste fire-fem års sygdom og tilbageskridt. Han svandt ind og tabte i arbejdsevne og energi år for år. Det stillede store krav til Mors enorme kærlighed og tålmodighed.

Egon Borch in memoriam

Den 6. januar 1989 afdik lektor Egon Borch ved døden i en alder af 87 år. For mange vil han være kendt som ordbogsredaktør af Gyldendals røde Tysk-Dansk og Dansk-Tysk ordbogsserie, oprindelig Kaspers. Efter dennes død fortsatte han udgivelse af det ene oplag efter det andet, ajourført og forbedret (nu i 12 udgaver). Men ikke så mange ved, at hans interesser strakte sig langt ud over laget tysk i 30'erne og 40'erne, da han var faginspektør i engelsk og tysk ved Københavns Fortsættelseskursus, kom han i forbindelse med mange sprog lærere, og i 1938 var han sammen med skoleinspektør Rebekka Rasmussen og rektor Christian Nielsen medstifter af Sproglærereforeningen (nu: for Københavnsområdet).

Han var i mere end 30 år medlem af bestyrelsen og var foreningen en god støtte. Som formand for Gymnasiallærernes Tysklærerforening var han med til at skabe samarbejde mellem folkeskolen og gymnasieskolen på sprogundervisningsområdet, et samarbejde, der indtil da havde skortet på. Som organisationsmand formidledes han også danske sprog læreres samarbejde med internationale FILPLV, Sønnenbergsforeningen og den af ham selv stiftede IDV.

På sprogundervisningsområdet var han en foregangsmand, syslede tidligt med stråleoptager, den senere håndoptager, og en forløber til overheadprojektor, ligesom han var med til at indrette det første sproglaboratorium i København.

Kort sagt, han var initiativrig, inspirerende og igangsættende – god til at sætte andre i sving, medens han selv kastede sig over det næste nye. Vi er mange, der inden for sproglærerkredse har meget at takke ham for.

Æret være hans minde.

Wilhelm Jespersen

Karl Erik Jørgensen

Stamtavler

Dette afsnit indeholder tre stamtavler.

- 1) Familien Bork regnet ud fra 1. generation født omkring 1760. En ren sønderjysk familie, Hans og Søren Borks gren. Stamtavlen slutter med 5. generation, som er min far, Egon Bork, født 1902.
- 2) Familien Fischer beskriver Lina Borks, født Fischers, familie. Lina var min fars mor. Hendes familie levede i Rhinlandet i Tyskland. Lina kom til Danmark i 1900, hvor hun giftede sig med Hans Bork.
- 3) Familien Nissen regnet ud fra 1. generation født omkring 1760. Også familien Nissen er en ren sønderjysk familie. Meta Nissen var mor til Hans og gift med Søren Bork. Stamtavlen slutter med 3. generation Nissen, født omkring 1840/1860.

Bork stamtavle

1. generation Bork, født omkring 1760

Jesper Nielsen Bork, hyringsmand på Bøjsnap (Søren Borks farfar)
www.jelsroy.dk: Jesper Nielsen Bork, gårdmand på Havrebjerg i Ørsted sogn.

Jesper Bork gift med Karen Johansdatter (Sørens Borks farmor)

Michael Hansen Bruun (Søren Borks morfar)

Cathrine Lauritsdatter (Søren Borks mormor)

2. generation Bork, født omkring 1790/1800

Hans Jespersen Bork, født 1791 i Jels (Søren Borks far)
købte Bøjsnap 1820 på tvangsauktion
gift 18.8.1821 med Margrethe Bruhn

Margrethe Bruhn (Bruun), født 1800 i Jels (Søren Borks mor)

3. generation Bork, født omkring 1820/1840

Søren Hansen Bork, født 14.10.1841 i Jels, død 16.6. 1891 i Vindinge

Søskende:

Søren Hansen Bork var den næst yngste af 11 søskende. Fire af dem døde som børn.

Jesper Hansen Bork, født 17.1.1823, død 1878, gift med Kathrine Hansen

Barn: Hans Jespersen Bork født 11.10.1858, gift 1885 med Marie Lauesen, Brørup.

Barn: Anne Marie født 23.9.1860, gift 1885 med Christian Kongsted, familiehistoriker, overtog Bojsnap, solgte Bojsnap i 1890, senere gård i Langetved.

Niels Bork, født 19.3.1825, død som ung.

Anna Marie Bork, født 19.9.1827

Johan Bork, født 9.8.1828, død 3.3.1832

Cathrine Marie, født 27.4.1831, død 3.5.1831

Johan Hansen Bork, født 15.3.1832, død 3.10.1908 i Roved, Andst sogn, boelsmand i Roved, gift med Anne Kirstine Nielsdatter, en søn.

Peter Hansen Bork, født 5.1.1835, død 9.19.1836

Peter Bork, gårdmand i Molby, født 9.6.1837

Cathrine Marie, født 5.6.1840

Søren, født 14.10.1841, død 1891

Jens Bork, født 9.4.1844, lærer i Holsted, gift med Ane Kathrine Frederiksen, 10 børn. Jens deserterede fra preusserne i 1864: "hellere en kugle for brystet end sværge til preusserne."

Han var lærer i Holsted, nord for den gamle grænse, og var stifter af den lokale sparekasse. En søn blev lærer i Vestjylland, en anden maler. En sønndatter var gift med G. Stougaard Nielsen, familiehistoriker.

4. generation Bork, født omkring 1870

Hans Sørensen Bork født i Anslet 22.12.1872, død 1945

Døbt i Fjelstrup kirke 1.1.1873. Faddere: Gårdmand Peter Bork, Molby, Jes Clausen Jacobsen, Anslet, Kirstine Marie Nissen, Branderup.

Gift med Lina (Caroline Louise) Fischer april 1901 i Kolding, født 2.9.1878

Peter, Margrethe og Holger Bork, tre søskende, ved Peter og Mariæ guldbryllup i Kolding i 1948. Margrethe er 80 år. Hun blev aldrig gift og fik heller ikke en uddannelse. En årrække var hun leder af et kvindehjem i Gentofte, og i mange år var hun selskabsdame hos forskellige fine damer. Peter er 79 år. Han blev uddannet maler i Kolding og var en meget dygtig og meget kreativ håndværker. Han lavede skoletavler og fik patent på dem. I flere årtier brugte de danske skoler kun Borks tavler, Kolding. Holger er 67 år. Han kom i

journalistlære på Roskilde Tidende og blev senere (ene)redaktør på Lolland-Falsters Folketidende

Hans Borks søskende:

1. Margrethe Bork født 16.4. 1868, død 1962

Margrethe havde skiftende ansættelser som selskabsdame og husbestyrerinde, bl.a. hos pastor Glahn i Store Heddinge.

”Provsten var lidt fo’relsket i mig,” sagde hun senere. Derefter hos fru kommandørinde Gløersen og fru birkedommerinde Jespersen. Hun lærte at binde bøger ind, men kom ikke til at ernære sig som bogbinder. Hun ledede plejehjemmet Solhjem i Gentofte i en årrække. Holger sagde om hende: ”Hun havde et tjenende sind.” Hun elskede sirlighed og orden. Hun blev aldrig gift, men dog forlovet med en huslærer hos den russiske gesandt i København.

Fars mange breve til Margrethe fra slutningen af 1920’erne til begyndelsen af 1940’erne er en af mine bedste kilder til hans liv.

Margrethe Bork

2. (Nis) Peter Bork født 16.11. 1869

gift med Marie Steffensen født 1878

Barn: Anne-Margrethe født 9.8. 1900 gift 1930 med Christian Ræbild
 Barn: Hanne født 26.4. 1932
 Barn: Knud født 11.12. 1933
 Barn: Annemarie født 29.4. 1943
Barn: Otto født 9.12. 1901, landmand, ugift, død 1981
Barn: Anne Helene, død som lille af difteri
Barn: Carl født 14.1. 1904, købmand, tavledirektør, gift med Jutta Dencker, Odense
 Barn: Bente, gift med amerikansk officer
 Barn: Ole
 Barn: Claus
Barn: Inger født 17.8. 1906 gift med Anthon Olsen, bankmand i Esbjerg
 Barn: Elisabeth født 14.12.1936, gift med Stig Christensen
Barn: Steffen født 11.5. 1910 gift med Erna Andersen
Barn: Marianne, gift med Annemarie Ræbilds eksmand, Carsten, klinikassistent

Far om Peters børn: "Otto blev uddannet som landmand, var i Argentina nogle år, fik malaria og kom syg hjem. Han var en enspænder, han havde ingen stadighed. Han døde ugift.

Carl blev uddannet som købmand i Roskilde, var ude at rejse nogle år og kom så hjem for at hjælpe Peter med forretningen. Carl havde forstand på penge, det havde Peter ikke. Carl giftede sig med præstedatteren Jutta Diemer."

Inger blev gift med Anton Olsen, der var bankmand i Esbjerg. Jeg har truffet hende hos Anne Margrethe Ræbild. En dag for et par år siden, da jeg kørte i bil med Lone, min søster, blev hun ringet op af Inger, der ville høre noget om familiehistorien. Jeg fik telefonen og kunne vist nok fortælle Inger, hvad hun efterlyste.

Far: "Anne Margrethe blev uddannet som sygeplejerske. Hun kom meget på Tagensvej hos mine forældre, da hun boede som sygeplejeelev på Bispebjerg Hospital. Hun giftede sig med Christian Ræbild, og de blev forældre til Hanne, Knud og Annemarie. Far var fadder for Knud. Christian var cand.teol. og cand.mag. og underviste først på Randers Statsskole. Siden blev han rektor på Johannesskolen på Frederiksberg." Min søster Lone gik i gymnasiet der.

Peter Bork:

Holger skrev: "*Min ældste bror hed Nis Peter, et navn, der stammer fra hans morfar på Rundbjerg. Hans natur var omtrent som Hans' – altid at ville lave det bedste, selv om han satte penge til på det. Han var oprindelig maler og senere opfinder og fabrikant af de matte skoletavler til erstatning for de blanke linoleumstavler. Han var heller ikke sælger af natur. Der kom først gang i sagerne, da hans handelsuddannede søn Carl blev hans kompagnon. Borks Patenttavler stod der på et lille rundt skilt i højre hjørne. Peter var på valsen. Hjemme i Kolding igen sagdes det, at han var egnens bedste maler.*

Peter var meget afholdt, et selskabsmenneske, en patriark, der sørgede godt for sine børn. Var der penge skulle der festes. Ingen gik forgæves, hvis de skulle have et lån. Blev ind imellem snydt, for han troede for godt om sine medmennesker og var tunghør."

Far fortalte: "Peter kom i malerlære og drog på valsen Italien rundt og til München. Han var med til at male og dekorere operaen eller rigsdagen i Wien. Han arbejdede for arkitekten Theophilus Hansen. Peter var meget opfindsom. Man sagde, at han var den dygtigste i Kolding til at male. Hans kone Marie havde en stor medgift, og Peter tjente mange penge,

men han brugte også mange penge. Han gik meget i byen og gik på værtshus. Peter var et rigtigt familie- og slægtsmenneske. Han var patriarkalsk, ingen skulle mangle noget. Marie og han mistede en lille pige, Lene, på fire år og sørgede over det.

Hos Marie og Peter fik man altid herlig mad, andesteg, rødvin, god frokost. De holdt store fester og var meget trofaste.

Borkerne var fantasifulde. Peter var det mest afholdte menneske i Kolding. Var der penge, blev der gilde. Man kunne pumpe ham for penge, hvis man ville. Han var utrolig pligtopfyldende. Nogle benyttede sig af ham på grund af hans tunghørhed. Han var det sødeste menneske. Han var en stor spekulant. Desværre udnyttede hans konkurrenter ham på grund af hans døvhed. De gik med ham på Saxildhus, og der fik de ham til at bruge mange penge. Peter var flot, kunne hitte på, var fantasifuld.

Peter kom ofte til København. Han kom på besøg på Tagensvej og så på dørfyldningerne. Han var iført fipskæg og hat med skrån puld. Han var ikke helt tilfreds. Næste dag kom han igen og lagde bladguld i alle fyldningsrammerne.

Han var den bedste maler i hele Sønderjylland. Han lovede et stakit færdigt til pinse. Han stod selv med sine svende pinsemorgen – iført sit fineste søndagstøj – og malede det, så det var færdigt til pinsegudstjenestetiden.

Han var impulsiv, en selskabsmand, han elskede at være i centrum og give en omgang. En rigtig gentleman i sin påklædning, hans fipskæg var altid fint studset.

Han var opfinder af Borks tavler, der blev lavet til Skagens folkeskole, og i nogle årtier brugt på alle folkeskoler. Efter flere år ville han gerne have den første tavle tilbage fra Skagen; men det ville de ikke, det var den for god til. "Borks patenttavler" hed de, men der var ingen patent."

Far om Carl Bork: "Når han så én, der gjorde noget rigtigt, f.eks. rakte hånden ud på cykel, gav han ham en ti'er. Det kribler i mig for at gøre det samme. Carl var den mest initiativrige af søskendeflokken."

3. Anders Bork født 27.12. 1875

gift med Kirstine født 20.8. 1884

Barn: Carla født 12.2. 1906 gift med E. Andersen

Barn: Anna-Sophie født 23.9. 1928

Barn: Rudolf født 10. 1934

Barn: Helene født 8.7. 1915

Anders Bork var i lære som maler. Han drog på valsen som sine brødre og blev ansat år 1900 i Peters malerværksted i Kolding. På pensionatet fandt han sin senere kone Christine (Kirstine). Han støbte og malede tinsoldater til Peters børn. I sine sidste år var Anders ansat ved Lollandsbanens malerværksted i Maribo.

Både Anders og Peter Bork var angrebet af tyfus som små. Det medførte mellemørebetændelse og tunghørhed, som især Anders led meget af.

"Han var en rigtig håndværkertype," sagde Far. Han klarede sig, fordi han lejede værelser ud i sit hus. "Datteren Carla spillede uafsladelig "Nonnens bøn"."

4. Holger Bork født 22.8. 1881
gift med Ingefrid født 1.11. 1887
Barn: Gunhild Bork født 18.7. 1912,
redaktør på Lolland-Falsters Folkeblad
Barn: Søren Bork født 25.12. 1914/5/6
gift 1 med Bodil Hansen
Barn: Jens Bork
Barn: Merete gift med

Martin

gift 2 med Else Marø
Barn: Susanne gift med

Jens Lintrup

Barn: Claus født 1975
Barn: Charlotte

Barn: Ole Bork født 8.1. 1918, redaktør på Lolland-Falsters Folkeblad,
gift med Inga

Barn: Kirsten født 27.5. 1947 gift med Robert McLaren
Barn: Sara Bork McLaren Young

Barn: Anders Bork født 25.10. 1949

Barn: Troels Bork født 14.6. 1926, udvandret til USA 1957

gift 1 med Esther Jensen

gift 2 med Florence

Barn: Heather

Barn: Bjørn Holger Troels

Ole, Gunhild med Troels og Søren Bork

Holger Bork tog præliminæreksamen ca. 1897 i Roskilde. Han kom i lære som smed i Jordkær (Hjortkær), og kom derefter på Polyteknisk Læreanstalt i København. Han skrev en kronik om Sønderjylland til Politiken og fik tilbud fra Edvard Brandes om at blive ansat der. Holger tog tilbuddet som en kærkommen lejlighed til at slippe ud af ingeniørstudiet. Han var egentlig ikke håndværker, sagde Far. Men det blev til en elevstilling på Roskilde Tidende, et venstreblad. Eleven blev straks redaktionsassistent. I 1911 sagde han sin stilling op og rejste til London og Paris. På en café i Paris traf han digteren Sophus Clausen, der sagde, at han netop trængte til en redaktør. Clausen ejede Lolland-Falsters Folketidende, som han havde arvet fra sin far. Men han ville hellere digte og bo i København og i udlandet og tilbød Holger stillingen. Og han tog den.

Holger var en venlig og jovial mand, som kunne lide at gå på café, og som var galant over for damerne, sagde Far.

Gunhild Bork husker store vinregninger. I 1911 var der 3000 abonnenter af LFF.

Gunhild: "Holger havde en båd og sejlede Fyn Rundt med mig. Han var damernes ven, gik på Fønix og havde en alvorlig affære med min lærerinde, som måtte flytte fra Nykøbing. Holger lignede Meta en hel del. Han var selskabelig, men kunne også lide at være alene. Han havde gode forbindelser og hjalp mange i familien. Han var venstremand. Han frarådede mig at blive journalist. Så fandt jeg selv en læreplads på Sorø Avis. Der fik jeg en god journalistuddannelse."

Båden blev finansieret af Hans og Lina.

5. generation Bork, født omkring 1900

Hans og Lina Borks søn Otto Egon Bork, født 7.11.1902

Gift 18.3.1937 med Grete Juel-Hansen, født 31.10.1916

Harry Otto Fischer

Lina Borks familie

Hans Bork gift med Lina, født Luise Caroline Fischer 2.9.1878

Linan mor: Emma Berger 1838-1883. Emmas søster Bertha gift med Julius Engels. Emma gift 1861 med Friedrich Fischer. Hun døde, da Lina var fem år.

Linan far: Friedrich August Fischer 1835-1895, født i Lüdorf bei Dabringhausen. Han gik rundt på egnen Lennep for at indkøbe hjemmevævet lærred, som han solgte videre til forretninger og fabrikker. Han døde, da Lina var 17 år.

Far om sin morfar Friedrich: "Han var lidt halvskaldet, lille, lidt pyknisk, meget emsig. De var solide pligttro borgere."

Emma og Friedrich Fischers børn:

Hugo 1862-1886, død af tuberkulose.

Johanne 1864-1905, gift med Emil Windisch 1852- ,

børn: Max 1891- og Emmy 1893- gift Krauss

Paula/Pauline 1869-, gift med Heinrich Klein,

barn: Margaret gift Hönneknövel, datter Hanna

Helene 1867-1868

Hermine 1871-, gift med Eylmann,

børn Lissi 1900- , Hanni 1907- , Erwin 1909-

Martha 1873-, gift med Friedrich Meermann,

3 børn bl.a. Erwin 1897-, Elisabeth 1910-, Friedel 1899-

Otto 1876-, emigrerede til Laredo, Texas. Gift i USA med Jessie Ann,

børn: Harry Otto gift med Maggybelle, Jessie Ann gift Womble (datter Rebecca Ann), Martha gift Titus (søn Donald Winston).

Jessie Ann

Far: "Otto udvandrede tidligt til Laredo i Texas, hvor han blev revisor, fik eget firma og blev amerikansk gift. Hans søn Harry Otto var med i 2. verdenskrig, flygtede fra fangenskab i Japan, 40 dage om at nå til kysten. Senere blev han leder af Ford Belvoir i Virginia." Han var udstationeret nogle år efter krigen i Tyskland. Her besøgte Mor og Far ham. Det vil sige: Selv var han ikke hjemme, men hans kone og lille datter var der. Den lille pige troede, at Far var hendes far, så stor var ligheden mellem de to fætre, Harry Otto og Egon.

Luise Caroline/Lina 1878-1955, gift med Hans Bork, barn: Otto Egon

Fire søstre Fischer fotograferet omkring 1905: Forrest Paula og Hermine, bagest Martha og Lina.

Paula og Heinrich Klein havde kro i deres hus i Burg an der Wupper foruden forretning og bagerbutik. Huset var bygget ind i bjergvæggen. På facaden står: "Schwenkwirtschaft von Heinrich Klein" og på skiltet foran: Wein Liköre Korn (snaps).

Far: "Lina boede hos sin gifte søster Paula og hendes mand Heinrich Klein og hjalp til i deres kro og dagligvareforretning. En dag – en søndag? – kom Hans forbi. Hun serverede for ham, og de kom i snak." Han faldt for hendes store brune øjne. Hun faldt for den lyse Hans fra det høje nord. Lina blev omplantet til Danmark, til Kolding lige nord for Kongeåen. Far: "Det var en tragedie, at Lina kom til Danmark. Hans' mor hadede tyskerne. Hun udtalte fonetisk T helt rent. Hendes had skulle gå ud over den 21-årige pige. Lina anede intet om krig og lignende, og hun led under svigermorhad, hun blev fladtrykt af den energiske og naturligt hadefulde kvinde. Dertil kom, at Lina blev ved med at tale tysk med sin mand og søn. Det virkede udfordrende på denne rappenskralde. Meta rev gulvkluden fra Lina og sagde: "Sådan gør man ikke. Og så ned på knæ." Meta var blevet taktløs af omstændighederne. Hun havde dannebrog liggende på kistebunden i Sønderjylland. Meta var en skrap dame, det var hun overfor alle, men Lina følte nok, at det særligt gik ud over hende. Måske var det Metas skyld, at de blev udvist. Hun var taktløs. Det var utrolig hårdt for familien, og især for Søren, at komme til Danmark som flygtninge. Han rejste fra by til by for at finde et arbejde som lærer, blev syg, fandt endelig et arbejde i Vindinge udenfor Roskilde, var dødssyg og døde, kun 49 år gammel. Alt dette bebrejdede Meta sin nye tyske svigerdatter uden at forklare sig nærmere; men Lina følte at hun var ildeset." Far fortalte mig i 1983:

"Linas søster Paula var gift med Heinrich Klein, som havde et idyllisk og smukt beliggende hus i Burg an der Wupper. De havde en rød dagligstue. Om søndagen blev køkkenet lejet ud til bageren Herr Breckerfeld og hans to sønner i tyverne. Det var dem, der talte Burgerplatt, hjertesproget, som min afhandling drejer sig om. De bagte symbolet på Burg: Burger Brezeln, som sædvanligvis var ca. 15 cm brede, ikke søde, ikke salte, men ellers af vidt forskellig størrelse. Vi (Far og hans forældre) fik sendt en kasse Brezeln til Danmark hvert år til jul. Jeg har tit dypet min Brezel i min kakao. Der var fårekylninger i bageriet, som hele tiden peb. Dér lærte jeg fårekylningernes tale – og den fik jeg repeteret i Gambia i 1981! Der var særdeles hyggeligt i bageriet, det minder om Dickens' "The Cricket on the Wall"! Heinrich solgte cigarer. (Jeg har stereoskopbilleder i en af hans cigaræsker.)

Lina og Hans

Der var også en lille restaurant i huset, hvor jeg tappede øl, "Bergischer Löwe"! Det var nede i kælderen, for restauranten lå på en skrænt, der hældede 45 grader. Fra disken gik der et rør ind i bjerget, hvor der lå øltønder. Det var kulsyrepatroner, der trykkede øllet op. Kulsyre blev sat ind i tønden for oven, der gik rør ned i, øllet kom ud af haner i disken. Øllet blev tappet i masser af Henckel-Krüge, ½ liters. Studenterne skulle drikke en liter ud på én gang. De lavede Nagelprobe, dvs. vendte kruset med bunden i vejret på en finger. Var

neglen våd, måtte studenten drikke endnu en liter øl. Emmy bar mange krus med to hænder om søndagen, hvor der var mange gæster.

Desuden var der en lille blandet landhandel i Kleins hus. Der blev solgt blyanter, skrivehæfter, alt til husholdningen, brød. Der var en klokke, klingelingeling på døren. Paula havde vindue i køkkendøren, hun gik ned ad et par trin. Hun blinkede med øjet og ekspederede bl.a. skolebørn fra den anden side af gaden. Der var en vægt med lodder. Mange kunder var småkårsfolk, der fik henstand, når de ikke kunne betale. Butikken gik ikke særlig godt, fordi tante Paula var så god. Hun var også meget livlig, ret slagfærdig og meget godmodig over for de fattige. Om søndagen blev der stegt en stor steg."

Far blev grebet af organisationsiver, da han så skuffen med skriveredskaber. Han ordnede hæfterne efter farve og størrelse. "Ih, hvor var jeg glad for at kunne ordne hæfterne, det er en medfødt mani."

Heinrich Klein var en mærkelig mand. Han var ovenud begavet, han advarede tidligt Far mod kejser Wilhelm og sagde, at det nok ville ende med krig. "Det var forfærdeligt, at kejserdømmet omgav sig med så megen virak," sagde han. Heinrich følte sig højt hævet over alle andre. Han var klogere og mere eftertænksom end nogen, Far har kendt. Han blev søgt af indbyggerne i Burg som en slags sagfører, han var byens ubetalte jurist. Skarp, kritisk forstand. Han døde før 1914 og kom aldrig til at se krigen, som han havde spået. Far skrev i 1984: "På 1. sal i gæstesuiten (bryllup, jubilæum osv.) stod et Hupfeld mekanisk klaver i lyst træ. En bælg sugede luft gennem en meterlang hulrække; hvert hul svarede til en tangent. Der sattes ruller af stærkt papir ind, og – tryk på knappen – sugedes der gennem hullerne i strimlen luft ind, der udløste en eller (især) flere tangenter. Rullerne var indspillede af dygtige klavertævere, så marchen lød vældig flot.

Øl- og vinkælderen var bare en fortsættelse af udskænkingsrummet inde i bjerget. Her lå så ølfadene med kulsyrepress fra "flasker" med komprimeret "luft". Øllet var koldt (absolut nødvendigt: "gepflegte Biere") og højt skum i glas eller (næsten altid) krus, endog Stiefel på 1½ l. På anden sal (i plan med bjergskrånningens niveau) Brezel-bageriet (Breckerfeld u. Söhne), der i kassevis sendtes til vidt og bredt."

Paula og Heinrichs datter Margaret oplevede verdenskrigens udbrud 1. august 1914, mens hun var på besøg i Danmark.

Heinrich havde besøgt Danmark. Hans nevø blev ansat hos Hans Bork i Randers i elektrikerlære. Det var i 1905-06. Han havde en fonograf med, en forløber for gramfonen. Det var en tragt, med en stift i den anden ende, en cylinder blev sat på og trukket op, deri var der riller. Det var en Edisonfonograf. Derpå var Den glade Enke. Nevøen havde flere rør af den slags med Wieneroperetter. Efterhånden blev cylindrene slidt op. Far var "vanvittig interesseret".

Linas søster Johanne rejste til Kolding i 1902 for at bistå ved Fars fødsel. Hun døde tidligt af tuberkulose.

Emil Windisch var almindelig formand i et garveri i Wermelskirchen. De boede aldeles dejligt på en 1. sal i Wermelskirchen, hos en fabrikant af vævemaskiner. Alle maskinerne var af træ af mærket Fleischer. Windisch var fra Sachsen, han talte lidt saksisk. Han var fredelig, troskyldig. Han blev barberet hver morgen af en barber, der kom på besøg i huset. En rigtig barber, der fortalte historier, en byavis. Far var meget interesseret i processen.

På loftet på 2. sal havde de et badekar af zink! Det var siddekropsformet, så at vandmængden var mindst mulig. Det varme vand blev hentet i køkkenet. Bagefter blev det brugte vand hældt ud i rør på taget. Man lå og gyngede i det badekar, og det var en effektiv udnyttelse af vandet. I køkkenet var der en kobberpumpe til vandet, for der var ikke rindende vand.

Johanne og Emil Windisch var forældre til Emmy og Max. Max (født 1891) blev bestjålet for hele sin bagage på Hamburgs banegård, da han skulle udvandre til USA. Det var 10-15 år, efter at hans morbror Otto var udvandret. Otto hjalp Max i gang. Fars hund blev opkaldt efter Max. Max' kone var af meget fin mexikansk hvid familie, men hun var meget syg. Hun havde et spansk navn. Han havde meget besvær med at betale lægeregningerne. Deres søn hed Max Emil Windisch, og var altså opkaldt efter sin far og farfar.

Emmy passede sin far i Wermelskirchen, da Johanna var død. Emmy var meget selvstændig. Der boede Lina og Far også ofte. Udenfor var der et smukt lindetræ. Under træet var der borde og bænke, der sad man i den bedøvende duft om aftenen. Der lærte Far, at man ikke skal fotografere i modlys!

Linas søster Martha var svagelig. Hun var blevet forkert vaccineret som barn, og hun led hele sit liv deraf. Sygdommen påvirkede kirtlerne. Hun blev gift med Meermann, som var pakhusforvalter hos en fabriksejer i Eschbachdalen. Fabrikanten hed Keller, maskinen hed Hammer, og fabrikken hed derfor Kellerhammer. Den var en af kilderne til Solingenknivfabrikationen, der blev verdensberømt.

Eschbach er en biflod til floden Wupper, med meget vand i. Vandet blev opdæmmet å la Råd vad. Vandkraften blev brugt til knivfabrikation. Far blev miljøaktivist allerede som 10-årig, fortalte Far mig. I Wuppertal, hvor flodvandet blev udnyttet til garverier og farverier, var floden allerede stærkt forurenet i 1907. Men Eschbach var derimod ren og klar, og Far legede og byggede dæmninger der med de andre børn. Floden hedder die Eschbach, og dette har Far drøftet med prof. Hammerich.

Martha og hendes mand havde tre børn, heriblandt Elisabeth og Friedrich, kaldet Friedel. Linas søster Hermine var større, højere, mere klodset end de andre. Hun blev gift med en (efterhånden) sindssyg, delvist lammet mand, Eylmann. Sønnesønnen har studentereksamen med udmærkelse, men er også sindssyg. Eylmanns boede i Velbert i én stue, de havde en butik. Stuen var køkken og stue i ét. WC over gården med porcelæn, hvor Far sad og frøs. Butikken hed "Kurz-und-Weiss-und-Wollwaren". I forretningen blev der solgt knapper, slør, tørklæder m.m. Der blev trykt en kalender til kunderne hvert år, den blev også sendt til Danmark. Loftet var dækket med porcelænskvadrater med forgyldte lister ind imellem. Hermine var dygtig, det var en god forretning. Hun snakkede meget med kunderne, hun så troskyldig ud, talte lidt læspende, hun snakkede uden lige. Eylmann var oprindeligt handelsuddannet, han stammede fra Krautsand ved Elbens udmunding. Eylmann sad i døren og var sørgmodig over, at preusserne havde taget Hannover (som hans hjemby hørte til)! Eylmann blev båret op i seng hver aften af Hermine og børnene. "Hermine var et jern."

Den ældste datter Lissi lignede sin Mor af ydre og var meget hjertelig, hun forærede sine ernæringskort væk. Selv sultede hun og måtte på hospitalet for at blive ernæret. "Hun havde ingen selvopholdelsesdrift, alting forærede hun væk." Far forstod som lille kun lidt af alt dette.

Eylmanns søn Erwin blev teknisk tegner. Datteren Hanni var en af familien Borks gæster på Tagensvej i 1930'erne. Hun kom til Danmark for at finde arbejde i huset. Hun blev gift med

Hans, Erna og Lina

Werner Sachs. De fik to drenge, Jürgen og Henning. Sachs blev indkaldt som soldat under 2. verdenskrig og døde snart. Hanni fik en lille stuelejlighed længere ude på Tagensvej 183. Hvad mon hun levede af? Fandtes der soldaterenkeløn? Farmor og farfar havde ikke penge til overs. Måske hjalp far hende med huslejen? Hun og drengene kom tit om søndagen hos farmor. Jeg husker de to sløve drenge, især den ældste virkede helt åndssløv. Mon de overhovedet var raske nok til at komme i skole? Kunne de tale dansk? Omkring 1950 sørgede far for, at de kom på særlige drengehjem. Han blev nok deres værge. Jeg kan huske, at vi besøgte Jürgen på et børnehjem et sted ved Isefjorden.

Nissen stamtavle

1. generation Nissen, født omkring 1760/1790

Nicolai Christian Nissen født 14.3.1758 i Hausted, Rolsted sogn, død 23.3.1835 i Bjolderup Kro (Metas farfar)

Mette født Nissen 22.4.1769 i Raved, død 15.11.1847 i Bjolderup Kro (Metas farmor)

Christian Christensen Toft født i Øbening 1791, død 1830 (Metas morfar)

Anna Madsdatter født 1787 i Goldbæk (?), død 1818 (Metas mormor)

Nis P. Nissen og hans kone Helene

2. generation Nissen, født omkring 1810

Nis Peter Nissen, født i Bjolderup 15.11.1803, Rundbjerg, død 10.1.1898 (Metas far)

Brev fra Christian Nissen: *"Hvad jeg husker om Bedstefader N.P.Nissen. Han har haft en Gaard i Lund vor Mette er født jeg tænker ogsaa Anne gift Høeg og resten er født paa Rundbjerg, da han kom til Rundbjerg fortælles det at der var Lyng helt op til Vinduerne og i de gamle Alkover var der Græstørv i Bunden som var fulde af Snoge. Bedstefader N.P. Nissen har været Dragon i Aarhus og det var han meget stolt af, han var jo en lille bred fireskaaret Mand saa han skal nok have siddet godt i Sadlen. Han talte meget om sin Soldatertid til os Børn. Jeg var sammen med Bedstefader i 6 Aar – og jeg tror godt jeg kan sige jeg var hans Dreng. Jeg plejede ham de sidste Aaringer. Jeg løb hans Ærinde og jeg skulde klæde ham af og paa den sidste Tid og jeg fik mange Historier af ham om Aftenen naar Mørket begyndte at falde paa. Jeg skulle ogsaa arve hans Kniv og det var meget dengang. Han havde ogsaa i sit gamle Skatol en Kage eller et Æble til mig og det blev altid skrællet med den Kniv. Han døde en Dag om Formiddagen mens vi var ved at tærskke. Jeg kørte Hestene – der kom Bud efter Fader og han raabte Prrr og saa løb han ind det gjorde et stort Indtryk paa mig at Bedstefader nu var død."*

Anna Helene Toft, født i Øbning 28.1.1817, død 18.7.1896 (Metas mor)

Holger Bork skrev om Helene og Nis Peter Nissen:

"Min mor er af gammel sydslesvigsk bondeslægt og født i Burkal sogn. Min mormors pigenavn var Helene Toft og hun var af et lidt finere "slaw" – forekom det mig. Morfar var virksom og altid i aktivitet, ikke ked af forandring. Han købte senere en gård i Aabøl lidt nordvest for Toftlund. Til gården, der lå ved en korsvej, hørte en landevejskro, hvilket var til nogen fortrydelse for mormor. Men morfar drev den efter strenge principper. Der var ikke megen lokal søgning. Hvis det hændte, at en gæst havde fået "nok" af punser, sagde morfar – Såa, nu har do vist faa 'n nok. Do ka vist it me 'r tø 'ste aa saa faar do it me 'r.

Mine bedsteforældre havde ikke garden og kroen i mange år, så købte de to mindre gårde, som tilsammen kaldtes Rundbjerg, i Branderup sogn. Der blev de så til deres død.

Bedstefar kunne fortælle selvoplevede ting fra Napoleonstiden.

Jeg besøgte Rundbjerg i i 1896 og fandt da bedstefar, 92 år gammel, siddende ude i loen snoende halmbånd til høsten.

"En ska jo gør nøt´ saa læng´ en kan," sagde han. "Røger du, Holger?" Jeg var kun knap 15 år og syntes ikke, jeg kunne være bekendt at sige Ja, skønt jeg unægtelig var velbefaren. – "Det var essen kjøvt," sa han, "for a haj tetænkt dæ mi stuer søl´ beslagen merskumspif´ a har hængend. Men saa maa din bror Hans faa den."

Et par år efter døde Bedstefar, og jeg, der var i smedelære i Jordkær, var med til hans begravelse. Den tyskfødte Branderuppræst, der forrettede begravelsen, sagde i sin tale disse klassiske ord:

"Her ligger nu den gamle ruine paa sin bare. Ladder os betrakte hans ende." Og så fortsatte han med at fortælle om den gamle ruines smukke endeligt."

3. generation Nissen, født omkring 1840/1860

Mette Kjestine, senere Meta, Nissen, født 7.7.1841, død 14.5.1921 i Roskilde
gift med Søren Hansen Bork 1867

Anne Margrethe Ræbild: "Meta var selskabelig og udadvendt. Når der viste sig noget morsomt, f.eks. noget der skete udenfor på gaden, smed hun det, hun havde i hænderne og løb med. Meta var en livlig ånd." Gunhild Bork: "Meta var meget rodet. Hun havde to ejendomme, den ene blev brugt til udlejning. Pengene lå og flød overalt, i krus, i symaskinen, i tallerkenrækken, men hun vidste altid, hvor de var. Hun var ikke helt sød over for sine svigerdøtre. Over for børnebørnene var hun pædagogisk og gav dem ikke slik: "Børnene skal huske mig for min egen skyld.""

Meta Borks søskende:

Anna, født 8.8.1843, gift med købmand Mathias Høeg, Jordkær.

Børn: Iver, Anne Helene.

Cecilie (Cille), født 18.9.1845, gift med proprietær Hans Rostgaard Evald, Roost.

Børn: Anna, Niels, Peter, Helene, Noline.

Christine (Lucie), født 3.3.1850, gift med lærer Ingvard Christian Schmidt, Haderslev.

Børn: Peter, Marie Dorte, Jens Lassen (?).

Petrine (Kjerstine), født 30.5.1852, gift med kreaturhandler, hotelejer Frederik Bohnfeldt (Haderslev, senere gård nord for Kongeåen).

Børn: Thyra (gift med Hans Petersen, Aabenraa), Marie Sofie (Vester Gammelby), Helen (Vejstrup), Agnes Frederikke (Haderslev), Asmus (Lerte, Sommersted), Olga (Aabenraa), Petra (gift med Rasmus Boje, Odense).

Nicolai, født 17.11.1854, Rundbjerg, gift med Betty Schmidt.

Børn: Anna (Tønder), Helene (Abkjær), Peter, Nis Peter, Christian Peter, Christian (Østre Gejl pr. Tørsbøl), Nicolai Frederik, Valdemar (Rurup Møllegaard), Noline (Branderup), Meta (Californien), Kristine Marie/Dinne (Rundbjerg).

Marie, født 26.11.1856, gift med gårdejer Christian Broe (Øster Linnet).

Børn: Anna Helene (Aabenraa), Niels (Møjbøl), Christine (Stollig, Aabenraa), Dagmar (Nustrup), Nissine Petrea, Nis Peter (født 1894, død 18.2.1915), Agnes. Andrea (Mathilde), født 11.4.1859, gift med møller og købmand P.C.Rebsdorf, Gjelballe, Rurup.

Børn: Nis Peter (Gjelballe), Christian (Ferup), Andreas (Vonsild), Leonhard Nicolai (Bække), Thomas (Bastrup), Marius (Starup), Søren Hansen Bork (Lunderskov), Anna (Borum), Otto (Vamdrup), Marie (Ejstrup), Margrethe Louise.

Metas søskende

Holger: *"Rundbjerg gik i arv til sønnen Nicolai (ni´cloi). Han var en stor hestehandler og havde før og under 1. verdenskrig tjent en masse penge – der sagdes op imod 300.000 Mark. Tabt under inflationen.*

Foruden Nicolai var der syv knagende dygtige og kønne døtre. De gik på egnen under fællesnavnet "de kjøn Rundbjergpiger". Der var megen rift om dem.

Cecilie (Cille) blev gift med den store proprietær Rostgaard-Ewald i Roost (ca. 300 tdr. land).

Anne gift med Mathias Høegh i Jordkær, der havde en betydelig købmandsforretning, som han i en ret ung alder overgav til sønnen Iver og selv blev postholder. Han blev tidligt enkemand og var en højtbegavet særling. Når han cyklede til stationen og hentede post ved togene, havde han altid en stor grøn papegøje på skulderen, som havde fri gøring ned ad ryggen på ham.

Marie blev gift med gårdejer Broe i Møjbøl. Her blev jeg som 12-årig for første gang præsenteret for fosfortændstikker, som kunne tændes ved at stryges på buksebagen.

Andrea blev gift med møller og købmand Repstorff i Rurup. De havde en masse børn. I den gamle vindmølle har jeg oplevet sære ting.

Christine var gift med lærer Schmidt, som i en ung alder kom ulykkeligt af dage. "Tante Schmidt" boede siden i Haderslev og havde et beskedent hjem, men det pynteligste, jeg nogensinde har set. To børn, Thea som blev tandtekniker og Christian, der endte som direktør i Christiansfeld, blev meget velhavende.

Petrine var gift med kreaturhandler og hotelejer Bohnfeld i Haderslev. Samme Bohnfeld havde efter krigen i 64 opteret til at vedblive at være dansk undersåt, og han byggede et nyt hus i danske farver med røde mursten og hvid gesims. Dette sidste slog hovedet på sømmet, og han udvistes med øjeblikkelig varsel. Købte en gård lige nord for Kongeåen."

Første verdenskrig

Holger: *"Vistnok fire eller fem af mine fætre var med i 1. verdenskrig, men alle slap levende fra det på nær en. Det var en tragedie. Han hed Nis Peter Nissen og var fra Rundbjerg. Han var en dreng af følsom og fin natur. På indkaldelsesdagen, en af de første dage i 1914, skjulte han sig i laden, men faderen, onkel Nicolai, fandt ham og måtte bære ham den tunge med nødvendige vej ud i en vogn og køre ham til indkaldelsesstedet i Branderup. Han gik alle fire krigsår igennem i øst og vest og faldt i november 1918, fem dage før våbenstilstanden." (Det sidste er ikke rigtigt. Sønnen faldt i begyndelsen af krigen).*

Kilder

- 1) L.S. Ravn: Træk af folkeskolens historie i Nordslesvig, 1981, side 10.
- 2) K. Juhl, Christiansfeld, 31. marts 1928.
- 3) do
- 4) L.S. Ravn: Træk af folkeskolens historie i Nordslesvig, 1981, side 30.
- 5) Folkeskolen 1921 Nr. 22 Mindeord
- 6) Peder Skau, Bukshave: Minder fra mit Liv og min Tid, 1909.
- 7) Sønderjydske Kvinder under Fremmedherredømmet, udg. A. Hanne Jessen, Christiane Lund og Bothilde Skjold, 1930. Fra side 150 ff., skrevet af Fred (Frederikke) Tolstrup (1867-1955).
- 8) Wikipedia om familien Skau
- 9) Artikel fra Freia Advertissementstidende for Nordslesvig Marts 1885 Nr. 61
- 10) L.S. Ravn: Træk af folkeskolens historie i Nordslesvig, 1981, side 25.
- 11) Leif Ingvorsen. Det lyder som et eventyr ..., 1995
- 12) Troels Fink: Båndene bandt, Forbindelsen over Kongeåen 1864-1914, 1999, I Sønderjyllands Historie 2 Efter 1815, 2009, udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland. Heri side 11-240 Hans Schultz Hansen: Nationalitetskamp og modernisering 1815-1918
- 13) Knud J.V. Jespersen: Vejen hjem. Sønderjyske skæbner 1864-1920, 2012
- 14) Leif Hansen Nielsen: Udvandringen fra Sønderjylland efter 1864 – en national flugt? I: Fyrretyve fortællinger fra Sønderjylland, udg.a. Sprogforeningen, 2014
- 15) Jens Lampe: Tønder Seminarie-Stat, 1963
- 16) Lorenz Rerup: Danmarks historie, bind 6, tiden 1864-1914, 1989, side 44.
- 17) Lars Edgren: På valsen i 1800-tallet. I: Den jyske historiker, Nr. 46, 1988, side 73.
- 18) Birgitte Wistoft et al: Elektircitetens Aarhundrede. Dansk Elforsynings historie. Bind 1. 1891-1940, 1991, side 55 ff.

Kilder til Far

- Margrethe Lomholt-Thomsen: Tysklærerforeningen 1933-1958. Et tilbageblik, Meddelelser fra Tysklærerforeningen, Nr. 11, maj 1960
- Georg Saxild: Gymnasieskolernes Tysklærerforening 1958-1973, I: Meddelelser nr. 54, februar 1974.

Noter

*Gården Bojsnap i Jels er nu revet ned.

** Stegelmann: Claus Heinrich Christian Stegelmann, født i Elmshorn, kredsskoleinspektør i Haderslev 1879-1894.

*** Peter Nicolaj Jespersen, 1810-1887, præst i Sommersted, 1860-1887, skoleinspektør for Sommersted skole.

**** Kreds-Skoleinspektøren: *Den 22. december 1888 udkom som en slags julegave i "Amtsblatt der Koniglichen Regierung zu Schleswig": "Anweisung für den Unterricht in den nordschleswigschen Volksschulen".*

Her møder vi vel nok den mest ærgerrige og danskfjendtlige embedsmand i Nordslesvig, Claus Heinrich Christian Stegelmann, født i Elmshorn, kredsskoleinspektør i Haderslev fra 1879 til 1894. I sin iver for hurtigst muligt at fortyske den nordslesvigske skole forlangte han, at det sidste kvarter af de danske religionstimer skulle bruges til at sammenfatte det læste på tysk. For en bagatel indstævnedes han lærere til tjenstligt forhør og foranledigede adskillige afskediget. Næppe nogen har vist større foragt for det danske sprog, tilsidesat den danske befolknings berettigede krav så hensynsløst og faret så hårdt frem mod de indfødte lærere som Stegelmann, ikke mindst under samarbejdet med den unge landråd i Haderslev 1892-1900, dr. Karl Mauve. Mange åndede befriet op, da kredsskoleinspektøren i 1894 blev forflyttet til Bielefeld, forfremmet til "Schulrat". I alt blev 119 lærere afskedigede mellem 1864 og omkring 1900.

13)

***** Landråd Arthur Schreiber, 1849-1921, i Haderslev 1881-1893. De preussiske landråder afløste de tidligere amtmænd i 1867. Beføjelser og sagsområder forblev i store træk de samme, og ligesom tidligere fungerede landråden som statsadministrationens lokale repræsentant.

***** Omkring 1900 tjente en faglært arbejder o. 1000 kr./år, en posttjenestemand 1800 kr./år. I 1905 kostede 1 pund smør 1,02 kr., 1 pund ost 23 øre, 1 pund rugmel 7 øre, 1 æg 6 øre. Hans Borks årsindkomst o. 1912 ca. 4000 kr., 550 kr. om året i husleje. Skatten tog 3%.

***** Maglekilde Maskinfabrik og Jernstøberi blev anlagt af hr. Petersen i 1867. Fremstillede især vægte og mejerimaskiner. Første mælkecentrifuge fremstillet her - en forudsætning for andelsbevægelsen. Direktør C.B. Strøyberg købte fabrikken i 1894, som blev A/S i 1914. I 1917 var der 38 ansatte.

Se omtale og foto i "Roskilde Bys historie 1850-1970", 1998, side 28 ff.).

***** Bekendtgørelse om Undervisningen i gymnasiet og om fordringerne m.v. til studentereksamen. Nr. 322. 16. Juni 1971.

10 x *http://www.statensnet.dk/betaenkninger/0201-0400/0269-1960/0269-1960_pdf/searchable_269-1960.pdf

11x *Højlund var lærer på Rådmandsgades skole på Nørrebro. Fra 1909 tog han mellemskolebørnene med på ugelange fotture i sommerferien. De overnattede på "Hotel Hø og Halm", som Far udtrykte det. I 1924 grundlagde han institutionen Skolerejsehjemmene i Danmark, som senere gik ind i Dansk Vandrelaug og Herbergsringen.

*Bojsnap foto: <http://www.ielsroy.dk/30128199>

***Marie SP foto: http://billeder.museum-sonderjylland.dk/Cumulus/#1468695686310_11

Indhold

Forord	6
Alle kilderne	7
Søren Hansen Bork – degn i Sommersted skole 1874-1885	10
Uret og uretfærdigheden	10
Ungdom	12
Degnen	13
Mette Bork	18
De sønderjyske pigers tog	20
Sagen og dommen	24
En afbrækket lærer	30
Hans Bork – elektriker og fabrikant.	
Opfinderen der tabte modet	34
Barndom og ungdom	35
Elektriker H. Bork	37
Fabrikant H. Bork	39
49 år	47
Egon Bork – ord og sprog, nysgerrighed og energi – eller Med samtale skabes forståelse	49
Nørrebro 1910	49
Skolegang	53
Ung	56
Studium	56
Tegning	57
Museumsbesøg	57
Hanussen	58
Tolk	59
Radioamatør	60
Venskaber	66
Egen familie	70
I en gryde i Hundested	70
Bryllup	72
Anden verdenskrig	75
To børn	78
Musik	79
Rejser	80
Lommebogen	82
Arbejdsom	83
Cyklisten	83

Kunst	84
Arbejde, løn	85
Undervisning	87
Lærerkandidater	90
Københavns Kommunes Aftenskole/Fortsættelseskursus	91
Sprogkonsulent	93
Ordbøger og lærebøger	96
Lærebøger	96
Anmeldelser	97
Ordbøger	98
Foredrag	99
Foreninger og sprog	100
Tysklærerforeningen	100
Sproglærerforeningen	103
Deutsche Auslandsgesellschaft	104
FIPLV	105
IDV	106
Familien	109
Faxe Ladeplads	109
Gæster	112
Dansk Forfatterforening	113
De sidste år	115
Stamtavler	117
Bork stamtavle	118
Lina Borks familie	124
Nissen stamtavle	129
Kilder og noter	132

Tre generationer Bork, Søren, Hans og Egon - min far

Søren Hansen Bork, landsbyskoledegn i Nordslesvig, 1841-1891

Hans Sørensen Bork, opfinder på Nørrebro, 1872-1945

Egon Bork, sprogmand i Danmark og verden, 1902-1989

Min Far – Egon Bork – var en fantastisk mand. Han var højt begavet, han udnyttede sine evner til fulde, han udviklede sig hele livet. Et mere virksomt og energisk og udadvendt menneske kan nok ikke findes. Nysgerrig og åben og kreativ og praktisk. I mere end 50 år redigerede han Gyldendals dansk-tyske og tysk-danske ordbøger. Han grundlagde en verdensomspændende tysklærerforening og var dens første formand. Han var pioner på mange områder og opnåede mange store ting, i Danmark og i udlandet. Han efterlod sig bøger og organisationer, der stadig lever i bedste velgående nu snart tre årtier efter hans død.

Hans store drøm var at bygge bro mellem Vest og Øst i en tid, hvor de to parter stod fjendtligt over for hinanden. Med sin store ildhu og entusiasme lykkedes det for ham. Han fik folk til at tale sammen og arbejde sammen. Han brød koden.

Men hans egen far, Hans Bork, og hans farfar, Søren Bork, måtte opgive deres livs store drømme. Begge led nederlag og måtte trække sig ind i sig selv, dybt sårede. Far var stærkt præget af deres skæbne, og derfor handler denne historie både om Far og om Hans og Søren.

ISBN 978-87-93272-33-0

9 788793 272330